

**Міністерство освіти і науки України
Ужгородський національний університет**

Юсип – Якимович Ю. В., Шимко О.В.

**КУЛЬТУРНО-ПИСЕМНА ТРАДИЦІЯ ВЕЛИКОЇ
МОРАВІЇ**

Частина 2

**МОРФОЛОГІЯ
СИНТАКСИС**

Ужгород – 2023

УДК 811.163.1(075.8)

Культурно-писемна традиція Великої Моравії. Ч.2.
Морфологія. Синтаксис. Ужгород, 2022. 140 с.

Для студентів ОПП бакалавр галузі знань 03
«Гуманітарні науки» спеціальності 035 «Філологія»
спеціалізацій 035.038 «Слов'янські мови та літератури
(переклад включно) перша - чеська», 035.036
«Слов'янські мови та літератури (переклад включно)
перша - словацька».

Навчальний посібник

Рецензент: к.філол.н., доц. Буднікова Л.Т.

Рекомендовано вченою радою філологічного
факультету Ужгородського національного університету
(протокол № 5 від 20 лютого 2023).

Курс "Культурно-писемна традиція Великої Моравії" укладений за вимогами кредитно-модульної системи: подається опис навчальної дисципліни, зміст другого модуля "Морфологія. Синтаксис", короткий зміст лекцій, основна та додаткова література для опрацювання.

Детально розроблені практичні заняття із теоретичною частиною, практичними та тестовими завданнями, наводиться методичний коментар до модуля, перелік питань до модульної контрольної роботи, зразки типових варіантів, довідковий матеріал з морфології.

ЗМІСТ

Опис навчальної дисципліни.....	6
Модуль 2. Морфологічні особливості старослов'янської мови.....	7
Загальна характеристика морфологічної будови старослов'янської мови кирило-мефодіївської епохи.....	9
Критерії оцінки знань вмінь та навичок студента з навчальної дисципліни.....	13
Тематичний план вивчення навчальної дисципліни.....	15
ЛЕКЦІЯ 1. Морфологічні особливості старослов'янської мови..	
Іменник.....	16
Завдання до практичного заняття.....	18
Тестові завдання.....	21
ЛЕКЦІЯ 2. Займенник. Родові та безродові займенники.....	40
Відмінювання займенників.	
Теоретична частина.....	42
Тестові завдання.....	42
ЛЕКЦІЯ 3. Прикметник. Членні та нечленні прикметники.....	57
ЛЕКЦІЯ 4. Відмінювання прикметників. Ступені порівняння.....	59
Завдання до практичного заняття.....	61
Тестові завдання.....	63
ЛЕКЦІЯ 5. Числівник у старослов'янській мові.....	74
Відмінювання числівників.....	74
Тестові завдання.....	76
ЛЕКЦІЯ 6. Дієслово. Граматичні категорії дієслова	89
ЛЕКЦІЯ 7. Система часів дієслова. Теперішній час.....	92
ЛЕКЦІЯ 8. Система часів дієслова. Майбутній час	94
Завдання до практичного заняття.....	94
Тестові завдання.....	98

ЛЕКЦІЯ 9. Іменні форми дієслова. Інфінітив. Супін. Дієприкметник.....	121
ЛЕКЦІЯ 10. Розвиток дієприслівників..... Тестові завдання.....	122 125
ЛЕКЦІЯ 11. Прислівник..... Тестові завдання.....	151 152
ЛЕКЦІЯ 12. Службові частини мови..... Тестові завдання.....	154 156
ЛЕКЦІЯ 13. Синтаксис старослов'янської мови. Особливості старослов'янського речення.....	158
ЛЕКЦІЯ 14. „Давальний самостійний”. Його значення та структура. Тестові завдання.....	160 160
Схеми морфологічного аналізу.....	168
Перелік питань для підготовки до модульної контрольної роботи № 2.....	169
Зразки типових варіантів модульної контрольної роботи № 2.....	171
Довідковий матеріал з морфології.....	194
ЛІТЕРАТУРА.....	213
Словники.....	218

Опис навчальної дисципліни

Курс "Культурно-писемна традиція Великої Моравії" покликаний поглибити уявлення студентів-філологів про мовну спорідненість слов'янських народів. Цей курс є вступом до вивчення дисциплін історико-лінгвістичного циклу.

Курс "Культурно-писемна традиція Великої Моравії" готує студентів гуманітарних спеціальностей до вивчення історичної граматики чеської, словацької, української, палеографії, історії релігії, історії слов'янської філософії тощо. Він закладає основи діалектичного аналізу соціолінгвальних явищ. Без знання цього курсу неможливе наукове, порівняльно-історичне вивчення будь-якої зі слов'янських мов, розуміння літератури, культури та історії слов'янських народів.

МОДУЛЬ 2

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРΟΣЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ

МЕТА: Курс "Культурно-писемна традиція Великої Моравії" перспективно спрямований на вивчення історії української, словацької, російської та ін. літературних мов, у яких збереження писемної традиції відбувалося неоднаково. Завдання університетського курсу старослов'янської мови – познайомити студентів з історією граматичних категорій цієї мови як міжнародної надетнічної літературної мови, яка повністю відповідала вимогам соціально-культурного розвитку епохи Середньовіччя; розкрити граматичні особливості, показати багатство лексичного складу та системи словотвору першої літературної мови слов'ян, тісно пов'язаної з високорозвиненою грецькою літературною мовою.

Мета вивчення модуля - познайомити студентів із:

- морфологічними особливостями старослов'янської мови;
- системою частин мови, особливостями категорій числа, відмінків та роду у старослов'янській мові, категорії означеності / неозначеності;
- специфікою функціонування самостійних та службових частин мови;
- історичними змінами у вираженні окремих граматичних категорій;
- особливостями синтаксису старослов'янської мови;
- синтаксичною будовою старослов'янської мови як індоєвропейської (номінативної будови), співвіднесеної з грецькою мовою оригіналів;
- особливостями порядку слів як засобу актуального членування речення;
- особливостями узгодження присудка з підметом, безприменникового керування, конструкцій з подвійними відмінками (знахідний, родовий, давальний);

- специфікою складного речення, вираження категорії заперечення;
- передачі чужого мовлення тощо.

Список скорочень

У курсі прийняті такі скорочені позначення пам'яток старослов'янської мови:

● АЄ - Асесманієве Євангеліє;	● ЗКл – Збірник Клоца;
● ЛУ – Листки Ундольського;	● СП – Синайський Псалтир;
● МЄ – Маріїнське Євангеліє;	● СЄ – Синайський требник;
● ОЄ – Остромирово євангеліє;	● СР – Супрасльський рукопис.
● СК – Савина книга.	

ЗАГАЛЬНА ХАРАКТЕРИСТИКА МОРФОЛОГІЧНОЇ БУДОВИ СТАРΟΣЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ КИРИЛО- МЕФОДІВСЬКОЇ ЕПОХИ

У результаті вивчення модуля студенти повинні засвоїти особливості граматичної будови старослов'янської мови як першої писемної мови православного слов'янства, яка мала в основному ті ж морфологічні класи слів, що й сучасні слов'янські мови. Між тим, граматичні особливості мови зазнали певних змін, які студенти повинні вміти розпізнавати та аналізувати. Це стосується:

- розвитку певних граматичних категорій;
- особливостей відмінювання (іменникового та займенникового);
- розвитку дієслівних форм;
- особливостей старослов'янського речення;
- особливостей словотвору старослов'янської мови.

Іменники. Основні граматичні категорії іменника: рід, число, відмінок. Типи відмінювання іменників із урахуванням називного і родового відмінків однини. Методика визначення роду іменників. Методика визначення давніх основ іменників.

Відмінювання іменників (основи на *ā, *jā, *ō, *jō, *ī, *ī, *ī; основи на приголосний). Парадигми відмінювання. Особливості. Категорія потенціального суб'єкта як початковий етап розвитку категорії істоти.

Займенники. Особові і неособові займенники. Граматичні категорії і форми відмінювання особових займенників. Розряди неособових займенників. Вказівні займенники. Способи вказівки на 3-ю особу в старих слов'янських пам'ятках; відображення системи трьох ступенів віддаленості. Займенники êúôî, ÷ÿôî. Їх відмінювання.

Прикметники. Рід, число, відмінок прикметника як єдина категорія. Іменні форми прикметників. Утворення і синтаксичні функції членних прикметників; короткі форми прикметників. Відмінювання прикметників. Присвійні прикметники. Ступені порівняння якісних прикметників. Система коротких і повних форм прикметників у вищому ступені. Найвищий ступінь порівняння прикметників. Синтаксис відмінків при ступенях порівняння.

Числівники. Належність різних груп слів, що позначали числа до різних груп імен: займенників, прикметників (1–4) і іменників (5–10 100, 1000). Форми словозміни і сполучуваності різних груп назв чисел; особливості похідних найменувань

десятків і сотень. Складені найменування чисел у старослов'янській мові.

Дієслова. Основні граматичні категорії дієслова. Формоутворюючі дієслівні основи: основа інфінітива і основа теперішнього часу; дієслівні класи. Типи основ інфінітива. Типи основ теперішнього часу.

Дієвідмінювані форми дієслова. Дійсний спосіб, значення форм теперішнього часу в пам'ятках, дієвідмінювання тематичних і атематичних дієслів. Система майбутніх часів. Простий майбутній. Майбутній І. Майбутній ІІ. Майбутній у минулому.

Система минулих часів. Аорист: простий і сигматичний (старий і новий). Імперфект. Перфект. Плюсквамперфект. Іменні форми дієслова. Інфінітив. Супін. Умовний спосіб. Наказовий спосіб. Дієприкметники активні і пасивні. Активні дієприкметники теперішнього і минулого часу. Пасивні дієприкметники минулого часу доконаного виду.

Прислівники. Розряди за значенням. Первинні та похідні.

Прийменники. Первинні і похідні, з яким відмінком уживаються.

Сполучники. Сурядні, підрядні.

Частки. Їх типи.

Вигуки.

Синтаксис. Особливості будови старослов'янського речення.

Просте речення. Синтаксична будова старослов'янської мови як індоєвропейської, співвіднесеної з грецькою мовою оригіналів. Головні члени речення. Підмет, його типи, способи його вираження. Присудок, його типи. Способи вираження.

Типи простих речень. Односкладні. Двоскладні. Поширені. Другорядні члени речення. Означення. Додатки. Обставини. Способи їх вираження.

Складне речення. Способи вираження відношень між частинами складного речення. Складносурядне. Складнопідрядне.

КРИТЕРІЇ ОЦІНКИ ЗНАНЬ ВМІНЬ ТА НАВИЧОК СТУДЕНТА З НАВЧАЛЬНОЇ ДИСЦИПЛІНИ

Знання, вміння та навички студента з навчальної дисципліни оцінюються згідно вимог освітньо-професійної програми за трьома нормативами – національною чотирибальною шкалою (відмінно, добре, задовільно, незадовільно), шкалою ВНЗ (0 – 100 балів), міжнародною шкалою ECTS (A, B, C, D, F, FX).

Кожний модуль навчальної дисципліни оцінюється окремо за визначеними критеріями, утворюючи таким чином сукупність одержаних балів, які у підсумковому контролі або на іспиті корегують загальну оцінку знань та вмінь студента. Водночас набрана кількість балів за самостійну та індивідуальну роботу студента може враховуватися при оцінюванні МК-1, МК-2 та розраховуватися як середнє арифметичне до загальної суми балів щодо підсумкового контролю, самостійної та індивідуальної роботи студента.

Рівні знань	Система оцінювання		Вимоги до знань та навичок студента
	ECTS	Кіл-ть балів	
Початковий – “незадовільно”	FX	1–32	Студент не виконав завдання, фактично не відповів на питання. Допускає грубі помилки, не володіє спеціальною термінологією. Не вмє користуватися словником та не може робити переклад зі старослов'янської мови і навіпаки. Не знає слів та крилатих висловів. Не може прочитати старослов'янський текст.
	F	33–50	Студент виконав завдання менше ніж наполовину, не відповів на запитання, не розуміє сутності завдання, допускає грубі помилки, не володіє спеціальною термінологією. Недостатньо користується довідковою літературою та не виконує практичні завдання. Плується у граматичних категоріях старослов'янської мови. Не може пояснити мовних явищ.
Середній (достатньо) – “задовільно”	E	51–64	Студент не завжди чітко володіє термінологією, допускає змішування понять, не зовсім правильно виконує практичні завдання (проте виконане завдання досягає своєї мети). Студент відчуває труднощі при класифікації граматичних категорій та форм старослов'янської мови, плує форми відмінювання, не володіє парадигмами. Недостатньо орієнтується у словнику, при перекладі тексту рідною мовою допускає помилки, які призводять до перекручення змісту. Допускає помилки при читанні. Припускається значної кількості змістовних помилок, неточностей.

Середній (задовільно) – “задовільно”	D	65–74	Студент володіє термінологією, послідовно виконує практичні завдання і відповідає на питання. Але студент відчуває значні труднощі при систематизації матеріалу, не має достатніх навичок для швидкого розуміння та аналізу мовних явищ. Можливе допущення помилок, які призводять до перекручування змісту. Погано орієнтується у матеріалі.
Базовий – “добре”	C	75–82	Студент володіє термінологією, технічно грамотно виконує практичні завдання і відповідає на питання. Студент відчуває деякі труднощі при класифікації граматичних категорій та форм старослов'янської мови, недостатньо володіє парадигмами відмінювання. При користуванні словником та перекладі тексту рідною мовою допускає деякі неточності. Можливе допущення 1–3 помилок, що суттєво не впливають на виконання завдання та відповідь у цілому.
Базовий (дуже добре) – “добре”	B	83–89	Студент чітко і вільно володіє термінологією, технічно грамотно і послідовно виконує практичні завдання і ґрунтовно відповідає на питання. Студент практично не відчуває труднощів при систематизації матеріалу, однак не має достатніх навичок для швидкого розв'язання теоретичних та практичних завдань. Можливе допущення окремих помилок, що суттєво не впливають на виконання завдання та відповідь у цілому.
Високий – “відмінно	A	90–100	Студент чітко і вільно володіє термінологією, логічно, мотивовано виконує теоретичні завдання, вміє знаходити основне в матеріалі, технічно грамотно і послідовно виконує практичні завдання. Студент впевнено розрізняє граматичні категорії та форми старослов'янської мови, орієнтується в парадигмах відмінювання. При перекладі тексту рідною мовою грамотно користується словником та досить швидко перекладає.

Ч.2. МОДУЛЬ 2. МОРФОЛОГІЯ. СИНТАКСИС							
12.	Морфологічні особливості старослов'янської мови.		2		2		
13.	Іменник. Граматичні категорії іменника.		2		2		
14.	Займенник. Родові на безродові займенники.		2		2		
15.	Прикметник. Членні та нечленні прикметники.		2		2		
	Відмінювання прикметників. Ступені порівняння.		2		2		
16.	Числівник у старослов'янській мові.		2		2		
	Дієслово. Поділ на класи. Граматичні категорії дієслова.		2		2		
17.	Система часів дієслова. Орієнтація на іншу дію.		2		2		
18.	Способи дії старослов'янського дієслова.		2		2		
19.	Іменні форми дієслова. Дієприкметник.		2		2		
20.	Розвиток дієприслівників.		1		2		
21.	Прислівник. Утворення та розряди за значенням.		2		2		
22.	Службові частини мови.		2		2		
23.	Особливості старослов'янського речення.		2		2		
24.	„Давальний самостійний”. Його значення та структура.		1		2		
Модульна контрольна 2							
Екзамен							
	Разом:						

ЛЕКЦІЯ 1

МОРФОЛОГІЧНІ ОСОБЛИВОСТІ СТАРΟΣЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ

ІМЕННИК

Лексико-граматичні розряди слів (частини мови) старослов'янської мови. Самостійні та службові частини мови. Система відмінків. Відмінювані та невідмінювані частини мови. Кличний відмінок. Особливості іменного за займенникового відмінювання. Категорія числа.

Іменник як частина мови. Основні граматичні категорії іменника: рід, число, відмінок. Категорія збірності. Типи відмінювання іменників із урахуванням називного і родового відмінків однини. Методика визначення роду іменників. Методика визначення давніх основ іменників.

Відмінювання іменників (основи на **ā*, **jā*, **ǫ*, **jǫ*, **ī*, **y*, **ū*; основи на приголосний). Походження відмінкових закінчень. Парадигми відмінювання. Особливості. Категорія потенціального суб'єкта як початковий етап розвитку категорії істоти. Словотвір іменників. Зв'язок праслов'янської системи відмінювання з праіндоєвропейською.

Практичне заняття

1. Особливості граматичної будови старослов'янської мови.

2. Основні граматичні категорії іменника: рід, число, відмінок. Методика визначення роду.

3. Типи відмінювання іменників.

4. Зв'язок старослов'янських типів відмінювання іменників з праіндоєвропейськими. Зв'язок праслов'янської системи відмінювання з праіндоєвропейською.

5. Відмінювання іменників (основи **ā*, **jā*, **ǫ*, **jǫ*, **ī*, **ī*, **ī*, з основою на приголосний). Взаємодія відмінків.

6. Походження закінчень.

7. Категорія потенційного суб'єкта як початковий етап становлення категорії істоти.

8. Словотвір іменників.

Основна література

1. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. — Л., 1964. — С. 181, 225.

2. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. — К. 1983. — С. 134, 156.

3. Хабургаев Г. А. Старославянский язык. — М. 1986. — С. 131–152.

4. Вайян. А. Руководство по старославянскому языку. — М., 1952. — С. 106–143.

5. Кузнецов П. С. Очерки по морфологии праславянского языка. Именное склонение — М., 1961.

6. Фортунатов Ф. Ф. Сравнительная морфология индоевропейских языков. — Избранные труды. — Т. 2. — 1957. — С. 331–352, 361–426.

Завдання до практичного заняття

1. Подані іменники згрупуйте за родами; зазначте які закінчення в називному відмінку однини мають іменники чоловічого, жіночого і середнього роду:

Въстокъ, виноградъ, притъча, плодъ, вино, винарь, лѣто, смоковница, врѣмѧ, чловѣкъ, ѣзва, приключан, пжтъ, строупъ, гостинница, скотъ, осьла, гора, има, свекры, сѣмѧ, рабыни, воквода, млънии, оученикъ, сынъ, мати, гостъ, соль, врѣхъ, знамение, вѣкъ, масо, поле, кость, змиѧ, бранъ, слово, село, дрѣво, правдѣникъ, голжбъ, коньчина, цѣсарь, дѣвица, дѣшти, дѣтѧ, блюдо, миса, тѣло, глава, клада, краи, клѧтва, ладин, наимѣникъ.

2. Визначте рід поданих іменників. Поставте їх в орудному відмінку однини, з'ясуйте, до якого роду належать ці іменники в сучасних російській, українській, словацькій, чеській мовах:

Мѣдъ, гибель, грѣтанъ, мѣсть, вѣсь(село), боль, печать, печаль, гжсь, завистъ, моль, чѣсть, пжтъ, голжбъ, стоудень(холод), радость, рысь, жизнь, огонь, чрвь, ось, мозоль, свѣрь.

3. Укажіть, які суфікси старослов'янської мови беруть участь у творенні наведених іменників:

Писатель, ходатан, длато, поганинъ, копачъ, поводатан, дроужьба, пиво, рыбарь, врачъ, стрьво, ходатанство, сокачъ, вдовница, листвикъ, дроужина, татъба, божьство, брань, жатель, звѣрина, гоубитель, число, зьреникъ, пѣськъ, кошица, кънагыни, гръньчарь, дѣлатель, тръжьство, пласьць, пѣснь, събориште, мытарь, пажчина, било, мъножьство, жатва, цвѣтьць, хранилиште, винарь, рабыни, село, житъница, молитва градьць, дань, голжбица, словѣнникъ, поустыни, пекаръ, мытъница, гражданинъ, начало, грълица, клатва, гноиште, рало, избытъкъ, дѣвица, вратарь, оученикъ, слѣпыць, борьць.

4. Визначте рід, давню основу і варіант поданих іменників:

Бестра, снѣха, слоуга, юноша, сирота, владыка, ближика, мата, бьчела, рыба, пѣтица, гора, рѣка, клада, дѣска, дрьжава, мѣна, цѣна, мѣва, правьда, лихва, рѣснота, стража, винопиница, кожа, капля, тжча, зѣмля, межда, пишта.

5. Укажіть рід, давню основу і варіант (твердий чи м'який) наведених старослов'янських іменників:

Балии, рабыни, сѣдин, кънагыни, кънигъчии, сокачии, мѣнии, шарьчии, поустыни, ловьчии, ладии, свинии, самъчии, крабии, милостыни, корабьчии.

6. Поясніть, чому наведені слова належать до м'якого варіанта (старої -*jā - основи):

Кожа, межда, пѣтица, мрѣжа, лѣжа, тѣжа, пишта, чаша, нѣжда, соѣша, притѣча, свѣшта.

Провідмінійте в однині, двоїні і множині слова: **стража, нога, блжника, млѣнии.**

7. Відтворіть праслов'янські форми називного відмінка однини від поданих іменників:

Жена, кѣнагыни, кран, плодѣ, медѣ, волѣ, гостѣ, кость, дѣшти, свекры, слово, врѣма, ремень.

8. Визначте рід, давню основу і варіант поданих іменників:

Столѣ, наимьникѣ, оученикѣ, борьцѣ, ратаи, морє, село, позорѣ, масо, ходатаи, зиждитель, ловьцѣ, врѣгѣ, срьпѣ, стлѣпѣ, винарь, конѣ, копачѣ, грѣло, лоно, кзєро, чѣдо, вождѣ, стѣкло, страхѣ, стражѣ, лице, пѣвьцѣ, ложе, лозик, кѣназь, колѣно, житиє.

9. Визначте рід і давню основу поданих іменників:

Гостѣ, кость, бранѣ, татѣ, лакѣтѣ, дрьколь, огонь, зѣтѣ, мѣдѣ, оушидѣ, данѣ, печатѣ, трѣстѣ, зѣль, тѣстѣ, грѣтанѣ, свѣрь, пѣснь, пѣтѣ, ногѣтѣ, кобѣ, дланѣ, вьсѣ, дѣбрь, падѣ, ноштѣ, врьвь, сѣнѣдѣ, масть, тврьдѣ, боль, жизнь, юность, жгль, милость, памѣть, область, частѣ, чрьвь.

10. Визначте рід, давню основу поданих іменників:

Дѣнь, пламы, има, отроча, рѣмы, врѣма, жрѣба, камы, козыла, свекры, дѣта, брады, тела, мати, слово, любы, дрѣво, коло, око, тѣло, сѣма, дѣшти, жрыны, чюдо, боуки, диво.

11. Визначте давню основу поданих іменників:

Домъ, столъ, гостъ, отыць, камень, плодъ, врагъ, врѣхъ, слоуга, тѣсть, мжжь, зать, конь, жгль, жгль, сынъ, свѣрь, тать, краи, брѣгъ, пжть, клень, волъ, грѣхъ, чинъ, дѣнь, юноша, владыка.

12. З'ясуйте, до якої старої основи належали подані іменники:

Стѣза, маънии, крѣвь, дѣшти, црѣвы, змиа, ношть, ладии, кожа, мышъ, свѣшта.

13. Укажіть, до якої давньої основи слід віднести іменники:

Поле, има, тѣло, село, тела, срьдьце, чадо, колѣно, око, кзѣро, сѣма, осьла, грѣло, кореньк.

Тестові завдання

1. Іменники чоловічого роду старослов'янської мови у Н. в. однини мали закінчення:

1. -ѣ, -ѣ, -а, -и, -ы;

2. -а, -ѧ, -ѣ, -ы, -и;

3. -о, -ѣ, -ѧ.

2. Іменники жіночого роду старослов'янської мови у Н. в. однини

мали закінчення:

1. -ѣ, -ѣ, -а, -и, -ы;

2. -а, -ѧ, -ѣ, -ы, -и;

3. -о, -ѣ, -ѧ.

3. Іменники середнього роду старослов'янської мови у Н.в. однини

мали закінчення:

1. -ѣ, -ѣ, -а, -и, -ы;

2. -а, -ѧ, -ѣ, -ы, -и;

3. -о, -ѣ, -ѧ.

4. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Н. в. однини:

1. имена, словесемъ, отрочатъхъ, земли, отрочатъма, жена;

2. жребѧ, овчѧ, словеси, пѣти, отрочатъмь, млѣко, бѣки;

3. рабѣ, рѣка, козѧ, межда, млѣко, бѣки, нсоуѣ, вон, чрево, оухо;

4. женѣ, рѣкѣ, пасха, дѣвы, предтечѣ, кратѣ, меѣ;

5. жребѧ, овчѧ, тельмъ, словесьма, вон, чрево, матѣри.

5. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Р. в. однини:

1. имена, словесемъ, отрочатъхъ, земли, отрочатъма, жена;

2. жребѣ, овчѣ, словеси, пѣти, отрочатъмь, млѣко, бѣки;

3. рабѣ, рѣка, козла, межда, млѣко, бѣки, нсоусть, вон, чрево, оухо;

4. жены, рѣки, сѣдиѣ, дѣвы, села, поля, кратоу, медоу;

5. жребѣ, овчѣ, тельмъ, словесьма, вон, чрево, матери.

6. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Д. в. однини:

1. имена, словесемъ, отрочатъхъ, земли, отрочатъма, жена;

2. жребѣ, овчѣ, словеси, пѣти, отрочатъмь, млѣко, бѣки;

3. рабоу, любѣви, голѣви, рѣкѣ, князю, козлати, домови, чрѣви;

4. жены, рѣки, сѣдиѣ, дѣвы, мѣжь, вон, села, поля, кратоу, медоу;

5. жребѣ, овчѣ, тельмъ, словесьма, вон, чрево, матери.

7. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму З. в. однини:

1. жребѡ, ржка, пасха словеси, пжти, близна, дѣта, маѣко, бѣкы;

2. рабѣ, ржка, козла, межда, маѣко, бѣкы, нсоусть, вон, овча, чрево, оухо;

3. женѣ, ржкѣ, чѣдо, коло сждиѣ, каплѣ, има, рабѣ, кратѣ, меѣтѣ;

4. имена, словесемѣ, отрочатѣхѣ, день, капля, земли, отрочатѣма, жена;

5. жена, чрево, оухо; ржка, пасха, дѣва, мати, дѣшти.

8. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму О. в. однини:

1. имена, словесемѣ, отрочатѣхѣ, день, капля, земли, отрочатѣма, жена;

2. пасхоуѣ, словесемѣ, пжтѣмѣ, отрочатѣмѣ, близнатѣмѣ, маѣкомѣ, бѣкѣвыѣ;

3. жены, ржки, чѣдо, капля, има, равоу, любѣви, бѣкы, дѣвы, села, поля;

4. любви, длы, бѣкы, свекры, чрево, овча, ржка, оухо; смокы, бры, плѣвы;

5. камень, день, мати, дѣщи., тѣма, ремень, нсоусть, мѣжѣ, пламень.

9. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму М. в. однини:

1. имена, словесемѣ, отрочатѣхѣ, день, капля, земли, отрочатѣма, жена;

2. жены, чѣдо, сѣднѣа, капля, имѣа, словесѣмь, рабоу, бѣкы, села, поля;

3. жребѣа, овчѣа, тельмѣа, словесѣма, вои, чрево, день, капля, матери;

4. жена, чрево, оухо, ржка, коло, пасха, мати, дщи, капля, ладнѣа, межда;

5. гвозди, голѣби, племѣнѣ, ржкѣа, господи, вои, чревѣа, медоу.

10. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Н. в. множини:

1. имена, словесѣмѣа, отрочѣтъхѣа, день, капля, земли, отрочѣтъма, жена;

2. раби, ржки, межда, млѣкомѣа, вои, овчѣа, оухо, чрево, овчѣа, бры, плѣвы;

3. жребѣа, овчѣа, телѣтъмѣа, словесѣма, вои, чрево, день, капля, матери;

4. вои, дѣла, капля, млѣка, ржки медове, жены, оушеса, ржки, матери;

5. камень, мати, тѣмѣа, пасха, пламень, овчѣа, свекры, чрево.

11. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Р. в. множини:

1. жребѣа, ржка, пасха словеси, пѣти, близнѣа, дѣтъа, млѣко, бѣкы;

2. жены, ржкы, чѣдо, коло сѣднѣ, мати, рабоу, любѣви, дѣвы, пола, медоу;

3. овча, сынъ, телѣтъмъ, словесѣма, вон, чрево, день, капля, матери.

4. коловъ, домовъ, чѣдесъ, овчатъ, ржкъ медовъ, рабъ;

5. жены, чрево, оухо, ржка, отрочатъхъ, дѣва, мати, кратоу, имѣ, дѣшти.

12. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Д. в. множини:

1. сынъ, имена, словесемъ, кратъ, чѣдо, коло, отрочатъмъ, земли, медъ;

2. жены, оухо; ржка, телѣтъмъ, пасха, дѣва, мати, рабоу, прѣдтечѣж;

3. гвоздь, земли, голѣбъ, племѣ, ржка господъ, звѣрь, огонь, татъ, ногтъ;

4. любви, бѣкы, свекры, чрево, овча, ржка, оухо; смокы, бры, плѣвы;

5. каменъмъ, матеръмъ, врѣменъмъ, пасхамъ, кленемъ, небесъмъ.

13. Визначте, в якій групі всі іменники мають форму З. в. множини:

1. имена, словесемъ, отрочатъхъ, день, капля, земли, отрочатъма, жена;

2. жребѣ, ржка, пасха словеси, пѣти, отрочатъмъ, близнѣ, млѣкоу, бѣкы;

3. рабы, ржки, козлаѡта, млѣка, бѣкѣви, воѡ, овчаѡта, чревеса, оушеса;

4. жены, ржки, коло сѣднѡѡ, каплѡ, рабоу, любѣви, дѣвы, села, медоу;

5. гвоздь, плема, ржка господь, звѣрь, ногть, ржка, оухо, бры, плѣвы.

14. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму О. в. множини:

1. рабѣ, ржка, козлаѡ, бѣкѣви, млѣко, бѣкы, нсоуѡса, воѡ, овчаѡ, ржка, оухо;

2. жены, ржки, чѣдо, коло сѣднѡѡ, рабоу, любѣви, бѣкы, села, полѡ, медоу;

3. овчаѡ, любви, тельмѣ, словесѣма, воѡ, чрево, день, каплѡ, матерѡ;

4. рабѣ, жена, влѣкѣ, мѣжѣ, воѡ, каплѡ, словесемѣ, млѣко, оухо;

5. гвоздьми, голжѣми, племены, ржками, звѣрь, сынѣми, рабы;

6. жребѡ, бѣкы, каплѡ, чрево, овчаѡ, ржка, оухо, смокы, день, плѣвы.

15. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму М. в. множини:

1. именѣхѣ, словесѣхѣ, отрочатѣхѣ, землѡхѣ, женахѣ, конѡхѣ;

2. жребѡ, ржка, словеси, пѣти, отрочатѣмѣ, бѣлизнѡ, дѣтѡ, млѣко, бѣкы;

3. жены, ржки, чѣдо, коло капля, има, рабоу,
любѣви, дѣвы, села, медоу;

4. рабѣ, влѣкѣ, нсоуѣ, мѣжѣ, вон, кѣназь, юнець,
дѣло, капля, има, млѣко;

5. гвоздѣ, голжѣ, плѣма, ржка господѣ, звѣрь,
огнь, татѣ, червь, ногтѣ.

16. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму
Н.- 3. в. двоїни:

1. имена, сынѣ, словесемѣ, кратѣ, чѣдо, коло,
отрочатьмѣ, земли, медѣ;

2. женѣ, оушесѣ; ржцѣ, дѣвѣ, матери, раба,
предтечи;

3. гвоздѣ, земли, голжѣ, плѣма, ржка господѣ,
звѣрь, огнь, татѣ, ногтѣ;

4. любви, бѣки, свекры, чрево, овча, ржка, оухо;
смоки, бры, плѣвы;

5. каменѣмѣ, ржка, матерѣмѣ, медоу; вон,
пасхамѣ, кленѣмѣ, небесѣмѣ.

17. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму
Р.- М. .в. двоїни:

1. имена, словесемѣ, отрочатьхѣ, день, капля,
земли, отрочатьма, жена;

2. жребѣ, ржка, пасха словеси, пжти, отрочатьмѣ,
дѣта, млѣко, бѣки;

3. рабѣ, козла, межда, млѣко, бѣки, нсоуѣ, вон,
овча, ржка чрево, оухо;

4. женоу, чѹдесоу, сѣдию, именоу, рабоу, церквню, селоу, кратноу,

5. жребѣ, овчѣ, тельмѣ, словесѣма, чрево, день, капля, матери.

18. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Д.-О. в. двоїни:

1. имена, словесемѣ, отрочатѣхѣ, день, капля, земли, отрочатѣма, жена;

2. жребѣ, рѣка, пасха словеси, пѣти, отрочатѣмѣ, дѣтѣ, млѣко, бѣки;

3. жребѣ, овчѣ, тельмѣ, словесѣма, чрево, день, капля, матери.

4. рабома, влѣкома, мѣжема, князема, дѣлома, именѣма, свекрѣвама;

5. жены, рѣки, чѹдо, коло сѣдиѣ, рабоу, любѣви, бѣки, села, поля, медоу;

19. Визначте, у якій групі всі іменники належать до *-jŏ-основи:

1. рабѣ, влѣкѣ, нсоуѣсѣ, мѣжѣ, вои, князь, юнець, дѣло, млѣко;

2. сынѣ, колѣ, домѣ, кратѣ, меѣ, полѣ, сѣдѣ, радѣ, санѣ, грѣхѣ;

3. жена, рѣка, пасха, дѣва, предтеча, капля, ладия, межда;

4. жребѣ, овчѣ, телѣ, козлѣ, близнѣ, дѣтѣ, отрочѣ, гѣгнѣ;

5. мати, дщи.

20. Визначте, у якій групі всі іменники належать до *-ā-, *jā-основ:

1. рабъ, влѣкъ, нсоуѣсъ, мѡжъ, вои, кнѡзь, юнець, дѣло, млѣко;

2. жена, ржка, пасха, дѣва, предтеча, капла, ладия, межда;

3. гвоздь, голжбъ, господъ, звѣрь, огонь, тать, червь, ногтъ;

4. любви, длы, бѣкы, свекры, смокы, бры, плѣвы;

5. небо, чѡдо, коло, древо, слово, тѣло, диво, чрево, оухо;

21. Визначте, у якій групі всі іменники належать до *-ī-основі:

1. рабъ, влѣкъ, нсоуѣсъ, мѡжъ, вои, кнѡзь, юнець, дѣло, млѣко;

2. сынъ, колъ, домъ, кратъ, медъ, полъ, сждъ, радъ, санъ, грѣхъ;

3. гвоздь, голжбъ, господъ, звѣрь, огонь, тать, червь, ногтъ;

4. камень, день, има, сѣма, врѣма, тѣма, плема, клень, корень, ремень, брѣма, рама, пламень;

5. жребъ, овча, тела, козла, близна, дѣта, отроча, гагна.

22. Визначте, у якій групі всі іменники відносяться до відміни на *-ŭ (-ы):

1. сынъ, колъ, домъ, кратъ, медъ, полъ, сждъ, радъ, санъ, грѣхъ;

2. гвоздь, голжбъ, господъ, звѣрь, огонь, тать, червь, ногтъ;

3. любви, кры, бѣкы, свекры, смокы, бры, плѣвы;

4. камень, день, има, сѣма, врѣма, тѣма, плема, клень, корень, ремень;

5. небо, чѣдо, коло, древо, слово, тѣло, диво, чрево, оухо.

23. Визначте, у якій групі всі іменники відносяться до відміни на *-ŭ

1. рабъ, влѣкъ, нсоуѣсъ, мѣжь, вои, князь, юнець, дѣло, млѣко;

2. любви, длы, бѣкы, свекры, смокы, бры, плѣвы;

3. сынъ, колъ, домъ, кратъ, медъ, полъ, сждъ, радъ, санъ, грѣхъ;

4. гвоздь, голжбъ, господъ, звѣрь, огонь, тать, червь, ногтъ;

5. жребѣ, овчѣ, телѣ, козлѣ, близнѣ, дѣтѣ, отрочѣ, ѡгнѣ.

24. Визначте, у якій групі всі іменники належать до *-еп-основи:

1. рабъ, влѣкъ, нсоуѣсъ, мѣжь, вои, князь, юнець, дѣло, млѣко;

2. сынъ, колъ, домъ, кратъ, медъ, полъ, сждъ, радъ, санъ, грѣхъ;

3. има, сѣма, врѣма, тѣма, корень, ремень, врѣма, рама, пламень;

4. жена, ржка, пасха, дѣва, предтеча, капля, ладия, межда;

5. жребѣ, овчѣ, телѣ, козлѣ, близнѣ, дѣтѣ, отрочѣ, гагнѣ.

25. Визначте, у якій групі всі іменники відносяться до відміни на *-et-:

1. сынъ, колъ, домъ, кратъ, медъ, полъ, сждъ, радъ, санъ, грѣхъ;

2. гвоздь, голжбъ, господъ, звѣрь, огонь, тать, червь, ногтъ;

3. любви, длы, бѣкы, свекры, смокы, бры, плѣвы;

4. жребѣ, овчѣ, телѣ, козлѣ, близнѣ, дѣтѣ, отрочѣ, гагнѣ;

5. небо, чѣдо, коло, древо, слово, тѣло, диво, чрево, оухо;

26. Визначте, у якій групі всі іменники належать до *-es-основи:

1. жена, ржка, пасха, дѣва, предтеча, капля, ладия, межда;

2. камень, день, има, сѣма, врѣма, тѣма, плема, клень, корень, ремень;

3. жребѣ, овчѣ, телѣ, козлѣ, близнѣ, дѣтѣ, отрочѣ, гагнѣ;

29. Визначте, у якій групі всі іменники належать до *-jā-основи:

1. жена, ржка, пасха, дѣва, предтеча, капля, ладня, межда;

2. гвоздь, голжбь, господь, звѣрь, огонь, тать, червь, ногть;

3. чаша, темница, нѹжда, стинихна, сѹша, ладня, капля;

4. день, имѧ, сѣмѧ, врѣмѧ, тѣмѧ, корень, ремень, врѣмѧ, рама, пламень;

5. жребѧ, овчѧ, телѧ, козлѧ, близнѧ, дѣтѧ, отрочѧ, гагнѧ.

30. Яке слово є іменником з давньою основою на *-ĭ-?

1. ратан;

2. вождь;

3. длань;

4. ладни.

31. Яке слово є формою Р. в. однини іменника **воля**?

1. воля;

2. волеѣж;

3. волиж;

4. воли.

32. За допомогою якої флексії утворювалася форма З. в. однини

іменників з давньою основою на *-ā-?

1. *-s;
2. *-n;
3. *-mi;
4. *-su.

33. Який тематичний суфікс входив до складу давньої основи іменника

КОЗЛА?

1. *-jǫ-;
2. *-en-;
3. *-ā-;
4. *-et- .

34. У якій формі використано іменник в тексті **он же рече. прїими**

БОУКЪВИ ТВОЮА (ЗЄ, л. ХУІ)?

1. Р. в. однини;
2. З. в. множини;
3. Н. в. множини;
4. Д. в. однини.

35. Який тематичний суфікс входив до складу давньої основи іменника

ЧЮДО?

1. *-jǫ-;
2. *-ǫ-;
3. *-es-;
4. *-en-.

36. У якого слова збігалися форми називного та давального відмінків?

1. мѣънии;
2. кран;
3. брань;
4. осьла.

37. У якій формі іменника **варѣгъ** відображається результат другої палаталізації?

1. Кл. однини;
2. О. в. однини;
3. Д. в. множини;
4. М. в. множини.

38. Яке слово у формі Д. в. однини має теж саме закінчення, що й відповідна форма російського слова?

1. волѣ;
2. мѣдъ;
3. доуѣхъ;
4. свѣшта.

39. У якому фрагменті тексту іменник використано в формі О. в. множини?

1. съшедъшоу исоу съ горы. Сърѣте и народъ (АЄ, л. IX);

2. грѣшникъ.. прогнѣваеѣтъ сѧ. зжбы...
Поскрежъщеть (СП);
3. призва іс оученикы своѧ (СК, Мф. ХУ);
4. четырьми десѧты. и шестиѧ лѣтъ създана
бысть църкы си (ОЄ, И. П.).

40. Яке слово є іменником з давньою основою на *-ŭ-?

1. волъ;
2. прьстъ;
3. црькы;
4. отьць.

41. У якому з фрагментів тексту іменник використано у формі О. в. однини?

1. не дадите стаго псомъ (МЄ, Мф. УІІ);
2. и молихъ сѧ оученикомъ твоимъ (АЄ, Л ІХ);
3. і изгна словомъ доухы (ЗЄ, Мф. УІІІ);
4. бждеть плачь и скръжетъ зжбомъ (АЄ, Мф. УІІІ).

42. За допомогою якої флексії утворювалася форма Д. в. однини

іменника з давньою основою на *-ŏ?

1. *-i-;
2. *-u;
3. *-mus;
4. *-mi.

43. У якій формі використано іменник у реченні **по ньмь ідоште .в.**

слѣп(ь)ца зовжшта і глѣжшта?

1. Р. в. двоїни;
2. Р. в. однини;
3. Н. в. двоїни;
4. З. в. однини.

44. Який тематичний суфікс входив до складу давньої основи іменника

ложє?

1. *-en;
2. *-ǫ;
3. *-es;
4. *-jǫ.

45. Який тематичний суфікс входив до складу давньої основи іменника

оплотъ?

1. **et ;
2. *-ǫ;
3. *-u;
4. *-jǫ.

46. У якого слова форми Н. в. та З. в. не збігаються?

1. **бракъ;**
2. **сынъ;**
3. **отъць;**
4. **пишта.**

47. У якій формі слова **чловѣкъ** відображено результати першої палаталізації?

1. Н. в. однини;
2. Н. в. множини;
3. Кл. однини;
4. М. в. множини.

48. У якій формі використано іменник у реченні **и пристѣпъ обяза
пазвы єго** (СК, л. Х)?

1. Р. в. однини;
2. З. в. множини;
3. Н. в. множини;
4. З. в. однини.

49. У якому фрагменті тексту представлено іменник у формі Зв. в. однини?

1. **призѣвавъ єдинаго отъ рабъ въпрашаає** (СЄ);
2. **падъ же рабъ онъ кланѣаше сѧ ємоу** (СК);
3. **шьдъ рабъ тъ брѣте єдиного подроуѣтъ своихъ** (СК);
4. **посъла къ нимъ друѣгы рабъ** (МЄ).

ЛЕКЦІЯ 2

ЗАЙМЕННИК. РОДОВІ ТА БЕЗРОДОВІ ЗАЙМЕННИКИ. ВІДМІНЮВАННЯ ЗАЙМЕННИКІВ.

Займенник як різноманітний за складом клас слів. Семантичні розряди займенників. Родові та безродові займенники. Особові і неособові займенники. Граматичні категорії і форми відмінювання особових займенників. Характерні особливості їх відмінювання. Розряди неособових займенників. Група вказівних займенників. Способи вказівки на 3-ю особу в старих слов'янських пам'ятках; відображення системи трьох "ступенів віддаленості". Займенники **къто**, **что** та їх відмінювання.

Три типи відмінювання займенників.

Практичне заняття

1. Займенники. Граматичне протиставлення особових (1-ї та 2-ї особи) та неособових займенників.
2. Граматичні категорії та форми відмінювання особових займенників (суплетивізм основ, енклітики).
3. Предметно-особові займенники, їх вживання і відмінювання.
4. Розряди неособових займенників.
5. Специфіка функцій вказівних займенників, характер їх семантичного протиставлення (**сь** — **онъ**, **си** — **она**, **се** — **оно**; **и** (**онъ**) — **къто**).

6. Відносні займенники та особливості їх утворення.
7. Займенникове відмінювання.
8. Походження флексій займенникової відміни.

Основна література

1. Хабургаев Г. А. Старославянский язык. – М., 1986. – С. 153–163.
2. Станівський. М. Ф. Старослов'янська мова. – 1964. – С. 235–254.
3. Вайян А. Руководство по старославянскому языку. – М., 1952. – § 92–100.
4. Ван-Вейк Н. История старославянского языка. – М., 1957. – § 49–50.
5. Гадолина М. А. История форм личных и возвратного местоимений в славянских языках. – М., 1963.
6. Мейе А. Общеславянский язык. – М., 1951 – С. 347–357, 363–367.

Теоретична частина

1. Дайте загальну характеристику старослов'янського займенника як частини мови.
2. Які розряди займенників Ви знаєте?
3. На які групи за відмінюванням поділяються займенники?
4. Наведіть парадигму відмінювання особових займенників.
5. У чому проявляється закон Ягича?
6. У яких формах та відмінках спостерігається явище суплетивізму?
7. Охарактеризуйте предметно-особові займенники, їх вживання і відмінювання.
8. Охарактеризуйте особливості відмінювання неособових займенників.
9. Порівняйте твердий, м'який варіант та мішаний варіанти відмінювання.
10. У чому особливості іменного відмінювання займенників?
11. Провідмініяйте в однині, множині і двоїні такі словосполучення: **тѣ чловѣкъ, мои сынѣ, чии друѣгаѣ, наше поле, твоѣ овца.**

Тестові завдання

50. У якій групі всі займенники належать до особових?
1. **тѣжде, сѧ, къ нѣмоу, імѣ, се, ова, ѣ, друѣгаѣ, є, друѣгаа, ово;**

2. оно, всѣ, се, вси, кѣждо, въ своі, сѧ, емоу, тоу, еі, своі, нма;

3. по тебѣ; вѣ, тѧ, тебе, насѣ, нама, азѣ, вы, ваю;

4. оно, его • сѧ, еѧ, ѡ, емоу, къ немоу, вѣсѧ, себе, онѣ, емоу, по тебѣ;

5. своѧ, ѡже, отѣ нихѣ, съ собою, сѧ, всѧ, се, его, ты.

51. У якій групі всі займенники належать до вказівних?

1. оно, его • сѧ, еѧ, ѡ, емоу, къ немоу, вѣсѧ, себе, онѣ, емоу, по тебѣ;

2. своѧ, ѡже, отѣ нихѣ, съ собою, сѧ, всѧ, се, его, ты;

3. намѣ, вашего, наши, вамѣ, намѣ, себѣ, съ нимѣ, ва;

4. імѣ, отѣ неѧ, вси, се, моѣ, вамѣ, сег о, съ вами, сѧ, вси, вы;

5. емоу, сѧ, о тебѣ, сиѡ, мене, вси, емоу, съ мноѡ;

6. къ немоу, томѣ, то, сѣликѣ, съ, тѣхѣ, кю.

52. Вказівні займенники тѣ (-а, -о), онѣ (-а, -о), овѣ(-а, -о), съ (-и, -е)

мають значення:

1. власне вказівне;

2. якісно-вказівне;

3. кількісно-вказівне.

53. Вказівні займенники **такъ** (-а, -о), **іакъ** (-а, -о), **таковъ** (-а, -о),

сикиъ, сициъ, сициевъ мають значення:

1. власне вказівне;
2. якісно-вказівне;
3. кількісно-вказівне.

54. Вказівні займенники **толикъ, селикиъ** мають значення:

1. власне вказівне;
2. якісно-вказівне;
3. кількісно-вказівне.

55. У якій групі всі займенники належать до присвійних:

1. **намъ, вашого, наши, вамъ, намъ, себѣ, съ нимъ, ва;**
2. **імъ, отъ неѡ, вси, се, моѣ, вамъ, сег о, съ вами, сѡ, вси, вы;**
3. **свои, моимъ, мога, вашъ, нашихъ, монма;**
4. **емоу, сѡ, о тебѣ, сиѡ, мене, вси, емоу, съ мноѡ;**
5. **къ немоу, томъ, то, селикиъ, съ, тѣхъ, кю.**

56. Яке значення має вказівний займенник у реченні: **і даѣхъж плодъ.**

ово съто • ово шестъ десѡтъ • ово три десѡти?

1. вказує на близький предмет;

2. вказує на далекий предмет;
3. має зіставне значення;
4. просто вказує на предмет.

57. У якій групі всі займенники належать до означальних?

1. імъ, отъ неѡ, вси, се, моѣ, вамъ, сег о, съ вами, сѡ, вси, вы;
2. намъ, вашѣго, наши, вамъ, намъ, себѣ, съ нимъ, ва;
3. таци, вьсѣмъ, какъ, инъ, сиць, вьсеи;
4. ємоу, сѡ, о тебѣ, сиѡ, мене, вси, ємоу, съ мноѡѡ;
5. къ нѣмоу, томъ, то, сѣликъ, съ, тѣхъ, юю.

58. Яке значення має вказівний займенник у реченні:
аштѣ кѣто

дроуга своѣго оупонтъ?

1. виконує функцію питального займенника;
2. виконує функцію неозначеного займенника;
3. виконує функцію вказівного займенника.

59. Які займенники утворювалися від питальних займенників **кѣто**,

чѣто за допомогою частки **нѣ**-?

1. неозначені;
2. заперечні;
3. питальні.

60. Які займенники утворювалися від питальних займенників **КЪТО**,

ЧЪТО за допомогою частки **ни-**?

1. неозначені;
2. заперечні;
3. питальні.

61. У якій групі всі займенники належать до неозначених?

1. **імъ, отъ неѡ, вси, сѣ, моѣ, вамъ, сег о, съ вами, сѡ, вси, вы;**

2. **намъ, вашѣго, наши, вамъ, намъ, себѣ, съ нимъ, какъ ва;**

3. **нѣкъ (-о, -а), нѣкъто; нѣчьто; єтеръ (-о, -а);**

4. **ємоу, сѡ, о тебѣ, сиѡ, таци, мене, вси, ємоу, съ мноѡѡ;**

5. **къ нємоу, томъ, то, сєликъ, съ, тѣхъ, кю.**

62. У якій групі всі займенники належать до заперечних?

1. **імъ, отъ неѡ, вси, сѣ, моѣ, вамъ, сег о, съ вами, сѡ, вси, вы;**

2. **намъ, вашѣго, наши, вамъ, намъ, себѣ, съ нимъ, какъ ва;**

3. **ємоу, сѡ, о тебѣ, сиѡ, таци, мене, вси, ємоу, съ мноѡѡ;**

4. **къ нємоу, томъ, то, сєликъ, съ, тѣхъ, кю;**

5. **никъто, ничъто, никакъ, никътоѡѡ.**

63. У якій групі всі займенники належать до питальних?

1. імъ, отъ неѡ, вси, се, моѣ, вамъ, сег о, съ вами, сѡ, вси, вы;

2. кѣто, какъ коликъ, чѣто, кьи, чиѣ, колика, котораѡ;

3. намъ, вашего, наши, вамъ, намъ, себѣ, съ нимъ, какъ ва;

4. емоу, сѡ, о тебѣ, сиѡ, тѡци, мене, вси, емоу, съ мноѡ;

5. къ немоу, томъ, то, селикъ, съ, тѣхъ, кю.

64. У якому реченні вжито особовий займенник:

1. корабъ же бѣ по срѣдѣ морѣ вѣлаѡ сѡ вѣнами;

2. дръзѡнте азъ есмъ не бонтеса;

3. і гла емоу;

4. і варити и на оноѡ полоу;

5. въ оно в• оубѣди ис оученикы своѡ вѣлѣсти въ корабъ.

65. У якому реченні вжито вказівний займенник?

1. събѣраша сѡ къ немоу народи мнози;

2. ова оубо падоша при пжти;

3. а дроугѣ падоша въ трѣниі;

4. і гла імъ много;

5. дръзѡнте азъ есмъ не бонтеса.

66. У якому реченні вжито зворотний займенник?

1. въ оно в• оубѣди ис оученикы своя вѣласти въ
корабъ;

2. въ оно в• изиде повелѣние отъ кесара
августа;

3. и идѣху вси;

4. съ маріею• обржченою емоу женою;

5. да събѣдетъ съ реченое исанемъ прромъ.

67. У якому реченні вжито присвійний займенник?

1. и видѣ тѣшѣ его• лежащю огнемъ жегомъ;

2. недѣгъи наша приѣтъ и болѣзнь понесе;

3. повелѣ ити на онъ полъ и пристѣпѣ едіи отъ
кѣнижъникъ рече емоу;

4. оучителю идѣ по тебѣ ѣможе колѣдо идеши;

5. въ оно в пришед исъ въ домъ петровъ.

68. У якому реченні вжито відносний займенник?

1 дѣвъ ѣже принимѣша свѣтильники своя•
изидоша противѣ жениху;

2. въздѣмаша съ вса;

3. идѣте же паче къ продажшѣмъ і коупите
себѣ;

4. не вѣдѣ ва;

5. [рече гъ] всакъ иже слышитъ ми словеса.

69. У якому реченні вжито питальний займенник?

1. не възаша бо съ собою олѣѣ;

2. исходите въ сѣрѣтеник км;

3. дадите намъ отъ олѣѣ вашего;
4. онъ же отъвѣщавъ рече аминъ;
5. чьто си помышлѣете въ срдцихъ.

70. У якому реченні вжито вказівний займенник?

1. тьгда ави сѧ і плѣвелъ;
2. бѣсте бо очи імъ таготынѣ;
3. а пышеницѧ съберѣте въ житыницѧ моѧ;
4. и възьми одръ твоѧ и ходи;
5. тебѣ глѧж.

71. У якому реченні вжито вказівний займенник?

1. і нападѧ на храминѧ тѧ;
2. чьто си помышлѣете въ срдцихъ вашихъ;
3. ѡтпоуштайтъ ти сѧ грѣси;
4. и изиде абие прѣдъ всѣми;
5. тьгда ави сѧ і плѣвелъ.

72. У якому реченні вжито означальний займенник?

1. інѧ притъчѧ прѣдъложи імъ глѧ;
2. всѣкъ оубо іже слышитъ словеса;
3. приде врагъ его;
4. врагъ чскъ се сътвори;
5. і съважате ѧ въ снопы ѣко жешти ѧ.

73. У якому реченні вжито зворотний займенник?

1. дадите намъ;

2. приде женихъ • і готовыѧ внидѧ • съ нимъ на бракъ;

3. ги ги отврѣзи намъ;

4. оуподоби сѧ црствие небское • чкоу сѣвѣшюмоу доброе сѣмѧ на селѣ;

5. глѧж вамъ не вѣдѣ ва.

74. У якому реченні вжито присвійний займенник?

1. вси вы съблазните сѧ о мнѣ;

2. і разидѣтъ сѧ овца стада;

3. іжъ съзѣда храминѧ своиѧ на камене;

4. ѣко не імамы пити отъ плода сего лозьнаго;

5. Отъвѣштавъ же петръ рече ємоу.

75. У якому реченні вжито неозначений займенник?

1. даже коуръ не възгласитъ • три крѧты отъврѣжешн сѧ мене;

2. ѣко не імамы пити отъ плода сего лозьнаго;

3. такожде і вси оученици рекоша.

4. іже съзѣда храминѧ своиѧ на пѣсѣцѣ

5. бѣахѧ же етері отъ кѣнижьникъ тоу сѣдаште;

76. У якому реченні вжито присвійний займенник?

1 і помышлѣйште въ срѣдѣцихъ своихъ;

2. азъ николи же не съблажнѧ сѧ о тебѣ;

3. рече ємоу і ис;

4. ДАЖЕ КОҮРЪ НЕ ВЪЗГЛАСИТЬ • ТРИ КРАТЫ
ОТЪВРЪЖЕШИ СѦ МЕНЕ;

5. НЕ ОТЪВРЪГЖ СѦ ТЕБЕ.

77. У якому реченні вжито вказівний займенник?

1. ТАКО ЛИ НЕ ВЪЗМОЖЕ ЄДИНОГО ЧАСА ПОВЕДѢТИ СЪ
МНОИЖ;

2. НЕ ОТЪВЪРГЖ СѦ ТЕБЕ;

3. ОТЪВѢШТАВЪ ЖЕ ПЕТРЪ РЕЧЕ ЕМОҮ;

4. СЕ ЄСТЬ КРѢВЬ МОѢ;

5. ТАКОЖДЕ І ВСИ ОҮЧЕНИЦИ РЕКОША.

78. У якому реченні вжито вказівний займенник?

1. ТАКО ЛИ НЕ ВЪЗМОЖЕ ЄДИНОГО ЧАСА ПОВЕДѢТИ СЪ
МНОИЖ;

2. ПРИДЕ КЪ ОҮЧЕНИКОМЪ И ОБРѢТЕ ІѦ СЪПАЩѦ;

3. ПАКЫ ВЪТОРИЦЕИЖ ПОМОЛИ СѦ;

4. ІЖЕ СЪЗЪДА ХРАМИИЖ СВОИЖ НА ПѢСЬЦѢ;

5. ДАЖЕ КОҮРЪ НЕ ВЪЗГЛАСИТЬ • ТРИ КРАТЫ
ОТЪВРЪЖЕШИ СѦ МЕНЕ.

79. У якій групі всі займенники належать до
питальних?

1. ІМЪ, ОТЪ НЕѦ, ВСИ, СЕ, МОѢ, ВАМЪ, СЕГ О, СЪ
ВАМИ, СѦ, ВСИ, ВЫ;

2. КЪТО, КАКЪ КОЛИКЪ, ЧЬТО, КЫИ, ЧИК, КОЛИКА,
КОТОРАІѦ;

3. **НАМЪ, ВАШЕГО, НАШИ, ВАМЪ, НАМЪ, СЕБѢ, СЪ НИМЪ, КАКЪ ВА;**

4. **ЕМОУ, СѦ, О ТЕБѢ, СИЖ, ТАЦИ, МЕНЕ, ВСИ, ЕМОУ, СЪ МНОИЖ;**

5. **КЪ НЕМОУ, ТОМЪ, ТО, СЕЛИКЪ, СЪ, ТѢХЪ, КЮ.**

80. У якій групі всі займенники належать до питальних?

1. **ІМЪ, ОТЪ НЕѦ, ВСИ, СЕ, МОѢ, ВАМЪ, СЕГ О, СЪ ВАМИ, СѦ, ВСИ, ВЫ;**

2. **КЪТО, КАКЪ КОЛИКЪ, ЧЬТО, КЫИ, ЧИѦ, КОЛИКА, КОТОРАѦ;**

3. **НАМЪ, ВАШЕГО, НАШИ, ВАМЪ, НАМЪ, СЕБѢ, СЪ НИМЪ, КАКЪ ВА;**

4. **ЕМОУ, СѦ, О ТЕБѢ, СИЖ, ТАЦИ, МЕНЕ, ВСИ, ЕМОУ, СЪ МНОИЖ;**

5. **КЪ НЕМОУ, ТОМЪ, ТО, СЕЛИКЪ, СЪ, ТѢХЪ, КЮ.**

81. Який із займенників не мав категорії роду?

1. **СИЦЬ;**

2. **КЫИ;**

3. **КЪТО;**

4. **ОВЪ..**

82. Який займенник відмінювався за м'яким типом?

1. **ИНЪ;**

2. **СЪ;**

3. **ВЬСЬ;**

4. **ВЬСІАКЪ.**

83. У якому з фрагментів тексту використано займенник?

1. оґподобѣлѣ и мѣжѣ мѣдроу (МЄ, Мф. УП);
2. посла... игоуменыа донести просворѣ въ ... вьсь (СР);
3. і прѣда доухъ... господоу вьсѣ крѣвь (СР);
4. и створи тако вичь отъ вьрви (СЄ, И. П).

84. У якому з фрагментів тексту використано займенник у формі Д. в.

однини?

1. їти възнѣса глѣште (МЄ, Мф. УП);
2. пришѣдъ зъвавы тѣ ... речетъ (СР);
3. чѣто се слышѣ о тебѣ (ЗЕ, Л. ХУІ);
4. кѣто чѣстынѣи тебе вѣдетъ (ОЄ, л. ХІУ).

85. У якій формі використано займенник у реченні і даждь

ны ... бѣсловѣннѣ?

1. Н. в. множини;
2. З. в. множини;
3. З. в. множини;
4. Д. в. множини.

86. Який займенник відмінювався за змішаним типом?

1. вьсь;
2. такъ;
3. вашь;
4. чѣи.

87. У яких фрагментах тексту є займенник?

1. съгрѣшихъ на нбо і ... юже нѣсмь достоинъ (ЗЄ, л. ХУ);
2. і биахъ і по ланитама (ЗЄ, И. XIX);
3. раздѣли има имѣникъ (ОЄ, л. ХУ);
4. въ ... селѣхъ ї всєхъ. кжпѣтъ ... хлѣбы (ЗЄ, Мк. УІ).

88. У якому з фрагментів тексту використано питальний займенник?

1. въ оно врѣмѣ вѣниде іс въ капернаоумъ (ОЄ, І. II);
2. а иже възнесетъ сѧ съмѣритъ сѧ (МЄ, Мф. ХУІІІ);
3. рече имъ имате ли чьто сънѣдно (ОЄ, л. ХХІУ);
4. рече же приставьникъ ... чьто сътворишъ (ЗЄ, л. ХУІ).

89. У якій формі використано займенник у тексті **тѣгда прѣдадѣтъ**

вы скръѣвь оубыѣхъ вы (МЄ, Мф. ХХІУ)?

1. Н. в. множини;
2. Р. в. множини;
3. Д. в. множини;
4. Зв. в. множини.

90. У якому з фрагментів тексту використано займенник у формі двоїни?

1. на ны оупновахомъ (СП);
2. и створиѣ. Ва ловыца чкомъ (СК, л. ХУІІІ);
3. тѣгда вѣсташа дѣвы ты вѣса (МЄ, Мф. ХХІ);
4. приведше же ѣ кѣ бжию рабоу (СР).

91. Який займенник відмінювався за іменниковим типом?

1. инакъ;
2. кын;
3. таковъ;
4. нашъ.

92. Який з займенників не мав категорії роду?

1. съ;
2. и;
3. такъ;
4. чѣто.

93. У якому з фрагментів тексту є відносний займенник?

1. чловѣкъ бѣ домовитѣ. Иже насади виноградъ (МЄ, Мф. ХХІ);
2. і ма єдиного оставите (СК);
3. овы же каменикмъ повиша (СК);
4. члвкъ нѣкыи нмы водьны трждѣ (ОЄ, л. ХІУ).

94. У якому з фрагментів тексту є займенник у формі жіночого роду

Зв. в. однини?

1. поставиша же ѿ посрѣдѣ ихъ (СР);
2. и дѣвица дастъ ѿ матери свои (МЄ, Мк. УІ);
3. и въпросиша ѣ гл҃аще (МЄ, І.ІХ);
4. и рече мѣнии сынъ юю оцѣ (СЄ, л. ХУ).

95. У яких з фрагментів тексту є займенник?

1. и свѣза и въ тѣмьници (АЄ, л. ХУ);
2. і рѣпѣтаахѣ фарисеі і кѣнижѣници (ЗЄ, л. ХУ);
3. мѣченикъ положиша ѿ въ ракахъ (СР);
4. абиѣ же по скрѣби ... слѣныце мрѣкнетъ (МЄ, Мф. ХХІУ).

96. Який займенник відмінювався за твердим типом?

1. инъ;
2. въсь;
3. сиць;
4. нашъ.

97. У якому з фрагментів тексту є відносний займенник?

1. чци же чюдиша гл҃аще. Кѣто съ ксть (ЗЄ, Мф. ХУІІІ);
2. не сѣди на прѣдѣнимъ мѣстѣ еда кѣто чьстѣнѣи ... вждетъ (ОЄ);
3. и глагола кси. Отѣкоу да пришла кси сѣмо (СР);
4. кѣѣ вѣрѣ имаши (СР).

98. У якій формі використано займенник у реченні **да** **придетъ** **на** **вы**

... **кръвь** **праведъна** (МЄ, Мф. XXVIII)?

1. Зв. в. множини;
2. Д. в. множини;
3. Н. в. двоїни;
4. Н. в. множини.

99. У якому з фрагментів тексту займенник використано у формі двоїни?

1. **и** **прикоснжсѧ** **ржцѣ** **къ** (ЩЄ, Мф VIII);
2. **како** **можетъ** **члкъ** ... **сица** **знамениѣ** **творити** (МЄ, I.IX);
3. **разлжчитъ** **ѡ** **дрюгъ** **отъ** **дрюга** (МЄ, Мф. XXV);
4. **и** **въпросишѧ**. **Ѣ** **ли** **єси** **ьсиѣ** **ваю** (Мє, I.IX).

ЛЕКЦІЯ 3

ПРИКМЕТНИК

ЧЛЕННІ ТА НЕЧЛЕННІ ПРИКМЕТНИКИ

Лексико-семантичні розряди прикметників. Якісні, відносні та присвійні прикметники. Особливості їх словотворення. Первинні (непохідні) та похідні прикметники.

Граматичні категорії прикметників. Рід, число, відмінок прикметника як єдина категорія. Іменні

(короткі, нечленні) форми прикметників. Їх спільне походження з іменниками. Утворення і синтаксичні функції членних (повних, займенникових) прикметників. Розвиток повних форм прикметників. Нові форми повних прикметників.

ЛЕКЦІЯ 4

ВІДМІНЮВАННЯ ПРИКМЕТНИКІВ. СТУПЕНІ ПОРІВНЯННЯ

Відмінювання прикметників. Особливості відмінювання коротких та повних прикметників. Два типи відмінювання повних прикметників. Невідмінювані прикметники.

Ступені порівняння якісних прикметників. Творення ступенів порівняння. Суфікси вищого ступеня порівняння. Система коротких і повних форм прикметників у вищому ступені. Найвищий ступінь порівняння прикметників. Абсолютний та відносний найвищі ступені порівняння. Особливості відмінювання. Синтаксис відмінків при ступенях порівняння.

Практичне заняття

1. Своєрідність граматичних категорій прикметників.
2. Лексико-граматичні розряди, їх утворення.
3. Короткі і повні прикметники. Їх відмінювання.
4. Ступені порівняння.
5. Утворення вищого ступеня. Відмінювання форм.
6. Утворення найвищого ступеня.
7. Синтаксис відмінків при ступенях порівняння.

Основна література

1. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. – Львів, 1964. – С. 254–271.
2. Хабургаев Г. А. Старославянский язык. – М., 1986. – С. 165–175.
3. Іванова Т. Старослов'янська мова. – М., 1977. – С. 117–125.

Додаткова література

1. Вайян А. Руководство по старославянскому языку. – М., 1952. – § 79–82.
2. Ван-Вейк Н. История старославянского языка. – М., 1957. – § 51.
3. Мейе А. Общеславянский язык. – М., 1951 – С. 357–360.
4. Толстой Н. И. Значение кратких и полных форм прилагательных в старославянском языке // Вопросы славянского языкознания. – Вып. 2. – М., 1957.

Завдання до практичного заняття

1. Охарактеризуйте своєрідність граматичних категорій прикметників.

2. Лексико-граматичні розряди прикметників, їх утворення.

3. Порівняйте особливості відмінювання коротких і повних прикметників.

4. Утворіть ступені порівняння прикметників. Порівняйте їх з сучасними формами в інших слов'янських мовах.

5. Проаналізуйте особливості синтаксичних функцій прикметників у старослов'янській мові.

6. З наведених слів виписіть окремо якісні прикметники, окремо – відносні, потім присвійні. З'ясуйте, за допомогою яких суфіксів утворені наведені прикметники.

Блѣпъ, нѣмъ, хромъ, остръ, хытръ, льстивъ, крѣвоточивъ, змнѣвъ, рѣвнивъ, млѣчливъ, петровъ, львовъ, богатъ, именитъ, домовитъ, жестокъ, широкъ, краткъ, крѣпкъ, слѣзкъ, тяжкъ, людскъ, дѣтскъ, небѣсскъ, льнѣнъ, воштанъ, вождѣнъ, илинъ, равнъ, бѣдѣнъ, пророчъ, овнъ, оутрѣнъ.

7. Знайдіть корені слів, поясніть, за допомогою яких суфіксів утворені наведені прикметники.

Горькъ, дѣтскъ, поганьскъ, добль, кожанъ, владычѣнъ, вльгъкъ, дрѣвѣнъ, достѣинъ, овъчъ,

градъскъ, вышьнъ, авраамль, злачънъ, дружьнъ, мирънъ, сыновънъ, сладъкъ, кротъкъ, братъскъ.

8. Від наведених іменників утворіть прикметники на -ь.

Чловѣкъ, кѣназь, Владимиръ, отрокъ, отьць, овьца, сѣнъ.

9. Поясніть написання повних прикметників, засвідчених пам'ятками старослов'янської мови. Укажіть, які фонетичні зміни відбулися у старослов'янських прикметниках у період X – XI ст.

Кротъкъ, кротъка, кротъко; ветъхъ, ветъха, ветъхо; чьстьнъ, чьстьна, чьстьно; синъ, синѧ, синѣ.

10. Утворіть форми вищого ступеня від поданих прикметників. Укажіть, які зміни відбуваються в системі приголосних старослов'янської мови при утворенні форм вищого ступеня.

Драгъ, соухъ, высокъ, чьстьнъ, младъ, зълъ, смѣлъ, кротъкъ, новъ, мъногъ, тѧжъкъ, макъкъ, ветъхъ, мѧдръ, малъ, бѣлъ, великъ, сладъкъ, хоудъ.

Тестові завдання

100. Укажіть, у яких реченнях використано якісні прикметники:

1. придоша птица нвскыѡ • і позоваша ѿ •;
2. ѿко не імѣша земля многы • і авиє прозавоша;
3. другога же падоша на земли добрѣ •;
4. възиде же иисифъ отъ галилеа града назаретська •;
5. съ марієѡ • обржченоѡ ємоу женоѡ сжцеѡ непразноѡ.

101. Укажіть, у яких реченнях використано якісні прикметники:

1. придоша птица нвскыѡ • і позоваша ѿ •;
2. оузьрѣвъ же исъ многъ народъ окръстѣ себе •;
3. другога же падоша на земли добрѣ •;
4. и пристѣплѣ єдинъ отъ кѣнижъникъ рече ємоу •;
5. съ марієѡ • обржченоѡ ємоу женоѡ сжцеѡ непразноѡ.

102. Укажіть, у яких реченнях використано відносні прикметники:

1. пѣть же бѣ отъ нихъ боі • і пѣть мѣдрѣ •;
2. оузьрѣвъ же исъ многъ народъ окръстѣ себе •;
3. а мѣдрыѡ приѡша і олѣі • і въ сѣсѣдѣхъ свѣтильникоу своїмъ •;

4. и пристѣплѣ ѣдинѣ отѣ кѣнижъникѣ рече
емоу•;

5. а воуѣ рѣша мѣдрымѣ•.

103. Укажіть, у яких реченнях використано відносні
прикметники:

1. придоша птица небскыѣ• і позоваша ѣ•;

2. і готовыѣ вѣнидѣ• съ нимѣ на бракѣ;

3. а мѣдрыѣ приѣша і олѣі• і вѣ съсѣдѣхѣ
свѣтильникоу своїмѣ•;

4. послѣдѣ же придоша прочыѣ дѣвы глѣшѣѣ•;

5. а воуѣ рѣша мѣдрымѣ•.

104. Укажіть, у яких реченнях використано відносні
прикметники:

1. съ маріеѣ• обрѣченоѣ емоу женоѣ сѣцеѣ
непразноѣ;

2. отѣвѣштѣша же мѣдрыѣ глѣшѣѣ;

3. і готовыѣ вѣнидѣ• съ нимѣ на бракѣ;

4. а мѣдрыѣ приѣша і олѣі• і вѣ съсѣдѣхѣ
свѣтильникоу своїмѣ•;

5. послѣдѣ же придоша прочыѣ дѣвы глѣшѣѣ•.

105. Укажіть, у яких реченнях використано відносні прикметники:

1. сѣ маріеѣ • обрѣченѣ емоу женоу сѣцеѣ непразною;
2. се єсть крѣвь моѣ • новаєго завѣта •;
3. проливаемаѣ за многы • въ отъпоуштеніе грѣхомъ •;
4. ѣко не імаю пити отъ плода сєго лозънаго •;
5. въспѣвъше ізидоша въ горѣ елеоньскѣ •.

106. Укажіть, у яких реченнях використано присвійні прикметники:

1. сѣ маріеѣ • обрѣченѣ емоу женоу сѣцеѣ непразною;
2. оуподобію и мѣю мѣроу •;
3. проливаемаѣ за многы • въ отъпоуштеніе грѣхомъ •;
4. въ оно врѣмя приде нѣсь въ градъ самаренскъ;
5. въспѣвъше ізидоша въ горѣ елеоньскѣ •;

107. Укажіть, у яких реченнях використано присвійні прикметники:

1. сѣ маріеѣ • обрѣченѣ емоу женоу сѣцеѣ непразною;
2. бѣ же тоу стѣдєньцѣ нѣковѣ;
3. проливаемаѣ за многы • въ отъпоуштеніе грѣхомъ •;
4. въ оно врѣмя приде нѣсь въ градъ самаренскъ;
5. въспѣвъше ізидоша въ горѣ елеоньскѣ •.

108. У старослов'янській мові якісні прикметники утворювалися за допомогою суфіксів:

1. -окъ, -ък;
2. -нвъ, -нкъ;
3. -ьнъ;
4. -ьскъ;
5. -овъ.

109. У старослов'янській мові якісні прикметники утворювалися за допомогою суфіксів

1. -нвъ;
2. -нкъ;
3. -лъ, -ьлъ;
4. -ѣнъ, (-анъ);
5. -іъ;
6. -ин.

110. У старослов'янській мові відносні прикметники утворювалися за допомогою суфіксів:

1. -окъ, -ък;
2. -ьнъ;
3. -ьскъ;
4. -анъ;
5. -инъ.

111. У старослов'янській мові відносні прикметники утворювалися за допомогою суфіксів:

1. -окъ, -ък;
2. -ѣлъ;
3. -ьскъ;
4. -евъ;
5. -іь.

112. У старослов'янській мові присвійні прикметники утворювалися за

допомогою суфіксів:

1. -окъ, -ък;
2. -нвъ;
3. -ьнъ;
4. -евъ;
5. -ни.

113. У старослов'янській мові присвійні прикметники утворювалися за

допомогою суфіксів:

1. -нвъ;
2. -лъ, -ѣлъ;
3. -ьнъ;
4. -іь;
5. -ьнь.

114. У старослов'янській мові присвійні прикметники утворювалися за

допомогою суфіксів:

1. -окъ, -ък;
2. -нвъ;

3. -овъ (-евъ);
4. -инъ;
5. -ни.

115. У старослов'янській мові повну і коротку форму мали:

1. Тільки якісні прикметники.
2. Тільки відносні прикметники.
3. Присвійні прикметники.
4. Якісні та відносні прикметники.
5. Якісні, відносні та присвійні прикметники.

116. Який прикметник відмінювався за типом іменників на *-jā?

1. хо҃ждь;
2. синъ;
3. то҃жда;
4. сто҃дена.

117. Від якого прикметника не утворюються ступені порівняння?

1. крѣпокъ;
2. златъ;
3. кыслъ;
4. новъ.

118. Якій з фрагментів тексту містить прикметник у повній формі?

1. чловѣкъ бѣ домовитъ (МЄ, Мф. XXI);

2. и възложиша на нь тръновии вѣнцы (СЄ, Мк. ХУ);
3. кльнетъ сѧ златомъ црвнымъ (МЄ, Мф. XXIV);
4. паки посъла ины равы мѣножѣша прввыхъ (СК, Мф. XXI).

119. У якому словосполученні обидва слова відмінювалися однаково?

1. мѣжъ боуи;
2. небо высоко;
3. медъ сладъкъ;
4. пѣтъ штоудъ.

120. У якому з фрагментів тексту прикметник використано у О. в. однини?

1. о добръ дѣлѣ не метемъ камениѣ на тѣ (МЄ, I. X);
2. при мори галилеісцѣмъ видѣ симона (ЗЄ, Мк. I);
3. прѣдати ... тѣло ... рѣчьнымъ водамъ (СР);
4. і съниде дхъ сты тѣлесънымъ зракомъ (ЗЄ).

121. У якому словосполученні є прикметник з основою на *-jǫ?

1. властѣ бѣлѣ;
2. оцѣтно вино;
3. рабѣ бжин;
4. стжденьцѣ глѣбѣкѣ.

122. У якому з фрагментів тексту використано прикметник вищого ступеня?

1. и обрѣтъ пештерѣ ... въ вѣзѣ рѣчнѣмъ (СР);
2. хода іс при мори галилеісцѣ (СК, Мф. ІУ);
3. выше того ... закона тѣлеснааго (СР);
4. и железа ... макчаниша сѣтъ твоего сръдѣца (СР).

123. Від якого прикметника неможливо утворити повну форму?

1. правдивъ;
2. скоудъ;
3. жениховъ;
4. свѣтозарьнъ.

124. У якому випадку прикметник виконує функцію означення?

1. и се трѣсѣ великъ бытъ въ мори (МЄ, Мф. УІІІ);
2. поусто есть мѣсто (ЗЄ, Мф. ІУ);
3. свѣдѣтельство мое нѣстъ істинъно (ЗЄ);
4. чѣто иштете живаго съ мрътвыми (СК, л. XXІУ).

125. Яка з перерахованих форм прикметника ништь пізніша?

1. ништю;

2. ништоуоумоу;
3. ништоуімоу;
4. ништоумоу.

126. Який прикметник відмінювався за типом іменників з основою на *-jā?

1. вѣшта;
2. велика;
3. соуха;
4. лисии.

127. Від якого прикметника неможливо утворити ступені порівняння?

1. милостивъ;
2. гнилъ;
3. лѣнивъ;
4. ближнь.

128. У якому з фрагментів тексту використано прикметник у повній формі?

1. на вѣсѣкѣ же день великъ обычаи бѣ (МЄ, л. ХУІІ);
2. вида же вѣтры крѣпѣкы оубоѣ сѧ (ЗЄ, Мк. ХІУ);
3. запреѣти вѣтроу и влѣненію водьноумоу (МЄ, л. УІІІ) ;
4. съгрѣшихъ прѣдавъ кровъ неповиньж (ЗЄ, Мф. ХХУІІ).

129. У якому словосполученні обидва слова відмінювалися однаково?

1. ноша та жька;
2. скриница нова;
3. дрѣво зелєно;
4. стоудєньць глжбокъ.

130. У якому з фрагментів тексту прикметник використано у 3. в. однини?

1. отъ оустъ твоихъ сжждж ти зълыи рабе (МЄ, л. XIX);
2. оүзрѣвъ же іс многы народы (ЗЄ, Мф. УІІІ);
3. подобьно ... коупьцю .. иже обрѣтъ многоцѣньны вистѣръ (СК);
4. бѣ въ чрѣвѣ китовѣ трн дни (ЗЄ, Мф. XII).

131. У якому словосполученні є прикметник з основою на *-jō?

1. зълыи корьнь;
2. змла добра;
3. мѣхъ ветѣхъ;
4. мжжь боѣи.

132. У якому з фрагментів тексту використано прикметник у вищому ступені?

1. бысть тишина велиѣ (ЗЄ, Мф. УІІІ);
2. бѣ же сынъ єго старѣи на селѣ (ЗЄ, л. ХУ);
3. бракъ бытъ въ кана галилеѣнцѣи (МЄ, І. ІІ);

4. не сѧди на прѣдѣнимь мѣстѣ (ОЄ, л. XIV).

133. Від якого прикметника неможливо утворити повну форму?

1. змиєвъ;
2. зълъ;
3. пѣсѣчанъ;
4. небєськъ.

134. У якому випадку прикметник виконує функцію означення?

1. чловѣкъ єтеръ вѣ вогтѣ (ЗЄ, л. XVI);
2. сверѣпъ во кси льстець (СР);
3. житиє кго славно бысть (СР);
4. бысть гладъ крѣпъкъ на странѣ тои (ОЄ, л. XV).

135. Яка з форм прикметника гладъкъ найдавніша?

1. гладъкаго;
2. гладъкакго;
3. гладъа;
4. гладъкааго.

ЛЕКЦІЯ 5

ЧИСЛІВНИК.

ВІДМІНЮВАННЯ ЧИСЛІВНИКІВ

Слова, що означають числа. Приналежність різних груп рахункових слів у старослов'янській мові до різних груп імен. Форми словозміни і особливості сполучуваності різних груп назв чисел.

Лексико-семантичні розряди числівників. Числівники за морфологічною будовою.

Кількісні числівники, творення та особливості відмінювання. Порядкові числівники – прості, складені.

Збірні числівники у старослов'янській мові. Дробові числівники як катерогія слів, що знаходилась на стадії формування.

Практичне заняття

1. Числівник як лексико-граматичний клас слів у старослов'янській мові.

2. Кількісні числівники, їх творення, суфікси кількісних числівників.

3. Кількісні числівники за морфологічною будовою – прості, складені і безсполучникові, складені сполучникові.

4. Порядкові числівники.

5. Збірні числівники.

6. Дробові числівники.

7. Розподільні.

8. Субстантивні утворення від числівників.

9. Відмінювання числівників.

Основна література

1. Хабургаев Г. А. Старославянский язык. – М., 1986, - С. 153–163.

2. Станівський. М. Ф. Старослов'янська мова. – Львів, 1964. – С. 272–281.

3. Вайян А. Руководство по старославянскому языку. – М., 1952. – § 92–100.

4. Ван-Вейк Н. История старославянского языка. – М., 1957. – § 49–50.

5. Гадолина М. А. История форм личных и возвратного местоимений в славянских языках. – М., 1963.

6. Мейе А. Общеславянский язык. – М., 1951. – С. 347–357, 363–367.

Теоретична частина

1. Охарактеризуйте старослов'янські числівники як частину мови.
2. Порівняйте розряди за значенням старослов'янських і сучасних числівників.
3. Охарактеризуйте особливості утворення та морфологічної будови числівників.
4. Провідміняйте числівники старослов'янської мови.

Тестові завдання

136. На позначення яких числівників у старослов'янській мові використовувались самостійні слова?
1. від 1 до 10, 100, 1 000;
 2. 10 000, 100 000;
 3. 1 000 000, 10 000 000, 100 000 000;
 4. 1 000 000 000;
 5. усіх перерахованих вище.

136. Які числівники у старослов'янській мові передавалися описово?

1. 200 – 900;
2. від 11 до 19, від 20 – 90;
3. 1 000 000, 10 000 000, 100 000 000;
4. усіх перерахованих вище.

138. Які розряди числівників за значенням виділяють у старослов'янській мові?

1. кількісні, порядкові;
2. тільки кількісні;
3. кількісні, порядкові, збірні;
4. порядкові та збірні.

139. У якому реченні використано кількісний числівник?

1. **і абѣ събѣраша сѧ мнози•;**
2. **и примѣ десѧтеро братия;**
3. **Поздѣ же бѣвѣшу єдинѣ бѣ тоу•;**
4. **Паки вѣторицеѣ помолѣ сѧ гла•;**
5. **въ четвѣртѣхъ же стражѣ ноци• иде къ нимѣ исѣ хода по морю•.**

140. У якому реченні використано кількісний числівник?

1. **і абѣ събѣраша сѧ мнози•;**
2. **и примѣ десѧтеро братия;**

3. і даѣхъ плодъ• ово съто• ово шестьдесятъ• ово три десяти•;

4. третицеѣ тожде слово рекъ•;

5. Паки въторицеѣ помоли сѧ гла•.

141. У якому реченні використано порядковий числівник?

1. і абѣ събѣраша сѧ мнози•;

2. и примъ десатеро братия;

3. въ четвѣртѣхъ же стражъ ноци• іде къ нимъ исъ хода по морю•;

4. і даѣхъ плодъ• ово съто• ово шестьдесятъ• ово три десяти•;

5. третицеѣ тожде слово рекъ•;

6. Паки въторицеѣ помоли сѧ гла•.

142. У якому реченні використано порядковий числівник?

1. зане бѣ отъ домоу и отъ очьствина два• написати сѧ•;

2. и примъ десатеро братия;

3. въ четвѣртѣхъ же стражъ ноци• іде къ нимъ исъ хода по морю•;

4. і даѣхъ плодъ• ово съто• ово шестьдесятъ• ово три десяти•;

5. третицеѣ тожде слово рекъ•.

143. У якому реченні використано порядковий числівник?

1. зане бѣ отъ домоу и отъ очьствина два•
напсати сѧ•;

2. пѣть же бѣ отъ нихъ бо҃і• і пѣть мѣдръ•;

3. и примѣ десѣтеро братия;

4. і даѣхъ плодъ• ово съто• ово шесть десѣтъ•
ово три десѣти•;

5. приходѣтъ бо намъ слово къ десѣтоуоумоу чаоу
дѣни.

144. У якому реченні використано збірний числівник?

1. даже ко҃рѣ не вѣзгласитъ• три крѣты
отѣврѣжешѣ сѧ мене•;

2. пѣть же бѣ отъ нихъ бо҃і• і пѣть мѣдръ•;

3. и примѣ десѣтеро братия;

4. і даѣхъ плодъ• ово съто• ово шесть десѣтъ•
ово три десѣти•;

5. приходѣтъ бо намъ слово къ десѣтоуоумоу чаоу
дѣни.

145. У якому реченні використано збірний числівник?

1. приходѣтъ бо намъ слово къ десѣтоуоумоу чаоу
дѣни;

2. даже ко҃рѣ не вѣзгласитъ• три крѣты
отѣврѣжешѣ сѧ мене•;

3. і даѣхъ плодъ• ово съто• ово шесть десѣтъ•
ово три десѣти•;

4. двоѣ людѣе быстѣ тоу;

5. і гла петрови• тако ли не възможе єдиного часа повѣдѣти съ мноѹж•.

146. Які числівники у старослов'янській мові відмінювався як вказівні

займенники тѣ, то, та?

1. десѣтъ;
2. єдинѣ, єдина, єдино;
3. пѣтъ, шестѣ, седмѣ, осмѣ, девѣтъ;
4. ніякі.

147. Які числівники у старослов'янській мові відмінювався як

іменники з основою на *-ї?

1. десѣтъ;
2. єдинѣ, єдина, єдино;
3. пѣтъ, шестѣ, седмѣ, осмѣ, девѣтъ;
4. ніякі.

148. Які числівники у старослов'янській мові відмінювався як іменники з

основою на *-ѡ?

1. съто;
2. єдинѣ, єдина, єдино;
3. пѣтъ, шестѣ, седмѣ, осмѣ, девѣтъ;
4. ніякі.

149. Які числівники у старослов'янській мові відмінювався як іменники з

основою на *-ā?

1. сѣто;
2. єдинѣ, єдина, єдино;
3. тысяща;
4. нїякі.

150. Складені безсполучникові числівники означали числа:

1. від 11 – 19, 20 – 90, 200 – 900;
2. від 1 – 10, 100, 1000;
3. всі, окрім перахованих у пунктах 1 та 2;
4. нїякі.

151. Синтаксичний зв'язок, який використовувався при творенні числівників від 1 до 19 називається:

1. посереднім керуванням;
2. безпосереднім керуванням;
3. узгодженням.

152. Синтаксичний зв'язок, який використовувався при творенні числівників 20, 30, 40, 200, 300, 400 називається:

1. посереднім керуванням;
2. безпосереднім керуванням;
3. узгодженням.

153. Синтаксичний зв'язок, який використовувався при творенні числів-

ників 50, 60, 70, 80, 90, 500, 600, 700, 800, 900 називається:

1. посереднім керуванням;
2. безпосереднім керуванням;
3. узгодженням.

154. Числівники **пять десятъ, шесть десятъ семь десятъ** утворені

за допомогою синтаксичного зв'язку:

1. посереднім керуванням;
2. безпосереднім керуванням;
3. узгодженням.

155. Числівники **дѣвъ десяти, трикъ десяти, дѣвъ сѣтъ, три сѣта**

утворені за допомогою синтаксичного зв'язку:

1. посереднім керуванням;
2. безпосереднім керуванням;
3. узгодженням.

156. Числівники **ѣдинъ на десѣтѣ, дѣва на десѣтѣ, три на десѣтѣ**

утворені за допомогою синтаксичного зв'язку:

1. посереднім керуванням;
2. безпосереднім керуванням;
3. узгодженням.

157. Числівники **ѣдинъ на десѣтѣ, дѣва на десѣтѣ, три на десѣтѣ**

утворені за допомогою синтаксичного зв'язку:

1. посереднім керуванням;
2. безпосереднім керуванням;
3. узгодженням.

158. У якому з фрагментів тексту є числівник?

1. звѣзда ... пришѣдъши ста на връхоу (СК, Мф. II);
2. нѣсъ же троуждъ сѧ отъ пѣти сѣдѣаше (ЩЄ, I. IV);
3. ї овѣ рыбѣ раздѣли всѣмъ (ЗЄ, Мк. VI);
4. а другоє паде на камені (АЄ, л. VIII).

159. Яке з даних слів відмінювалося за типом іменника?

1. чѣтыре;
2. десѧтыи;
3. єдинъ;
4. двѧ.

160. У якій формі використано числівник у реченні **да шѣдъше**

коупимъ двѣма сътома пѣназь хлѣбы (ЗЄ, Мк. VI)?

1. О. в. множини;
2. З. в. двоїни;
3. З. в. множини;
4. О. в. двоїни.

161. Які числівники є складними?

1. ДѢВѦТЫ НА ДЕСѦТЕ;
2. ТРИ НА ДЕСѦТЕ;
3. ДѢВѦТЬДЕСѦТЫИ;
4. ТРИСѢТЫИ.

162. Яку з наведених нижче форм необхідно поставити замість крапок

у речення **їмѣѡи двѣѣ ... да подастѣ неимшѡѡмоу (МЄ)?**

1. ризы;
2. ризѣ;
3. ризѣ;
4. риза.

163. У якому з фрагментів тексту використано складений порядковий числівник?

1. година же бѣ тако шестѡа (ОЄ, І. ІУ);
2. възлѣгоша на лѣхы по сѣѡу ї пѡти десѡѣ (ЗЄ, Мк. УІ);
3. бѣ ємоу ѣѡо двою на десѡте лѣѡу (МЄ, Мк. УІІ);
4. въ вѣѡроѡ на десѡте лѣѡо вѡдыѡства (СК, л. ІІІ).

164. Який з наведених числівників відмінювався тільки у множині?

1. три;
2. сѣдмь;
3. оба;
4. съто.

165. У якій формі використано числівник у реченні
тъгда оуподобитъ

са цсртвиє нбское десяти дѣвѣ (МЄ, Мф. ХХУ)?

1. Р. в. однини;
2. М. в. однини;
3. Д. в. однини;
4. З. в множини.

166. У якого числівника при відмінюванні змінювалась тільки перша частина?

1. пѣтьнадесятъный;
2. съто и пѣтъ;
3. пѣтъ десятъ;
4. пѣтъ сътъ и осмь.

167. Яке з наведених нижче слів пропущено в тексті
овомоу же дастъ

... талантътъ (МЄ, Мф. ХХУ)?

1. триє;
2. дѣва;
3. чѣтыре;
4. пѣтъ.

168. У якому з фрагментів тексту використано збірний числівник?

1. кого хоштеє отъ овою. отпоуштѣ вамъ (ЗЄ, Мф. XXII);
2. да обокмоу бждѣта свѣдѣтелѧ (СР);
3. мож ... трѣми дньми създати ѡ (ЩЄ, Мф. XXVI);
4. по двово дню пасха бждѣтъ (СК).

169. Яке з наведених слів відмінювалося за займенниковим типом?

1. пѣтеро;
2. сѣто;
3. осмь;
4. двокъ.

170. Яку з наведених нижче форм потрібно використати замість крапок

у реченні вѣ пѣтокъ на ... лѣто владычества (МЄ, л. ІУ)?

1. десѣтоє;
2. десѣтъ;
3. десѣтѣ;
4. десѣтъ.

171. Які з наведених числівників є складеними?

1. тринадѣтьныи;
2. девѣтисѣтыи;
3. пѣтъ тысячѣ;

4. СЕДМЪ СЪТЪ.

172. У якій формі використано числівник у тексті **КЪ
ЧКЪ ОТЪ ВАСЪ**

ІМЪ СЪТО ОВЪЦЪ (ЗЄ, Л. ІУ)?

1. З. в. однини;
2. Н. в. однини;
3. З. в. множини;
4. Р. в. множини.

173. У якому з фрагментів тексту є кількісний числівнику формі З. в.

однини?

1. **ВЪ ДВАДЕСАТЪНОКЪ ЛѢТО** (СР);
2. **РАДОУЕТЪ СѦ ЄІ ПАЧЕ ДЕВАТИ ДЕСАТЬ ...
НЕНОГЫБЫНИХЪ** (СК);
3. **ДРОУГАА ЖЕ ДААХЪ ПЛОДЫ ОВО СЪТО ОВО
ШЕСТЬДЕСАТЬ** (ЗЄ);
4. **И СЪБЪРА СѦ НХЪ ДЪВА ДЕСАТИ И ЧЕТЫРИ** (Храбр).

174. Яке з наведених слів відмінювалось тільки в однині?

1. **ДЕСАТЬ**;
2. **ДЪВА**;
3. **ЧЕТЫРЬ**;
4. **ШЕСТЬ**.

175. У якій формі використано числівник у тексті **І
ПРІМЪ .Є. ХЛѢБЪ** (ЗЄ)?

1. Н. в. однини;

2. Р. в. множини;
3. З. в. однини;
4. З. в. множини.

176. У якого числівника при відмінюванні змінювалися обидві частини?

1. дѣва дѣсѣти;
2. дѣванадѣсѣтин;
3. дѣва на дѣсѣтѣ;
4. дѣводѣсѣтъныи.

177. Яку форму слова **дѣва** потрібно вставити замість крапок в речен-

ня **никы[и]** же бо рабѣ **[нє]** можетъ
г[оспод]инома работати
 (СК, Мф. VI):

1. дѣвою;
2. два;
3. двѣма;
4. двѣ.

ЛЕКЦІЯ 6

ДІЄСЛОВО.

ГРАМАТИЧНІ КАТЕГОРІЇ ДІЄСЛОВА

Основні граматичні категорії старослов'янського дієслова. Категорія виду як двочленне протиставлення дієслівних основ зі значенням процесу та його обмеженості в часі, збереження в рамках дієслів ДВ та НДВ більш давнього протиставлення дієслів зі значенням направленого та ненаправленого руху, однократної та багаторазової дії, стану.

Протиставлення реального (дійсного) та ірреального (наказового та умовного) способу. Утворення форм наказового способу дії. Їх походження. Умовний спосіб дії. Проблема форм умовного способу дії із допоміжним дієсловом **вимь**, витіснення їх формами аориста **быхъ** – **быша** вже у старих кириличних пам'ятках – Савина книга, Супрасльський рукопис. Значення бажаності та зумовленої можливості, які характеризують умовний спосіб дії у старослов'янській мові.

Стан як морфологічна категорія, що реалізується на синтаксичному рівні. Особа та число дієслова як форми вираження дії (або стану).

Дієслівні класи як результат взаємодії різних типів основ інфінітива та теперішнього часу. Дієслівні основи як база для утворення різних форм однієї дієслівної лексеми.

Дієвідмінювання тематичних та атематичних дієслів у теперішньому часі. Значення форм теперішнього часу в пам'ятках старослов'янської писемності.

Основна література (до всієї теми „Дієслово”)

1. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. – Львів, 1964. – С. 281–339.
2. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. – К., 1985. – С. 134, 156.
3. Бунина . Система времен старославянского глагола. – М., 1959
4. Вайян А. Руководство по старославянскому языку.– М., 1952. – С. 106–143.
5. Кузнецов П. С. Очерки по морфологии праславянского языка. Именное склонение. – М., 1961.
6. Фортунатов Ф. Ф. Сравнительная морфология индоевропейских языков // Избранные труды. – Т. 2. – 1957. – С. 331–352, 361–426.
7. Хабургаев Г. А. Старославянский язык. – М., 1986. – С. 85, 130–152.

Додаткова література (до всієї теми „Дієслово”)

1. Вайян А.. Руководство по старославянскому языку. – М., 1952. – § 79–82.

2. Ван-Вейк Н. История старославянского языка. – М., 1967. – § 51.
3. Мейе А. Общеславянский язык. – М., 1951. – С. 357–360.
4. Толстой Н. И. Значение кратких и полных форм прилагательных в старославянском языке // Вопросы славянского языкознания. – Вып. 2. – М., 1957.

Практичне заняття

1. Основні граматичні категорії і форми дієслова.
2. Дієслівні основи.
3. Класи дієслів.
4. Особові закінчення дієслів теперішнього часу з погляду їх походження.
5. Категорія виду.
6. Стан.
7. Спосіб дії.
8. Особливості відмінювання тематичних та нетематичних дієслів.

ЛЕКЦІЯ 7

СИСТЕМА ЧАСІВ ДІЄСЛОВА. МИНУЛИЙ ЧАС

Категорія часу як характеристика процесу у його відношенні до моменту мовлення. (абсолютний час) або іншого моменту, що береться за точку відліку (відносний час).

Система минулих часів: Синтетичні та аналітичні претеритні утворення в старослов'янській мові. Різні утворення аориста у старослов'янських пам'ятках (простий, сигматичний тематичний та сигматичний нетематичний). Діалектна локалізація типів аориста. Значення аориста.

Старослов'янський імперфект як праслов'янський новотвір. Особливості творення імперфекта від основ інфінітива різних типів.

Перфект як аналітичний минулий розмовний час, що фіксується у старослов'янських текстах у прямій мові. Значення перфекта. Варіювання в текстах перфекта і аориста (як нейтрального претерита), який забезпечує зв'язок минулого часу з теперішнім.

Плюсквамперфект як аналітичне претеритне утворення з відносним значенням передування минулої дії або стану – „давноминулий час”. Використання різних форм допоміжного дієслова: **бѣахъ** — **бѣахъ**, **бѣхъ** — **бѣша**. Факультативність використання плюсквамперфекта у текстах пам'яток.

Практичне заняття

1. Категорія часу в старослов'янській мові. Особливості значення часів.
2. Прості форми минулого часу.
3. Аорист, типи аориста, особливості утворення та використання в пам'ятках старослов'янської писемності.
4. Імперфект. Значення та утворення.
5. Складені форми минулого часу (перфект, плюсквамперфект). Їх значення та вживання.

ЛЕКЦІЯ 8

СИСТЕМА ЧАСІВ ДІЄСЛОВА.

МАЙБУТНІЙ ЧАС

Система майбутніх часів. Абсолютні та відності форми. Форми теперішнього часу від дієслів доконаного виду. Майбутнє I. Майбутній у теперішньому. Передмайбутній. Майбутній у минулому. Модальне значення утворень типу **БЖДЖ ПНСАЛЪ**.

Практичне заняття

1. Майбутній простий
2. Майбутній I
3. Майбутній у теперішньому
4. Майбутній I-складений.
5. Майбутній II-складений.
6. Передмайбутній.
7. Майбутній у минулому.

Завдання до практичного заняття

1. Поділіть подані слова на морфеми. Визначте, від якої основи утворено дієслово (іменної чи дієслівної).

Кричати, правити, тржсити, трлсти, обоґти, коґповати, чрґпати, раждати, бити, влзати, гґнати, цвисти, слышати, начинати, пґґти, жити, алкати,

отъвѣштати, оутѣшати, имѣновати, велѣти, дати, бости, бесѣдовати, писати, оусънжти, крыти.

2. Поясніть, якого значення надають наведеним дієсловам суфікси.

Везти-возити, вести-водити, плести-сплѣтати, рѣшти-нарѣкати, висѣти-вѣсити, велѣти-повелѣвати, бости-бадати, вѣскрьнжти-вѣскрьсити-вѣскрьсати, грѣти-сѣгрѣвати, капнжти-капати, лѣтѣти-лѣтати, ломити-прѣламлати, дати-давати, начати-начинати, гавити-гавлати, обрѣсти-обрѣтати, цѣлти-цѣловати, плочти-плавати, вѣзрасти-вѣзрастати.

3. У поданих дієсловах визначте основу інфінітива і основу теперішнього часу.

Велѣти, дати, сънжти, врѣшти, писати, имѣти, бости, бесѣдовати, гѣнати, минжти, клонити, млѣчати, гоубити, пати, хвалити, тлѣти, пешти, дѣлати, родити, плести, видѣти, грѣмѣти, мошти, лѣтѣти, начати, тѣшти, слышати, мьнѣти, ходити.

4. Подані дієслова згрупуйте по класах (за основою теперішнього часу). У тематичних дієсловах виділіть теми, за допомогою яких утворені ці дієслова.

Бывати, видѣти, вѣдѣти, жѣдати, звакнжти, имѣти, ловити, любити, дати, бѣрати, вѣзати, раждати, млѣти, слѣпнжти, свѣтлѣти, радовати,

велѣти, гънати, коуповати, чръпати, дѣлати, млѣчати, цѣловати, минжти, пати, оумѣти, слышати, гастти.

5. Поясніть, чому в поданих дієсловах приголосні г, к, х зазнали змін.

Послоушати, обличати, лежати, бѣжати, млѣчати, кричати, стоучати, дръжати, поржчати, дышати, оутѣшати.

6. Від поданих дієслів утворіть форми сигматичного аориста: а) з суфіксом -с; б) з суфіксом -х; в) з суфіксом -ох.

Класти, мошти, востти, чьстти, тешти, цвистти, пати, мръзнжти, пѣти, съхнжти.

7. Поставте наведені дієслова у формі наказового способу.

Плестти, писати, знати, пешти, хвалити, велѣти, дати, гънати, капнжти, быти, родити.

8. Запишіть в однині, множині і двоїні наказового способу такі дієслова: жешти, решти, мошти, гастти. Поясніть чергування звуків.

9. Визначте основу інфінітива у наведених дієсловах. Випишіть окремо дієслова з інфінітивною основою на приголосний, окремо – з основою на голосний. Зверніть увагу на зміни в системі приголосних

при утворенні неозначеної форми, на якість голосних основи інфінитива.

Решти, дати, жати, м'ясти, пасти, зр'ясти, минжати, чьсти, стати, п'ясти, родити, мати, тржати, трати, с'хнжати, гр'ям'яти, чюти, варити, пешти, класти, мр'яти, яти, хвалити, д'яти, мести, класти, б'яжати, ити, в'лясти, стояти, шити, обоути, грети, в'д'яти, пати, крвати, знати, жити, брести, б'д'яти, вести, влачити, грысти, бити, плочити, крчати, з'внжати, почити, рати, жр'яти, грасти, быти, мошти, с'ести, цвисти, мр'знжати, жешти, лити, нести, рвати, начати, б'рати, нскати.

10. Від поданих дієслів утворіть активні дієприкметники минулого часу з суфіксом -а- і родовими закінченнями -ъ, -а, -о.

Ходити, жешти, вести, дати, знати, в'д'яти, пасти, минжати, класти, двигнжати, мошти.

11. Граматична категорія, що об'єднувала дійсні, умовні та наказові форми називалася _____ .

12. Утворіть можливі форми простого аориста від поданих дієслів. Якщо від якогось з них не можна утворити простого аориста, то поясніть чому.

Ити, класти, п'яти, минжати, джати, бости, пасти, крвати, тешти, цвисти, д'хнжати, плести,

чьсти, жєшти, мрѣзнжти, рєшти, вєсти, писати, дѣлати.

Тестові завдання

178. Граматична категорія, що характеризує відношення між суб'єктом

і об'єктом у процесі дії називається:

1. спосіб дії;
2. стан;
3. вид.

179. Розподіл дієслів на активні, пасивні та зворотно-середні відбува-

ється за граматичною категорією:

1. способу дії;
2. стану;
3. виду.

180. Уживання в постпозиції до дієслова зворотного займенника **сам**

було характерним показником:

1. зворотно-середнього стану;
2. пасивного стану;
3. активного стану.

181. Часова форма, яка утворювалася від дієслів недоконаного виду і

означала дію, що відбувається одночасно з моментом мовлення

називається:

1. аористом;
2. теперішнім часомом;
3. простим майбутнім часом;
4. імперфектом.

182. У якому реченні використано дієслівні форми теперішнього часу?

1. повели ми прити къ тѣбѣ по водамъ;
2. і излѣзъ ис кораблѣ петръ хощаше на водахъ;
3. і видѣвъше и оученици хощтъ по морю;
4. оубѣди ис оученикы своя влѣсти въ корабъ;
5. отъвѣштаете же имъ родителѣ его вѣвъѣ ꙗко съ естъ сынъ наю.

183. У якому реченні використано дієслівні форми теперішнього часу?

1. и остави ѿж огонь;
2. привѣса къ нѣмоу вѣсѣнѣи многы. и изгъна словомъ доухы•;
3. єдинъ отъ кѣнижъникъ рече ємоу•;
4. да събѣдетъ са реченое исанемъ прромъ;
5. въ оно в пришед исъ въ домъ петровъ•.

184. У якому реченні використано дієслівні форми теперішнього часу?

1. оучителю идѣ по тѣбѣ;

2. і• дѣвѣ ѿже примѣша свѣтильники своя•
ізидоша противѣ женихоу;
3. пѣть же бѣ отъ нихъ боуі• і пѣть мѣдрѣ•;
4. моудаштю же женихоу• въздрѣмаша са вса•;
5. тѣгда вѣсташа вса дѣвы ты• І оукрашиша
свѣтильники своя•.

185. Укажіть, у якому рядку використано дієслова у теперішньому часі?

1. се ізиде сѣи• да сѣетъ;
2. придоша птица небская• і позоваша ѣ;
3. імѣи оуши слышати да слышитъ•
4. дроугаѣ же падоша на каменіихъ;
5. ѣко не імѣша зѣмля многы• і авіе прозѣбоша;

186. Укажіть, у якому рядку використано дієслова у теперішньому часі:

1. слѣньцю вѣсиѣвъшю присѣдѣ• зане не імѣхъ
корениѣ;
2. а дроугаѣ падоша въ трѣниі;
3. і възиде трѣнне і подави є;
4. дроугаа же падоша на зѣмли добрѣ• і даахъ
плоды;
5. иже нарицаетъ са виѣльѣомъ.

187. Часові форми, які називали дію, що має відбутися після моменту
мовлення називалася:

1. простий майбутній час і I майбутній час;
2. простий майбутній час і II майбутній час;
3. майбутній час і II майбутній час.

188. У якому реченні використано дієслівні форми простого майбутнього часу?

1. да събждетъ сѧ реченое исанемъ прромъ;
2. Бѣдите і молитє сѧ•;
3. Паки вѣторицеѡ помолі сѧ гла;
4. оче моі аште не можетъ чаша си мимо іти отъ мене;
5. і пришѣдъ паки обрѣте ѡ съпаштѧ•.

189. У якому реченні використано дієслівні форми простого майбутнього часу?

1. тѣгда приде къ оученикомъ• і гла імъ;
2. і снъ чскъ прѣдаетъ сѧ въ ржцѣ грѣшникомъ;
3. оуподоблѧ его мжжеви мждроу•;
4. Отъвѣштавъ же петръ рече ємоу;
5. послѣдъ же придоша прочѧѧ дѣвы глѧштѧ•.

190. У якому реченні використано дієслівні форми простого майбутнього часу?

1. •і• дѣвѣ ѡже примѣшѧ свѣтильники своѧ• ізидоша противѧ жениху;

2. и всакъ слышѣ ми словеса си• и не творѣ
ихъ• оуподобитъ сѧ мжжеви бою;

3. моудаштю же женихоу• въздрѣмаша сѧ всѧ•;

4. тѣгда вѣсташа всѧ дѣвы ты• І оукрашиша
свѣтильники своѧ•;

5. рече гъ притѣчѣ снѣж.

191. Простими формами минулого часу у
старослов'янській мові були:

1. аорист та імперфект;

2. аорист та перфект;

3. перфект та плюсквамперфект;

4. імперфект та перфект;

5. аорист та плюсквамперфект.

192. Аналітичними формами минулого часу у
старослов'янській мові
були:

1. аорист та імперфект;

2. аорист та перфект;

3. перфект та плюсквамперфект;

4. імперфект та перфект;

5. аорист та плюсквамперфект.

193. За значенням форми минулого часу в
старослов'янській мові поді-
лялися на:

1. абсолютні та відносні;

2. прості та складені;

3. особові та іменні

194. До відносних форм минулого часу, які виражали час протікання

дії по відношенню до іншої дії, належали:

1. аорист;
2. аорист та перфект;
3. перфект та плюсквамперфект;
4. імперфект та перфект;
5. імперфект, перфект, плюсквамперфект.

195. Форми минулого часу, які називали дію, що в минулому тривала

деякий час і була завершена до моменту мовлення, називалася:

1. імперфект,
2. перфект,
3. аорист.

196. У якому реченні використано дієслова у формі простого аориста?

1. **Отъвѣштавъ же петръ рече ємоу;**
2. **і видѣвъше и оученици ходаштъ по морю• сѣмаша сѣ;**
3. **і отъ страха възъпиша;**
4. **дръзайте азъ єсмъ не боите сѣ•;**
5. **ги аште ты єси• повели ми прити къ тебѣ по водамъ•.**

197. У якому реченні використано дієслова у формі простого аориста?

1. Вѣ тѣждѣ днь ішьдѣ ис із домоу сѣдѣаше при мори;
2. събѣраша сѧ кѣ нѣмоу народи мнози;
3. и съниде дѣждѣ • и придж рѣкы •;
4. дроугаѣ падоша вѣ трѣнні;
5. и идѣхж вси • кѣждо напсатѣ сѧ вѣ свої градѣ •.

198. У якому реченні використано дієслова у формі простого аориста?

1. і • дѣвѣ ѡже примѣша свѣтильники своѧ • ізидоша противж женихоу;
2. и остави ѡ огонь;
3. пѧть же бѣ отѣ нихѣ боуі • і пѧть мждрѣ;
4. боуѧ бо приємѣша свѣтильники своѧ • не възаша бо съ собою олѣѣ;
5. а мждрыѧ приѡша і олѣі.

199. У якому реченні використано дієслова у формі простого аориста?

1. и изгѣна словомѣ доухы;
2. а боуѧ рѣша мждрымѣ;
3. послѣдѣ же придоша прочѧѧ дѣвы глѡштѧ;
4. і примѣ чашж • і хвалж въздавѣ дастѣ імѣ глѡ •;

200. У якому реченні використано дієслова у формі сигматичного

нетематичного аориста?

1. **моудаштю же женихоу• въздрѣмаша сѧ всѧ•;**
2. **полоу ношти же въплъ бы•;**
3. **онъ же отъвѣштавъ рече• амин• глѧж вамъ не вѣдѣ ва;**
4. **Отъвѣштавъ же петръ рече ємоу•;**
5. **такожде і вси оученици рекоша•.**

201. У якому реченні використано дієслова у формі сигматичного

нетематичного аориста?

1. **І отъпоуцѣ народы възиде на горѣ единъ помолитъ сѧ•;**
2. **корабъ же бѣ по срѣдѣ морѣ;**
3. **тѣгда вѣсташа всѧ дѣвы ты•;**
4. **четврътѣхъ же стражъ ноци• іде къ нимъ исъ хода по морю•;**
5. **Отъвѣштавъ же петръ рече ємоу.**

202. У якому реченні використано дієслова у формі сигматичного

нетематичного аориста?

1. **повели ми прити къ тебѣ по водамъ•;**
2. **Въ тѣжде днь ішѣдъ ис із домоу сѣдѣаше при мори;**
3. **придоша птица небскыѧ• і позоваша ѣ•;**

4. абиѣ же и сѣ простерѣ рѣкѣ ѡтѣ і•;
5. отѣвѣшташѣ же мѣдрѣмѣ глѣшѣмѣ.

203. У якому реченні використано дієслова у формі сигматичного

нетематичного аориста?

1. • і примѣ чашѣ• і хвалѣ вѣздавѣ да сѣ имѣ гла•;
2. дроугѣ же падошѣ на каменіхѣ•;
3. слѣнцѣ вѣсѣвѣшѣю присваджѣ занѣ не имѣхѣ корениѣ;
4. і вѣзидѣ трѣннѣ і подави є;
5. і даахѣ плоды• ово сѣто• ово шѣсть дѣсѣтъ• ово •.

204. У якому реченні використано дієслова у формі сигматичного

нетематичного аориста?

1. и идѣхѣ вси• кѣждо напсѣтъ сѣ вѣ свої градѣ•;
2. а воуѣ рѣшѣ мѣдрѣмѣ;
3. • і всѣ народѣ на поморни стоѣше;
4. вѣ оно в• изидѣ повелѣннѣ отѣ кѣсѣра авѣгѣста;
5. вѣзидѣ же и ѡсиѣ отѣ гѣллилѣѣ града назарѣтѣска• вѣ иудѣѣ вѣ градѣ двѣ.

205. У якому реченні використано дієслівца у формі сигматичного

тематичного аориста?

1. дѣвѣ ѿже приимѣша свѣтильники своя• ѿидоша противѣ жениху•;
2. моудаштю же жениху• въздрѣмаша сѧ всѧ•;
3. полоу ношти же вѣпль бы•;
4. тѣгда ... дѣвы ты... оукраиша свѣтильники своя•;
5. а боуѧ рѣша мѣдрымъ.

206. У якому реченні використано дієслова у формі сигматичного

тематичного аориста?

1. приде женихъ• і готовыѧ внидѣ• съ нимъ на бракъ•;
2. онъ же отъвѣштавъ рече• аминъ• глахъ вамъ не вѣдѣ ва•;
3. Отъвѣштавъ же петръ рече ємоу•;
4. приде къ оученикомъ• і обрѣте ѧ съпашѧ• і гла петрови• тако ли•;
5. боуѧ бо приємѣша свѣтильники своя• не възаша бо съ собою олѣѣ.

207. У якому реченні використано дієслова у формі сигматичного

тематичного аориста?

1. і пришьдѣ пакы обрѣте ѧ съпашѧ•;

2. вѣсте бо очи імѣ таготѣнѣ•;
3. іже създа храминѣ своѣ на пѣсѣцѣ;
4. и нападоша на храминѣ тѣ•;
5. иже створи храмѣ своі на камене•.

208. У якому реченні використано дієслова у формі сигматичного

тематичного аориста?

1. і вѣниде паки••• вѣ каперѣнаоуѣмѣ•;
2. абѣ събѣраша сѣ мнози•;
3. не можшѣ пристѣпити кѣ немоу• за народѣ отѣкрыша покровѣ;
4. и придѣ кѣ немоу носѣще ослаблена жілами•;
5. і вѣ раздроуше-ниє єѣ веліє зѣло•.

209. У якому реченні використано дієслова у формі сигматичного

тематичного аориста?

1. вѣахѣ же єтері отѣ кѣнижѣникѣ тоу сѣдѣшѣ;
2. съпѣшѣмѣ же чкомѣ• придѣ врагѣ єго•;
3. всѣ плѣвелѣ• по сѣдѣ пѣшеница і отидѣ•;
4. и придоша рѣкѣ•;
5. єгда же прозѣбѣ трѣва• і плодѣ сътвори•.

210. У якому реченні використано дієслова у формі сигматичного

тематичного аориста?

1. бѣхъ же нѣци• отъ кѣнижъникъ тоу сѣдѣше;
2. пришедъше раби гноу рѣша•;
3. онъ же рече имъ врагъ члвкъ се сътвори.;
4. бѣахъ же етері отъ кѣнижъникъ тоу сѣдѣште;
5. и възвѣаша вѣтри и опъроша сѧ хранинѣ тои.

211. Форми минулого часу, які називали дію, що в минулому тривала

деякий час або неодноразово повторювалася називалася:

1. імперфект,
2. перфект,
3. аорист.

212. У якому реченні використано дієслова у формі імперфекта?

1. і всь народъ на поморни стоѣше;
2. събѣраша сѧ къ нѣмоу народи м;нози•
3. і ѣко вѣлѣзъ въ корабъ сѣде•;
4. гла імъ много• притѣчами гла•;
5. се ізиде сѣи• да сѣетъ•.

213. У якому реченні використано дієслова у формі імперфекта?

1. придоша птица нескыѧ • і позоваша ѿ •;
2. дру҃гаѿ же падоша на каменїхъ •;
3. слъньцю вѣснѣвъшю присвадж •;
4. възиде тръниє і подави є •;
5. і излѣзъ ис кораблѣ петръ хождаше на водахъ.

214. У якому реченні використано дієслова у формі імперфекта?

1. дру҃гаа же падоша на земли добрѣ •;
2. імѣѧи оуши слышати да слышитъ •;
3. Въ тѣжде днь ішѣдъ ис із домоу сѣдѣаше при мори;
4. се написание бысть владжцюмоу сирнеѧ курнеѧ •;
5. възиде же иѡсифъ отъ галилеѧ града назаретъска.

215. У якому реченні використано дієслова у формі імперфекта?

1. зане бѣ отъ домоу и отъ очьствина два •;
2. слъньцю вѣснѣвъшю присвадж • зане не імѣхъ корениѣ;
3. написати сѧ • съ марнеѧ • обржченоѧ ємоу женоѧ сѡщенѧ непразноѧ бысть;
4. же кгда быста тоу • испльница сѧ дние родити єі •;

5. и роди снѣ свои прѣвѣнцы. и повитѣ і.и положи въ яслѣхъ.

216. У якому реченні використано дієслова у формі імперфекта?

1. въ оно в пришед исъ въ домъ петровъ. и видѣтъшѣтѣ его;

2. прикоснѣ сѣ рѣцѣ еѣ. и остави ѣз огонь.

3. і даахъ плоды. ово сѣто. ово шестьдесятъ. ово;

4. поздѣ же бывшю. привѣсѣ къ нѣмоу бѣсѣнѣи многы;

5. и изгѣна словомъ доухы;

6. і авѣе сѣбѣраша сѣ мнози. ѣко къ томоу не въмѣштаахъ сѣ.

217. У реченні и идѣхъ вси. кѣждо напсатѣ сѣ въ свои градъ.

підкреслене дієслово використано у формі:

1. аориста;

2. імперфекта;

3. перфекта.

218. У реченні ѣко къ томоу не въмѣштаахъ сѣ. підкреслене дієслово

дієслово використано у формі:

1. аориста;

2. імперфекта;

3. перфекта.

219. У реченні •**на нємьже ослаблены съ лежаашє**• підкреслене дієслово

використано у формі:

1. аориста;
2. імперфекта;
3. перфекта.

220. У реченні **вѣахъ же єтері отъ кънижъникъ тоу сѣдашѣ** під-

креслене дієслово використано у формі:

1. аориста;
2. імперфекта;
3. перфекта.

221. Форми минулого часу, які називали дію, що своїм результатом була

пов'язана з теперішнім часом, називалася:

1. імперфект,
2. перфект,
3. аорист.

222. Форми перфекта у старослов'янській мові утворювалися:

1. поєднанням особової форми теперішнього часу дієслова **имати** та активного дієприкметника минулого часу на **-л-**;

2. поєднанням особової форми теперішнього часу часу дієслова **БЫТИ** та активного дієприкметника минулого часу на -л-;

3. поєднанням особової форми імперфекту дієслова **БЫТИ** та активного дієприкметника минулого часу на -л-.

223. У якому реченні використано дієслово у формі перфекта?

1. **зѧнѣ бѣ отъ домоу и отъ очьствина два• написати сѧ•;**

2. **и примѣ десѧтеро братия;**

3. **мьнѣ николи же не далѣ еси козылѣте;**

4. **і даѣхъ плодъ• ово съто• ово шесть десѧтъ• ово три десѧти•;**

5. **третицеѣ тожде слово рекъ•.**

224. У якому реченні використано дієслово у формі перфекта?

1. **зѧнѣ бѣ отъ домоу и отъ очьствина два• написати сѧ•;**

2. **пѧть же бѣ отъ нихъ боуі• і пѧть мждръ•;**

3. **и примѣ десѧтеро братия;**

4. **і даѣхъ плодъ• ово съто• ово шесть десѧтъ• ово три десѧти•;**

5. **ги не добро ли сѣма сѣлѣ еси на селѣ твоємъ.**

225. Формами минулого часу, які називали дію, що передувала іншій

дії у минулому, є:

1. імперфект,
2. перфект,
3. плюсквамперфект.

226. У реченні **оученици бо кго ошьли вѣахъ вѣ градѣ** дієслово

використано у формі:

1. аориста;
2. імперфекта;
3. перфекта;
4. плюсквамперфекта.

227. У реченні **се бо вѣ знамение далѣ имѣ** дієслово використано у

формі:

1. аориста;
2. імперфекта;
3. перфекта;
4. плюсквамперфекта.

228. Часовими формами, які називали дію, що має відбутися після

моменту мовлення, називалася:

1. простий майбутній час і I майбутній час;
2. простий майбутній час і II майбутній час;
3. I майбутній час і II майбутній час.

229. У якому реченні використано дієслівні форми простого майбутнього часу?

1. да събждетъ сѧ реченое исанемъ прромъ;
2. Бѣдите і молитє сѧ•;
3. Паки вѣторицеѡ помолї сѧ гла;
4. оче мої аште не можетъ чаша си мимо їти отъ мене;
5. і пришѣдъ паки обрѣте ѡ съпаштѧ•.

230. У якому реченні використано дієслівні форми простого майбутнього часу?

1. тѣгда приде къ оученикомъ• і гла їмъ;
2. і снѣ чскѣ прѣдаетъ сѧ вѣ ржцѣ грѣшникомъ;
3. оуподоблѧ его мжжеви мждроу•;
4. Отъвѣштавъ же петръ рече ємоу;
5. послѣдъ же придоша прочѧѧ дѣвы глѧштѧ•.

231. У якому реченні використано дієслівні форми простого майбутнього часу?

1. •і• дѣвѣ ѡже примѣшиѧ свѣтильники своѧ• їзидоша противѧ жениху;
2. и всакѣ слышѧ ми словеса си• и не творѧ ихъ• оуподобитъ сѧ мжжеви боу;

3. моудаштю же женихоу • въздрѣмаша сѧ всѧ •;
4. тѣгда вѣсташа всѧ дѣвы ты • І оукрасиша свѣтильники свои •;
5. рече гъ притѣчѧ снѧ.

232. У якому реченні використано дієслівні форми простого майбутнього часу?

1. в жодному;
2. вѣ оно в пришед исѣ вѣ домѣ петровѣ;
3. и видѣ тѣшѣтѣ его • лежѧщѣ огнемѣ жегомѣ •;
4. и прикоснѣ сѧ рѣцѣ еѧ • и остави ѣж огонь;
5. оузѣрѣвѣ же исѣ многѣ народѣ окрѣстѣ себе • повелѣ итѣ на онѣ полѣ..

233. У реченні прѣжде • даже коурѣ не вѣзгласитѣ • три краты

отѣврѣжешѧ сѧ мене ... використано форму:

1. простого майбутнього часу;
2. І майбутнього часу;
3. ІІ майбутнього часу.

234. У реченні аште і вси сѣблазнѧтѣ сѧ о тебѣ • азѣ николи же

не сѣблазнѣ сѧ о тебѣ... використано форму:

1. І майбутнього часу;
2. простого майбутнього часу;
3. ІІ майбутнього часу.

235. У якій групі всі дієслова мають форму простого майбутнього часу?

1. оуподобитѣ сѧ, оуподоблѧ, събѣдетѣ сѧ;
2. імамы пити, примѣ, разидѣтъ сѧ, дасть;
3. пиіте, єсть, съблажнѧ сѧ, побѣдѣти, отъврѣжѧ сѧ;
4. бѣдетѣ покаалѣ сѧ, разидѣтъ сѧ, дасть, імамы пити, примѣ.

236. У якій групі всі дієслова мають форму простого майбутнього часу?

1. съблазнѣтъ сѧ, не възгласитѣ, отъврѣжешѧ сѧ, не отъврѣжѧ сѧ;
2. рѣша, обрѣте, не възможе, молитѣ сѧ, не вьнидете;
3. пиіте, не імамы пити, съблазните сѧ, поражѧ, разидѣтъ сѧ;
4. остави, събѣдетѣ сѧ, повелѣ иті, понесе.

237. У якому реченні використано дієслівні форми І майбутнього часу?

1. Тѣгда гла і ис• вси вы съблазните сѧ о мнѣ въ снѣ ношѣ;
2. ѣко не імамы пити отъ плода сего лозѣнаго;
3. псано бо єсть поражѧ пастырѣ• і разидѣтъ сѧ овьца стада;
4. і примѣ чашѧ• і хвалѧ въздавъ дасть імѣ гла•;

5. пи́те отъ нея вси. се е́сть крѣвь моѣ.
новаго за́вѣта.

238. У якому реченні використано дієслівні форми І майбутнього часу?

1. азъ николи же не съблажнѣ сѧ о тебѣ;
2. аште ми сѧ ключитѣ і съ тобою оумрѣти не отъвергѣ сѧ тебе;
3. приде къ оученикомъ. і обрѣте ѧ спашѣ;
4. прѣвы рече емоу село коупихъ и имамъ нѣждѣ изнѣти и видѣти є;
5. тако ли не възможе единого часа побѣдѣти съ мною.

239. У реченні кю же ты имаши зрѣти акы бога... використано форму:

1. простого майбутнього часу;
2. І майбутнього часу;
3. II майбутнього часу.

240. Часовими формами, які називали дію, що має відбутися у майбут-

ньому і передуює іншій дії у майбутньому, називалася:

1. І майбутній час;
2. II майбутній час;
3. І майбутній час і II майбутній час;

241. Форми I майбутнього часу у старослов'янській мові утворювалися:

1. поєднанням особової форми простого майбутнього часу допоміжного слова **быти** та активного дієприкметника минулого часу на -л-;

2. поєднанням особової форми теперішнього часу допоміжного слова **быти** та інфінітива;

3. поєднанням особової форми теперішнього часу допоміжного слова **имати** та інфінітива;

242. У формах I майбутнього часу у старослов'янській мові в функції

допоміжного дієслова, окрім основного **начати**, могли використо-
вуватися дієслова:

1. **Быти**;

2. **Имати**;

3. **Хотѣти**?

243. У якому реченні використано дієслівні форми II майбутнього часу?

1. **Ѧште ли бѣдетъ не доврѣ покаалъ сѧ то да не приѧтъ бѣдетъ.**;

2. **оуподобѧх и мѧжю мѧдроу.**;

3. **и всѣкъ слышѧи словеса моѣ си. и не творѧ ихъ. оуподобитъ сѧ мѧжю боу.**;

4. **и съниде дѣждь и приде рѣкы. и възвѣашѧ вѣтри.**;

5. і вѣ раздроуше-ниє єѡ веліє зѣло•.

244. У якому реченні використано дієслівні форми II майбутнього часу?

1. тако ли не възможе єдиного часа побѣдѣти съ мноѡж•;

2. Бѣдите і молитє сѡ• да не вьнидете вѣ напастѣ•;

3. чє моі аште не можетѣ чаша си мимо іти отѣ мене•;

4. пачє скрѡж таіною сє єда бѣдетѣ солгалѣ;

5. сє привлижи сѡ година• і снѣ чскѣ прѣдаетѣ сѡ вѣ ржцѣ грѣшникомѣ.

245. У реченні **Аште бѣде правєно покаалѣ сѡ о хлѣбѣ о водє...** використано форму:

1. простого майбутнього часу;

2. I майбутнього часу;

3. II майбутнього часу.

246. Форми II майбутнього часу у старослов'янській мові утворювалися:

1. поєднанням особової форми теперішнього часу допоміжного слова **имати** та інфінітива;

2. поєднанням особової форми простого майбутнього часу допоміжного слова **быти** та активного дієприкметника минулого часу на -л;

3. поєднанням особової форми теперішнього часу допоміжного слова **БЫТИ** та інфінітива.

ЛЕКЦІЯ ІО

ІМЕННІ ФОРМИ ДІЄСЛОВА. ІНФІНІТИВ. СУПІН. ДІЄПРИКМЕТНИК

Іменні форми дієслова, що повністю або частково зберігають граматичні значення основ, від яких вони утворені. Інфінітив як невідмінювана форма дієслова з суфіксом **-ти**, що зберігає видове значення основи та перехідності, а також значення стану, яке виражене в сполученнях із займенником **сѧ**. Переважне використання інфінітива у складних предикативних конструкціях.

Супін як невідмінюване дієслівне утворення з суфіксом **-ть**, яке зберігає видове значення основи, але втратило здатність керувати знахідним відмінком прямого додатка (керує родовим відмінком). Спеціалізоване використання супіна при дієсловах руху для вказівки мети руху.

Дієприкметник як віддієслівне утворення, яке зберігає видове значення дієслівної основи і значення перехідності, але використовується при іменниках і має форми словозміни прикметника. Значення стану та часу у дієприкметниках.

Активні дієприкметники теперішнього та минулого часів, особливості їх утворення і відміни. Відносні часові значення дієприкметників теперішнього та минулого часу, особливості їх утворення. Членні та не членні форми дієприкметників. Індоевропейські витоки активних дієприкметників. Функції активних дієприкметників.

Активні дієприкметники минулого часу з суфіксом -л- (невідмінювані), їх закріплення у складі аналітичних дієслівних форм.

Пасивні дієприкметники як спеціальні форми виразу стану значень у пасивних конструкціях. Утворення та відмінювання пасивних дієприкметників теперішнього та минулого часів. Походження суфіксів пасивних дієприкметників.

ЛЕКЦІЯ 11

РОЗВИТОК ДІЄПРИСЛІВНИКІВ

Проблема дієприслівника як особливої форми дієслова у старослов'янській мові, що формується на базі активних дієприкметників. Відображення зародження дієприслівникових форм у старослов'янських пам'ятках. Особливості граматичних категорій дієприслівників.

Значення дієприслівникових форм. Особливості їх функціонування у реченні.

Практичне заняття

1. Іменні форми дієслова. Їх особливості.
2. Інфінітив. Особливості утворення та функціонування в текстах.
3. Супін.
4. Дієприкметники. Граматичні категорії дієприкметників.
5. Активні дієприкметники теперішнього часу. Утворення форм.
6. Активні дієприкметники минулого часу. Утворення форм.
7. Пасивні дієприкметники теперішнього і минулого часів. Утворення форм.
8. Особливості синтаксичних функцій активних і пасивних дієприкметників.
9. Проблема дієприслівника як особливої форми дієслова.

Основна література

1. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. – Львів, 1964. – С. 281–339.
2. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. – К., 1985. – С. 134, 156.
3. Бунина Система времен старославнского глагола. – М., 1959
4. Вайян А. Руководство по старославянскому языку. – М., 1952. – С. 106–143.
5. Кузнецов П. С. Очерки по морфологии праславянского языка. Именное склонение. – М., 1961.
6. Фортунатов Ф. Ф. Сравнительная морфология индоевропейских языков // Избранные труды. – Т. 2. – 1957. – С. 331–352, 361–426.
7. Хабургаев Г. А. Старославянский язык. – М., 1986. – С. 85, 130–152.

Додаткова література

1. Вайян А.. Руководство по старославянскому языку. – М., 1952. – § 79–82.
2. Ван-Вейк Н. История старославянского языка. – М. – 1967. – § 51.
3. Мейе А. Общеславянский язык. – М., 1951. – С. 357–360.
4. Толстой Н. И. Значение кратких и полных форм прилагательных в старославянском языке // Вопросы славянского языкознания. – Вып. 2. – М., 1957.

Тестові завдання

247. Іменними, або неособовими, формами дієслова у старослов'янській

були:

1. аналітичні форми минулих часів;
2. форми інфінітива та супіна;
3. форми дієприкметників;
4. форми наказового та умовного способів.

248. Форми дієслова, які за походженням були формою давального

відмінку індоєвропейського іменника на -і називалися:

1. супін;
2. інфінітив;
3. дієприкметник.

249. Форми дієслова, які за походженням були формою знахідного

відмінку індоєвропейського іменника на -й, називалися:

1. супін;
2. інфінітив;
3. дієприкметник.

250. У реченні **Въ тѣждѣ днь ішѣдъ ис із домоу сѣдѣашѣ при**

мори підкреслене слово це:

1. форма аорита особового дієслова;
2. форма супіна;
3. форма дієприкметника минулого часу?

251. У реченні **се ізидѣ сѣѣи• да сѣетъ ...** підкреслене слово є:

1. іменником;
2. атрибутивним дієприкметником;
3. субстантивованим дієприкметником?

252. У реченні **сѣѣштюмоу• ова оубо падоша при пжти• викорис-
тано форму:**

1. іменника;
2. повного прикметника;
3. повного дієприкметника.

253. У реченні **і всѣкъ слышан словеса моѣ си• і не
творѣ ихъ•**

оуподобитъ сѣ мжжю бою• функцію підмета виконує:

1. повний дієприкметник теперішнього часу;
2. повний прикметник;
3. означальний займенник?

254. У реченні і видѣвъше и оученици ходаштъ по морю• съмаша

са глѣзште• ѣко призракъ естъ використано:

1. апозитивний дієприкметник і атрибутивний дієприкметник;
2. два апозитивних дієприкметника і атрибутивний дієприкметник;
3. три апозитивних дієприкметників і атрибутивний дієприкметник?

255. У реченні ідѣте же паче къ продажштиімъ і коупите себѣ

активний дієприкметник виконує функцію

1. присудка.
2. означення;
3. підмета;
4. непрямого додатка?

256. Пасивні дієприкметники теперішнього часу утворювалися за допомогою суфіксів:

1. -жшт-, -ашт-;
2. -уч-, -яч-;
3. -ом-, -им-, -ем-;
4. -т-, -ен-, -н-?

257. Пасивні дієприкметники минулого часу утворювалися за допомогою суфіксів:

1. -жшт-, -ашт-, -ѣ-, -яч-;
2. -ом-, -им-, -ем-;
3. -т-, -ен-, -н-?

258. Пасивні дієприкметники у старослов'янській мові за формою поді-

лялися на:

1. активні та пасивні;
2. повні та коротки;
3. якісні, кількісні та відносні.

259. Пасивні дієприкметники у старослов'янській мові за граматичним

значенням поділялися на:

1. активні та пасивні;
2. повні та коротки;
3. якісні, кількісні та відносні.

260. У реченні **и повитѣ і•и положи въ псалѣхъ** підкреслене слово це:

1. повний пасивний дієприкметник минулого часу;
2. повний пасивний дієприкметник теперішнього часу;
3. короткий пасивний дієприкметник минулого часу;
4. короткий активний дієприкметник теперішнього часу.

261. У реченні **и видѣ тѣштѣ его• лежациѣ огнемъ жегомѣ** підкрес-

лене слово це:

1. повний пасивний дієприкметник минулого часу;
2. короткий пасивний дієприкметник теперішнього часу;
3. короткий пасивний дієприкметник минулого часу;
4. короткий активний дієприкметник теперішнього часу?

262. У реченні **и видѣ тѣштѣ єго • лежациѣ огнемъ жегомъ** під-

креслене слово виконує функцію:

1. присудка.
2. означення;
3. підмета.

263. У реченні **і придоша къ нѣмоу носѣште ослаблена жилами •**

носимъ чѣтырьми використано:

1. пасивний короткий дієприкметник теперішнього часу;
2. пасивний короткий дієприкметник минулого часу;
3. пасивний короткий дієприкметник теперішнього часу і пасивний короткий дієприкметник минулого часу.

264. У якому реченні використано дієслова у формі інфінітива?

1. **отѣпоуштаѣтъ ти сѧ грѣси •**;
2. **възѣми одръ твоѧ • і ходи •**;

3. оставите коупъно расти обоє до жатвы•;
4. въстани възъмни одръ твои•;
5. і възъмъ одръ ізиде прѣдъ всѣмн•.

265. У якому реченні використано дієслова у формі інфінітива?

1. аште ми сѧ ключитъ і съ тобою оумрѣти не отъвръгъ сѧ тебе•;
2. Въ оно въниде исъ въ капернаоумъ•;
3. и слоухъ бысѣ въко въ домоу естъ авиє• събъраша сѧ мнози;
4. чѧдо• отъпоуцають сѧ тебѣ грѣси твои•;
5. и всакъ слышѧ ми словеса си• и не творѧ ихъ• оуподобитъ сѧ мѧжеви бою•.

266. У якому реченні використано дієслова у формі інфінітива?

1. І авиє оубѣди исъ оученикы;
2. і гла петрови• тако ли не възможе единого часа побѣдѣти съ мною•;
3. і видѣвъше и оученици ходаштъ по морю•;
4. ис гла• дръзѧте азъ есмъ не боите сѧ•;
5. онъ рече приди•.

267. У якому реченні використано дієслова у формі інфінітива?

1. се іґиде сѣиѣи• да сѣетѣ•;
2. кѣто можетѣ отъпоуштати грѣхы• тѣкъмо єдинѣ бѣ•;
3. и роди снѣ свої прѣвѣнѣць• и повитѣ і•и положи въ гасльхѣ•;
4. и остави ѡгнь•;
5. да сѣвѣдетѣ сѣ реченоє исанѣмѣ прромѣ глѣемѣ•.

268. У якому реченні використано дієслова у формі інфінітива?

1. чѣто єстѣ оудобѣе рѣшти ослабленоумоу•;
2. тѣ недѣгѣи нашѣ пріѣтѣ и болѣзни понесе•;
3. повелѣ иті на онѣ полѣ;
4. а воуѣ рѣша мѣдрымѣ• дадите намѣ отъ олѣѣ вашего•;
5. іґжштамѣ же імѣ коупитѣ•.

269. У якому реченні використано дієслова у формі супіна?

1. и идѣхѣ вси• кѣждо напсатѣ сѣ въ свої градѣ•;
2. іґж притѣчѣ прѣдѣложи імѣ глѣ•;
3. оуподоби сѣ црствіє нѣское• чкоу сѣвѣшюмоу доброе сѣма и селѣ своємѣ;
4. приде врагѣ єго• і всѣ плѣвелѣ• по срѣдѣ пѣшеница;

5. егда же прозѡбѣ трѣва• і плодъ сѣтвори•
тъгда ави сѡ і плѣвелъ•.

270. У якому реченні використано дієслова у формі
супіна?

1. пришедъше рави гноу рѣша•;
2. ги не добро ли сѣмѡ сѣлъ еси на селѣ
твоємъ•;
3. авиє же исъ простеръ рѣкѡ ѡтъ і•;
4. отъкждоу оубо імѡтъ плѣвелъ;
5. онъ же рече імъ врагъ чскъ се сѣтвори•.

271. У якому реченні використано дієслова у формі
супіна?

1. хоштеши ли оубо да шьдъше ісплѣвемъ ѡ•;
2. еда вѣстрѣгажште плѣвелъ• вѣстрѣгнете
коупъно съ нимъ і пышеницѡ;
3. оставите коупъно расти обое до жатвы;
4. въ вѣмѡ жатвѣ рекѡ дѣлѡтелемъ съверѣте
прѣвѣ плѣвелъ;
5. а пышеницѡ съверѣте въ житъницѡ моѡ;
6. се ізиде сѣмѡ• да сѣетъ•.

272. У якому реченні використано дієслова у формі
супіна?

1. пиіте отъ неѡ вси• се естъ крѣвь моѣ•
новаєго заѣта;
2. вси вы съблазните сѡ о мнѣ въ сиѡ ношть;

3. псано бо єсть поража пастырѣ • і разиджѣ сѧ овѣца стада;

4. идѣшѣмъ же имѣ коупитѣ •;

5. прѣжде • даже коурѣ не възгласитѣ • три крѣты отъврѣжешѧ сѧ мене.

273. У якому реченні використано дієслова у формі супіна?

1. гла ємоу петрѣ аште ми сѧ ключитѣ і съ тобою оумрѣти не отъврѣжѣ сѧ тебе;

2. приде къ оученикомъ • і обрѣте ѧ съпашѣмъ;

3. Бѣдите і молитѣ сѧ • да не внидете въ напасть;

4. даже коурѣ не възгласитѣ • три;

5. възиде на горѣ єдинѣ помолитѣ сѧ.

274. У реченні І авне оубѣди нѣх оученикѣхъ вѣлѣсти въ корабѣ •

підкреслене дієслово використано у формі:

1. теперішнього часу;

2. інфінітива;

3. супіна?

275. У реченні імѣхъ оуши слышати да слышитѣ • підкреслене

дієслово використано у формі:

1. теперішнього часу;

2. інфінітива;

3. супіна?

276. У реченні **изиде повелѣніе отъ кесара авугъста• написати всѣмъ**

всѣленѣмъ підкреслене дієслово використано у формі:

1. теперішнього часу;
2. інфінітива;
3. супіна?

277. У реченні **и идѣхъ вси• кѣждо напсатъ сѧ въ свої градъ•**

підкреслене дієслово використано у формі:

1. теперішнього часу;
2. інфінітива;
3. супіна?

278. У реченні **же кгда быста тоу• испльница сѧ днѣ родити єі**

підкреслене дієслово використано у формі:

1. теперішнього часу;
2. інфінітива;
3. супіна?

279. У реченні **въиде на горѣ єдинъ помолитъ сѧ** підкреслене

дієслово використано у формі:

1. теперішнього часу;
2. інфінітива;
3. супіна?

280. У реченні **авиє же исъ простеръ ржкж ятъ і** підкреслене

дієслово використано у формі:

1. теперішнього часу;
2. інфінітива;
3. супіна?

281. Укажіть, у якому рядку використано дієслова в інфінітиві:

1. аште ми сѧ ключитъ і сѧ тобою оумрѣти не отъврѣгж сѧ тебе;
2. всѣкъ оубо іже слышитъ словеса моѣ си;
3. оуподоблѣи и мжжю мждоу;
4. іжъ сѧзѣда храмниж свои на камене;
5. і сѧнидѣ дожди і придѣ рѣкы.

282. Укажіть, у якому рядку використано дієслова в інфінітиві:

1. Отъвѣштавѣ же петръ рече емоу;
2. аште і вси съблазнатъ сѧ о тебѣ. азъ николи же не съблажнѣи сѧ о тебѣ;
3. рече емоу і ис. аминь глѣж тебѣ;
4. Бѣдите і молитѣ сѧ. да не вьнидете въ напасть;
5. І авиє оубѣди исъ оученикы вьлѣсти въ корабъ. і варити и на ономъ полоу.

283. Укажіть, у якому рядку використано дієслова у супіні:

1. і примъ чашѣ • і хвалѣ въздавѣ;
2. пиіте отъ нея вси • се естъ крѣвь моѣ • новаго завета;
3. възспѣвъше изидоша въ горѣ елеоньскѣ;
4. се изиде сѣи • да сѣетъ;
5. Тѣгда гла і ис • вси вы съблазните сѣ о мнѣ въ снѣ ношѣ.

284. Укажіть, у якому рядку використано дієслова у супіні:

1. ідѣшамъ же імъ коупитъ;
2. Отъвѣштавъ же петръ рече ємоу;
3. аште і вси съблазнятъ сѣ о тѣбѣ • азъ николи же не съблажнѣ сѣ о тѣбѣ;
4. рече ємоу і ис • аминь глѣ тѣбѣ;
5. приде къ оученикомъ • і обрѣте ѿ съпашѣ •.

285. У якому з фрагментів тексту є дієприкметник?

1. і послаша къ ємоу єдины отъ фарисѣи (МЄ, Мк. XII);
2. і въ храмѣ не живѣаше нѣ въ гробѣхъ (МЄ, Л. УІІІ);
3. ѣко овыца не імѣшѣ пастоуѣхѣ (ЗЄ, Мк. ЦІ);
4. послаины рабы множѣиша прѣвыхъ (МЄ, Иф. ХХІ).

286. У якому з фрагментів тексту є пасивний дієприкметник минулого часу?

1. подроузи его бывающаа съжалиша си (СК, Мф. ХУІІІ);
2. придоша на мѣсто нарцаемое краниево (ЗЄ, Л. ХХІІІ);
3. сказаша гви его вса бывъшаа (СК, Мф. ХУІІІ);
4. соль да ісыпана вждетъ вѣнѣ (ЗЄ, Мф. У).

287. Від якого дієслова активний дієприкметник минулого часу утворювався за допомогою суфікса *-us-?

1. пасти;
2. падати;
3. просити;
4. видѣти.

288. У якому з фрагментів тексту є короткий дієприкметник ч.р. у формі Д. в. однини?

1. імѣющемоу бо всѣде дано вждетъ (МЄ, Мф. ХХУ);
2. творѣ ... волиѣ пославѣшааго ма (АЄ, І. УІ);
3. ісоу рождѣшу са вѣ виѣльеомѣ (СК, Мф. ІІ);
4. оузрит ємръзость стояшѣ на мѣстѣ (МЄ, Мф. ХХІ).

289. У якому випадку при утворенні пасивного дієприкметника мину-

лого часу палаталізується кореневий приголосний?

1. бити;
2. приблизити;
3. распати;
4. оузати.

290. У якому з фрагментів тексту є активний дієприкметник?

1. крѣвъ праведна проливаема на землѣ (МЄ, Мф. XXIII);

2. глаголаша ємоу вси да распатъ вждетъ (ЗЄ, Мф. XXVII);

3. вѣ же написано ис назарѣи црѣ иудѣискъ (ЗЄ, І. XXVI);

4. зачѣнѣшу же ємоу сѣрицати слово (СК, Мф. ХІІІ).

291. Від якого дієслова пасивний дієприкметник минулого часу утво-

рювався за допомогою суфікса *-н-?

1. осждити;
2. посѣлати;
3. вѣзати;
4. постигнѣти.

292. У якому з фрагментів тексту є дієприкметник ж.р. у формі Р. в.

однини?

1. сѣде на . .. мѣстѣ нарицемѣмъ литостратѣ (ЗЄ, I. XIX);
2. ничѣто таіно ... ни быстѣ потаено (ЗЄ, I. XIX);
3. идетѣ въ слѣдѣ погыбѣшаа дондеже
обращетѣ ѣж (ЗЄ, Л. ХУ);
4. обрѣтѣ овѣцѣ моѣ погыбѣшѣж (ЗЄ, Л. ХУ).

293. Який дієприкметник утворено від дієслова ІУ класу?

1. искоушенѣ;
2. проклѣтѣ;
3. оукраденѣ;
4. помилованѣ..

294. У якому з фрагментів тексту є повний пасивний дієприкметник?

1. стоѣхѣ ... жєны вѣшьдѣшаа съ нимѣ (ЗЄ, Л. XXIII);
2. ово паде при пѣти и попьрано быстѣ (ОЄ, Л. УIII);
3. и обрѣтоша сѣдаща члѣка ... облѣчена (ОЄ, Л. УIII);
4. посланѣ быстѣ къ дѣвици обрѣченѣи (СР).

295. У якому з фрагментів тексту є пасивний дієприкметник?

1. и слышаста и оба оученика (ЩЄ, I. I);

2. не десѣтъ ли ѿштиши ѿ сѧ ѿ (ЗЄ, Л. ХУІІ);
3. выстѣ воуѣѣ вѣтрѣна велиѣ (ЗЄ, Мк. ІУ);
4. тѣгда съвыстѣ сѧ реченое пророкомъ (ЗЄ, Мф. ХХУІІ).

296. У якому з фрагментів тексту є пасивний дієприкметник теперішнього часу?

1. обрѣтѣ отроковицѣ лежашѣ на одре (ЗЄ, Мк. УІІ);
2. даша ємоу рыбы печены часть (МЄ, Лк. ХХІУ);
3. тѣшта же лежалаше огнемъ же҃гома (ЗЄ, Мк. І);
4. они же поємѣше і вѣса (ЗЄ, І. ХІХ).

297. Який дієприкметник утворено за допомогою суфікса *-t-?

1. распѣтъ;
2. съмыслашта;
3. изгнанин;
4. насажена.

298. У якому з фрагментів тексту є дієприкметник ч.р. у формі 3. в.?

1. тѣгда воіни прѣѣмше іса на сѣдишти (ЗЄ, Мф. ХХУІІ);
2. гробѣ ... бѣ исѣченѣ отѣ камене (ОЄ, Мк. ХУ);
3. і авіе ... обрѣштѣта жрѣбецѣ привѣзанѣ (МЄ, Мф. ХХІ);

4. сѣтъ сѣхранѣны кости наша (СР).

299. У якому слові при утворенні пасивного дієприкметника палаталізувався кореневий приголосний?

1. оуготовити;
2. принести;
3. избрати;
4. закрыть.

300. У якому з фрагментів тексту є активний дієприкметник?

1. отъпоуштѣ вамъ іса нарицаемаго хѣ (ЗЄ, Мф. XXVII);
2. подобаетъ снѣ чскоумѣ оубѣенѣ быти (ЗЄ, Л. IX);
3. и отврѣзѣше сѣкровища принесоша ємѣ (СК, Мф. II);
4. свѣтильникъ подѣ спждомѣ положенѣ (ЗЄ, Мк. IV).

301. Від якого дієслова пасивний дієприкметник минулого часу утво-

рювався за допомогою суфікса *-t-?

1. размѣти;
2. оставити;
3. расыпати;
4. красти.

302. У якому з фрагментів тексту є активний дієприкметник у формі

ж. р., 3. в. однини?

1. коґда тѧ видѣхомъ алчѡща (МЄ, Мф. XXУ);
2. съпашемъ же члвкомъ приде врагъ (ЛУ, Мф. XIII);
3. идѡтъ ти въ мѡккѡ вѣчьнѡѡ (МЄ, Мф. XXУ);
4. и имѡшѡѡ сѧ прѣжде рыбѡ възъми (СК, Мф. ХУIII).

303. Який дієприкметник утворено від дієслова У класу?

1. съвѡзанъ;
2. ослабленоу;
3. изѣдена;
4. реченоу.

304. У якій формі представлено дієприкметник в тексті придошѡ ...

дѣвъ глѡща ги ги отвори намъ (ОЄ, Мф. XXУ)?

1. Р. в. однини;
2. 3. в. множини;
3. 3. в. однини;
4. Н. в. множини.

305. За морфологічними показниками дієприкметники старослов'ян-

ської мови поділялися на:

1. активні та пасивні;
2. атрибутивні та апозитивні;
3. дієприкметники доконаного та недоконаного виду?

306. За синтаксичними особливостями дієприкметники старослов'ян-

ської мови поділялися на:

1. активні та пасивні;
2. атрибутивні та апозитивні;
3. дієприкметники доконаного та недоконаного виду?

307. Подібно по прикметникових форм дієприкметники старослов'ян-

ської мови поділялися на:

1. активні та пасивні;
2. повні та коротки;
3. якісні, кількісні та відносні.

308. Морфологічними показниками активних дієприкметників теперішнього часу були суфікси:

1. -жшт, -ашт;
2. -ѣч, -яч;
3. -въш, -ъш, -ьш.

309. Морфологічною особливістю коротких активних дієприкметників

теперішнього часу чоловічого та середнього роду у Н. в. однини є:

1. відсутність суфіксів **-жшт**, **-ашт**;
2. відсутність закінчень;
3. відсутність множини.

310. Форми дієприкметників типу несы, ве́ды, пе́кы, съ́хны, да́ды і

подібні належали до:

1. активних дієприкметників теперішнього часу Н. в. жіночого роду однини;
2. активних дієприкметників теперішнього часу Н. в. чол.-сер. роду однини;
3. активних дієприкметників теперішнього часу Н. в. жіночого роду множини;
4. активних дієприкметників теперішнього часу Н. в. чол.-сер. роду множини;
5. дієприслівників.

311. Форми дієприкметників типу кры́а, пи́а, ме́щя, пла́ча і подібні

належали до:

1. активних дієприкметників теперішнього часу Н. в. жіночого роду однини;
2. активних дієприкметників теперішнього часу Н. в. чол.-сер. роду однини;
3. активних дієприкметників теперішнього часу Н. в. жіночого роду множини;
4. активних дієприкметників теперішнього часу Н. в. чол.-сер. роду множини.;
5. дієприслівників.

312. Морфологічними показниками активних дієприкметників минулого часу були суфікси:

1. -жшт, -ашт;
2. -ѣч, -яч;
3. -въш, -ъш, -ьш.

313. Морфологічною особливістю коротких активних дієприкметників

минулого часу чоловічого та середнього роду у Н. в. однини є:

1. відсутність суфіксів;
2. наявність суфікса в усіченому вигляді з втратою приголосного [ш].

314. Форми дієприкметників типу **несъ, плетъ, пекъ, рекъ** подібні і

належать до:

1. активних дієприкметників минулого часу Н. в. жіночого роду однини;
2. активних дієприкметників минулого часу Н. в. чол.-сер. роду однини;
3. активних дієприкметників минулого часу Н. в. жіночого роду множини;
4. активних дієприкметників минулого часу Н. в. чол.-сер. роду множини;
5. дієприслівників.

315. Форми дієприкметників типу **пивъ, знавъ, носивъ, бивъ** подібні і

належать до:

1. активних дієприкметників минулого часу Н. в. жіночого роду однини;
2. активних дієприкметників минулого часу Н. в. чол.-сер. роду однини;
3. активних дієприкметників минулого часу Н. в. жіночого роду множини;
4. активних дієприкметників минулого часу Н. в. чол.-сер. роду множини;
5. дієприслівників.

316. У якому реченні використано активний дієприкметник теперішнього часу?

1. послѣдъ же придоша прочая двѣ;
2. четвъртъжъ же стражъ ноци. иде къ нимъ и съ хода по морю;
3. і отъ страха възъпиша;
4. гла імъ много;
5. зане не імѣаше главины земли.

317. У якому реченні використано активний дієприкметник теперішнього часу?

1. а боуа рѣша мѣдрымъ;
2. отъвѣшташа же мѣдрыи;
3. вида же вѣтры крѣпкы оубоѣ і сѧ.

4. приде женихъ • і готовыѣ выидѣ • съ нимъ на бракъ;

5. і затворены быша двѣри.

318. У якому реченні використано активний дієприкметник теперішнього часу?

1. онъ же отъвѣштавъ рече • аминъ • глаголю вамъ не вѣдѣте ва;

2. наченъ оутѣпати возъпи глаголю;

3. і примъ чашю;

4. се есть кровъ моя • новаго завета • проливаемаго за многы;

5. Отъвѣштавъ же петръ рече емоу.

319. У якому реченні використано активний дієприкметник теперішнього часу?

1. такожде і вси оученици рѣша;

2. духъ бо бѣдръ а плоть немощна;

3. да събѣдетъ сѧ реченое исанемъ прркомъ глголемъ;

4. і оставъ ѣ пакы шѣдъ помози сѧ • третицею;

5. тѣгда приде къ оученикомъ • і глаголю.

320. У якому реченні використано активний дієприкметник теперішнього часу?

1. приде кѣ оученикомѣ • і обрѣте ѿ съпашта;
2. і не паде сѧ • основана бо бѣ на камені;
3. і приде рѣкы • і възвѣаша вѣтри • і опрѣша сѧ храмниѣ тои паде сѧ;
4. і абѣ съвѣраша сѧ мнози • ѣко кѣ томоу не вѣмѣштаахъ сѧ;
5. Отвѣштавъ же петръ рече ємоу.

321. У якому реченні використано активний дієприкметник минулого часу?

1. Поздѣ же бѣвшю єдинѣ бѣ тоу • корабль же бѣ по срѣдѣ морѣ;
2. і излѣзъ ис кораблѣ петръ хождаше на водахъ ;
3. абие же исъ простеръ ржжъ ѡтъ і ;
4. съвѣраша сѧ кѣ ємоу народи мнози •;
5. петръ рече ємоу ... азъ николи же не съблажнѣ сѧ о тебѣ.

322. У якому реченні використано активний дієприкметник минулого часу?

1. і придоша кѣ ємоу носѣште ославлена жилами;
2. ... і не можште пристѣпити кѣ ємоу за народъ;
3. на немъже ослаблены сѧ лежааше;

4. Отъвѣштавъ же петръ рече ємоу;

5. и остави ѿ огня • и вѣста и слоужааше ємоу •.

323. У якому реченні використано активний дієприкметник минулого часу?

1. и всакъ слышѣ ми словеса си • и не творѣ ихъ • оуподобитъ сѧ мжжеви бою;

2. Въ тѣжде днь ішѣдъ ис із домоу сѣдѣаше при мори;

3. Въ оно в вѣниде исъ въ капернаоумъ;

4. и слоухъ быс ѣко въ домоу естъ;

5. авие • събѣраша сѧ мнози • ѣко къ томоу не вѣмѣцѣти сѧ.

324. У якому реченні використано активний дієприкметник минулого часу?

1. і глааше нмъ слово;

2. и приѣж къ ємоу носѣще ославлена жілами носімъ чѣтырьмі;

3. и не могшѣте прістѣпити къ ємоу • народомъ;

4. Ѡкрыша покровъ идеже бѣ и сѣвѣсиша одръ • на немъ же ославлены сѣлежааше;

5. •і• дѣвѣ ѿже примѣшиа свѣтильники своя • ізидоша противъ женихоу.

325. У якому реченні використано активний дієприкметник минулого часу?

1. се написание бысть владѣцюмоу сирієж
2. тѣгда вѣсташа всѧ дѣвы ты. І оукрашиша свѣтильники свои•;
3. гла ослабленоумоу... вѣстани вѣзъми одръ твои. І иди въ домъ твои;
4. і вѣста авіе. і вѣзъмъ одръ ізиде прѣдъ вѣсѣмъ;
5. пришедъше раби гноу рѣша. ги не добро ли сѣмъ сѣлъ еси на селѣ твоємъ.

ЛЕКЦІЯ 12

ПРИСЛІВНИК

Прислівник як частина мови. прислівникові утворення від займенникових коренів, що мають узагальнене обставинне значення – місця, часу, способу дії.

Прислівники, які утворені від іменних основ шляхом афіксації - якісні (добр—о, добр—ѣ, добр—ъ), способу дії та інші.

Прислівники, утворені від обставинних прийменникових конструкцій. Адвербіалізація відмінкових форм як безперервний процес поповнення прислівників.

Прислівники, походження яких невизначено.

Практичне заняття

1. Прислівник старослов'янської мови як частина мови.
2. Походження прислівників.
3. Розряди прислівників за значенням.
4. Особливості правопису старослов'янських прислівників.

Основна література

1. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. — Львів, 1964. — С. 281–339.

2. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. – К. 1985. – С. 134, 156.

3. Вайян А. Руководство по старославянскому языку. – М., 1952. – С. 106–143.

4. Кузнецов П. С. Очерки по морфологии праславянского языка. Именное склонение – М., 1961.

5. Фортунатов Ф. Ф. Сравнительная морфология индоевропейских языков // Избранные труды. – Т. 2. – 1957. – С. 331–352, 361–426.

6. Хабургаев Г. А. Старославянский язык. – М., 1986. – С. 85, 130–152.

Тестові завдання

326. Прислівники старослов'янської мови ділилися на:

1. відіменні та відзайменникові;
2. місця, часу, способу дії, міри та ступеня;
3. змінювані та незмінювані.

327. За допомогою суфіксів **-ѣ, -є, -ю, -ъ, -ь** утворювалися прислівники:

1. відіменні;
2. відзайменникові;
3. прислівники, походження яких нез'ясовано.

328. У реченні **І авиє оубѣди ись оученикы вьлѣсти въ корабь** •

використано:

1. відіменний прислівник;

2. відзайменниковий прислівник;
3. у реченні прислівників нема.

329. У реченні **Поздѣ же бѣвъшю єдинь бѣ тоу**• використано

прислівник, який утворено від:

1. іменника;
2. прикметника;
3. займенника.

330. За допомогою суфіксів від основ займенників утворилися при-

слівники:

1. **сьдє, вьсьдє, тамо, овамо**;
2. **коупно, прѣвѣ**;
3. **тъгда, отъкоудѣ**.

331. Слова **въторицеѣ, третицеѣ, седмицеѣ, двашѣди,**

тришѣди належать до:

1. числівників,
2. прислівників,
3. прикметників.

332. У реченні **і бѣ раздроуше-нне єѣ веліє зѣло**• (Матфей, VII)

використано прислівник:

1. місця,
2. часу,

3. способу дії,
4. міри та ступеня дії.

333. У реченні **слоу҃хъ выс(тъ) ѿко въ домоу єсть** • для позначення

місця дії використано:

1. прислівник;
2. іменник з прийменником.

334. У реченні **чьто єсть оудовѣ** • використано:

1. повну форму прикметника;
2. порівняльний ступінь прикметника;
3. прислівник.

ЛЕКЦІЯ 13

СЛУЖБОВІ ЧАСТИНИ МОВИ

Службові частини мови. Особливості їх граматичних категорій та значення.

Прийменники як прислівникові за походженням слова, які спеціалізувалися на уточненні синтаксичних відношень. Первісний синкретизм . Первинні та „нові” прийменники.

Сполучники та частки як засоби вираження модальних та синтаксичних значень. Просодичний статус сполучників (проклітики) та часток (енклітики). Випадки відхилення у старослов'янських перекладах від загального для давніх індоєвропейських мов закону Вакернагеля (енклітики ставляться після першої

акцентно самостійної словоформи) під впливом грецького оригіналу.

Наявність в старослов'янських текстах сполучників займенникового походження, які утворювалися для перекладу синтаксичних засобів сполучування ("підпорядкування") предикативних одиниць грецького оригіналу.

Практичне заняття

1. Уживання прийменників у старослов'янській мові. Їх походження. Похідні та непохідні прийменники.
2. Особливості використання прийменників з відмінками у старослов'янській мові.
3. Сполучник. Походження, особливості вираження сурядних та підрядних зв'язків.
4. Частки. Словотворчі частки. Фразові частки. Формотворчі частки.
5. Вигуки. Функції у реченні. Походження.

Основна література

1. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. — Львів, 1964. — С. 281–339.
2. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. — К. 1985. — С. 134, 156.
3. Вайян А. Руководство по старославянскому языку. — М., 1952. — С. 106–143.
4. Кузнецов П. С. Очерки по морфологии праславянского языка. Именное склонение. — М., 1961.

5. Фортунатов Ф. Ф. Сравнительная морфология индоевропейских языков // Избранные труды. – Т. 2. – 1957. – С. 331–352, 361–426.

6. Хабургаев Г. А. Старославянский язык. – М., 1986. – С. 85, 130–152.

Тестові завдання

335. За походженням прийменники старослов'янської мови поділяють-

ся на :

1. первинні;
2. похідні, або нові.

336. У реченні *і възъмъ одръ ізиде прѣдъ въсьмн* використано:

1. первинний прийменник;
2. похідний прийменник.

337. У реченні *і всѣ плѣвелъ • по срѣдѣ пьшеница і отиде •*

використано:

1. 4 прийменники;
2. 3 прийменники;
3. 1 прийменник.

338. У старослов'янській мові за походженням та морфологічною будо-

вою сполучники поділялися на :

1. прості, складні, складені;
2. прості, складні, складені, похідні;

3. сполучники та сполучні слова.

339. У реченні **вѣстрѣгаѣште плѣвелѣ • вѣстрѣгнете коупѣно съ**

нимѣ і пышеницѣ • використано сполучник:

1. простий,
2. складний,
3. складений;
4. сполучне слова.

340. У реченні **помышлѣхѣ въ срдцихѣ своихѣ • чѣто съ • тако глетѣ**

використано сполучник:

1. простий,
2. складний,
3. складений;
4. сполучне слово.

341. У реченні **не можште пристѣпити къ нѣмоу • за народѣ**

отѣкрыша покровѣ ідеже бѣ прокопавѣше съвѣсиша одрѣ •

використано сполучник:

1. простий,
2. складний,
3. складений;
4. сполучне слово.

ЛЕКЦІЯ 14

СИНТАКСИС СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКОЇ МОВИ

ОСОБЛИВОСТІ СТАРОСЛОВ'ЯНСЬКОГО

РЕЧЕННЯ

Синтаксична будова старослов'янського речення як індоєвропейської (номінативної будови) мови. Співвіднесеність з реченнями грецької мови. Вільний порядок слів у реченні як засіб актуального членування речення. Особливості узгодження підмета з присудком (називний предикативний, множина дієслівного присудка при підметі, який виражено збірними іменниками). Особливості безприйменникового керування у старослов'янській мові.

Конструкції з подвійними відмінками (родовий, знахідний, давальний).

Проблема межі предикативних одиниць всередині складного цілого і способи поєднання предикативних частин у речення за допомогою сполучників та часток.

Засоби виразу підрядного зв'язку між предикативними одиницями. Можливості поєднання сурядного та підрядного зв'язку.

Передача чужої мови.

Практичне заняття

1. Порядок слів у старослов'янському реченні.
2. Типи речень за метою висловлювання.
3. Двоскладні та односкладні речення.
4. Головні члени речення.
5. Другорядні члени речення.
6. Односкладні речення. Їх характеристика.
7. Просте ускладнене речення.
8. Складне речення.

Основна література

- Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. – Львів, 1964. – С. 281–339.
2. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. – К. 1985. – С. 134, 156.
3. Бунина Система времен старославянского глагола. – М., 1959
4. Вайян А. Руководство по старославянскому языку. – М., 1952. – С. 106–143.
5. Кузнецов П. С. Очерки по морфологии праславянского языка. Именное склонение. – М., 1961.
6. Фортунатов Ф. Ф. Сравнительная морфология индоевропейских языков // Избранные труды. – Т. 2. – 1957. – С. 331–352, 361–426.
7. Хабургаев Г. А. Старославянский язык. – М., 1986. – С. 85, 130–152.

Додаткова література

1. Вайян А. Руководство по старославянскому языку. – М., 1952. – § 79–82.
2. Ван-Вейк Н. История старославянского языка. – М., – 1967. – § 51.
3. Мейе А. Общеславянский язык. – М., 1951. – С. 357–360.

ЛЕКЦІЯ 15

„ДАВАЛЬНИЙ САМОСТІЙНИЙ”. ЙОГО ЗНАЧЕННЯ ТА СТРУКТУРА

Синтаксичні функції активних дієприкметників у старослов'янській мові. Їх співвіднесеність з функціями активних дієприкметників у грецьких оригіналах. „Давальний самостійний” як відокремлений зворот, що функціонально еквівалентний самостійній предикативній одиниці.

Походження „давального самостійного”. Переклад „давального самостійного” на сучасні слов'янські мови.

Еволюція „давального самостійного”.

Тестові завдання

342. Синтаксично незалежний зворот, у якому активний деприкметник

у Д. в. сполучався з іменником або займенником у Д. в., називався:

1. давальний самостійний;
2. конструкція з називним відмінком прямого об'єкта.

343. У якому реченні використано активний дієприкметник у складі

звороту „давальний самостійний”:

1. раби же рѣша ємоу• хоштеши ли оубо да шьдѣше ісплѣвемъ ѡ;
2. Поздѣ же бѣвѣшу єдинъ бѣ тоу• корабѣ же бѣ по срѣдѣ морѣ;
3. онъ же рече ни єда вѣстрѣгажште плѣвелъ• вѣстрѣгнете коупѣно съ нимъ і пышеницѣ;
4. бѣхѣ же нѣциі• отъ кѣнижѣникъ тоу сѣдаще• и помышлѣхѣ въ срѣцихъ своихъ;
5. разоумѣвъ ис дѣхомъ своимъ• ѣко тако ти помышлѣжтѣ въ себѣ• рече імъ.

344. У якому реченні використано активний дієприкметник у складі

звороту „давальний самостійний”:

1. и придѣ къ нѣмоу носѣще ослаблена жілами;
2. и не могжште прістѣпити къ нѣмоу• народомъ;
3. зане не імѣаше глѣбины зѣмлѣ• слѣньцю вѣсиѣвѣшу присѣдѣ;

4. Ѡкрыша покровъ идеже бѣ. и прокопавъше съвѣсиша одръ. на немъ же ослаблены сълежааше;

5. и видѣвъ исъ вѣрж нхъ гла ослабленоумоу чадо отъпоуцаитъ сѧ тебѣ грѣси твои.

345. У якому реченні використано активний дієприкметник у складі

звороту „давальний самотійний”:

1. моудаштю же женихоу. въздрѣмаша сѧ всѧ;

2. приде къ оученикомъ. і обрѣте ѧ съпашта;

3. і примъ чашж. і хвалж въздавъ дастъ імъ гла;

4. възспѣвъше ізидоша въ горж елеоньскжж;

5. послѣдъ же придоша прочаѧ дѣвы глжшта. ги ги отврѣзи намъ.

346. У реченні іджштамъ же імъ коупитъ. приде женихъ використо-
стано:

1. зворот давальний самотійний;

2. підрядне речення;

3. підмет.

347. У реченні поздѣ же бывшо. привѣса къ немоу бѣсъныи

многы використано:

1. підрядне речення;

2. зворот давальний самотійний;

3. підмет.

348. У реченні **се іґиде сѣѣи да сѣетъ сѣѣштюмоу ова оубо**

падоша при пжти використано:

1. підрядне речення;
2. підмет;
3. зворот давальний самостійний.

349. У реченні **се написание бысть владжціоמוу сиріеѣ**

күріеѣ • повний дієприкметник виконує синтаксичну функцію:

1. додатка;
2. означення;
3. присудка.

350. У реченні **і видѣвъше и оученици ходашть по морю • сѣмаша**

са глѣште • ѣко призракъ естъ використано:

1. апозитивний дієприкметник і атрибутивний дієприкметник;
2. два апозитивні дієприкметники і атрибутивний дієприкметник;
3. три апозитивні дієприкметники і атрибутивний дієприкметник.

351. У реченні **ідѣте же паче кѣ продажштиімъ і коупите себѣ**

активний дієприкметник виконує функцію:

1. присудка.
2. означення;
3. підмета;
4. непрямого додатка.

352. У реченні **іджштамъ же імъ коупитъ • приде женихъ** активний

дієприкметник виконує функцію:

1. присудка;
2. означення;
3. підмета;
4. непрямого додатка.

353. У реченні **и пристѣплъ єдинъ отъ кѣнижъникъ рече ємоу**

підкреслене слово це:

1. підмет;
2. присудок;
3. обставина.

354. У реченні **зане бѣ отъ домоу и отъ очьствина два • написати**

сѧ • съ мариеѡ • обрѣченоеѡ ємоу женоѡ сѡщєѡ непразноюѡ

быстѣ підкреслене слово це:

1. повний пасивний дієприкметник минулого часу;

2. повний пасивний дієприкметник теперішнього часу;

3. короткий пасивний дієприкметник минулого часу;

4. короткий активний дієприкметник теперішнього часу.

355. У реченні **зѧне вѣ отъ домоу и отъ очьствина два• написати сѧ•**

съ марієѡ• обрѣченоѡ ємоу женоѡ сѡщєѡ непразноѡ

бытъ підкреслене дієприкметник виконує функцію:

1. означення;

2. підмета;

3. присудка.

356. У реченні **и повитъ і•и положи въ іасльхъ** підкреслене слово це:

1. повний пасивний дієприкметник минулого часу;

2. повний пасивний дієприкметник теперішнього часу;

3. короткий пасивний дієприкметник минулого часу;

4. короткий активний дієприкметник теперішнього часу.

357. У реченні **и видѣ тѣштѣ єго• лежѡщѣ огнемъ жегомъ під-**

креслене слово це:

1. повний пасивний дієприкметник минулого часу;

2. короткий пасивний дієприкметник теперішнього часу;

3. короткий пасивний дієприкметник минулого часу;

4. короткий активний дієприкметник теперішнього часу.

358. У реченні **и видѣ тѣштѣ єго • лежѣщ огнемъ жегомъ** під-

креслене слово виконує функцію:

1. присудка.

2. означення;

3. підмета.

359. У реченні **да събждетъ сѧ реченое исанемъ прромъ глщемъ •**

тѣ недѣгѣи нашѧ пріятъ и болѣзни понесе підкреслене слово

виконує функцію:

1. підмета;

2. означення;

3. присудка.

360. У реченні **се єсть кровъ моѣ • новаєго завѣта • проливаемаѣ**

за многы • въ отъпоуштение грѣхомъ підкреслене слово виконує функцію:

1. присудка;

2. означення;

3. підмета.

361. У реченні **псано бо єсть поражд пастырѣ. і разиджтъ сѧ овьца**

овьца стада підкреслене слово виконує функцію:

1. присудка;
2. означення;
3. підмета.

362. У реченні **основана бо бѣ на камени** підкреслене слово виконує

функцію:

1. присудка;
2. означення;
3. підмета.

363. У реченні **на нѣмъже ослаблены сѧ лежааше** підкреслене слово

виконує функцію:

1. присудка.
2. означення;
3. підмета;
4. непрямого додатка.

364. У реченні **видѣвъ же ис вѣрж. ихъ. гла ослабленюемоу**

підкреслене слово виконує функцію:

1. присудка;
2. означення;
3. підмета;
4. непрямого додатка.

СХЕМИ МОРФОЛОГІЧНОГО АНАЛІЗУ ЧАСТИН МОВИ

При морфологічному аналізі частини мови треба характеризувати за такими схемами:

ІМЕННИК – давня основа, рід, число, відмінок, у якому знаходиться іменник у тексті.

ПРИКМЕТНИК – лексико-граматичний розряд, рід, число, відмінок, ступінь порівняння (якщо прикметник ужитий у вищому чи найвищому ступені).

ЗАЙМЕННИК – розряд, рід (якщо є), число, відмінок, тип відмінювання.

ЧИСЛІВНИК – розряд за значенням (кількісний, порядковий), за структурою (простий, складений), рід, число, відмінок, коротка чи членна форма (для порядкових).

ДІЄСЛОВО – клас, спосіб, стан, час, число, особа.

ДІЄПРИКМЕТНИК – стан (активний чи пасивний), час, рід, число, відмінок, форма (коротка чи членна).

ПРИСЛІВНИК – розряди за значенням, група за походженням.

ПРИЙМЕННИК – первинний чи похідний, з яким відмінком ужитий.

СПОЛУЧНИК – первинний чи похідний, простий чи складний (за будовою), сурядний чи підрядний.

ЧАСТКА – заперечна, підсилювальна, вказівна чи питальна.

ВИГУК – первинний чи похідний.

Перелік питань для підготовки до модульної контрольної роботи № 2

1. Граматичні категорії іменника.
2. Методика визначення роду давніх іменників.
3. Методика визначення давніх основ іменників.
4. Поділ іменників старослов'янської мови за за давніми основами.
5. Іменники з основами на голосний.
6. Іменники з основами на приголосний
7. Займенник. Значеннєві розряди займенників, їх відмінювання
8. Безродові займенники
9. Родові займенники.
10. Прикметник. Значеннєві розряди прикметників
11. Творення розрядів прикметників .
12. Короткі та повні прикметники, їх відмінювання.
13. Творення ступенів порівняння прикметників
14. Числівник . Значеннєві розряди числівників.
15. Кількісні числівники.
16. Порядкові числівники.
17. Збірні числівники
18. Дробові числівники .
19. Граматичні категорії дієслова.
20. Дієслівні основи та класи дієслів.
21. Часи дієслова.
22. Форми теперішнього часу.
23. Форми майбутніх часів.
24. Форми минулих часів.

25. Неособові форми дієслова. Інфінітив і супін.
26. Дієприкметник. Активні і пасивні дієприкметники.
27. Короткі та повні дієприкметники старослов'янської мови
28. Спосіб дії дієслова.
29. Прислівник. Відіменні та від займенникові прислівники
30. Прийменник. Первинні та похідні прийменники.
31. Сполучник та сполучне слово.
32. Частка
33. Вигук.
34. Порядок слів у реченні.
35. Двоскладні та односкладні речення.
36. Головні члени речення.
37. Другорядні члени речення.
38. Складносурядне речення.
39. Складнопідрядне речення.
40. Зворот "давальний самостійний".

ЗРАЗКИ ТИПОВИХ ВАРІАНТІВ МОДУЛЬНОЇ КОНТРОЛЬНОЇ РОБОТИ 2

ТИПОВИЙ ВАРІАНТ 1

1. Подані іменники згрупуйте за родами та давніми основами:

Въстокъ, виноградъ, притъча, плодъ, вино, винарь, лѣто, смоковница, врѣмѧ, чловѣкъ, ѣзва, приключан, пжтъ, строупъ, гостиница, скотъ, осьла, гора, има, свекры, сѣмѧ, рабыни, воквода, мѧнни, оученикъ, сынъ, мати, гостъ, соль, връхъ, знамение, вѣкъ, масо, поле, костъ, змиѧ, бранъ, слово, село, дрѣво, правдѧникъ, голжбъ, коньчина, цѣсарь, дѣвица, дъшти, дѣтѧ, блюдо, миса, тѣло, глава, клада, кран, клѧтва, ладин, наимѧникъ.

2. Визначте рід, давню основу поданих іменників.

Столъ, наимѧникъ, оученикъ, борьць, ратан, море, село, позоръ, масо, ходатан, зиждитель, ловьць, врѣгъ, срьпъ, стлѧпъ, винарь, конь, копачъ, грѣло, лоно, кзеро, чадо, вождь, стъкло, страхъ, стражъ, лице, пѣвьць, ложе, лозикъ, кѧназь, колѣно, житикъ.

3. Визначте, у якій групі усі іменники мають форму Н. в. однини:

1. имена, словесемъ, отрочѧтъхъ, земли, отрочѧтъма, жена;

2. жребѡ, овчѡ, словеси, пѣти, отрочѡтъмѣ, млѣко, бѣкы;

3. рабѣ, рѣка, козла, межда, млѣко, бѣкы, нсоусть, вон, чрево, оухо;

4. женѣ, рѣкѣ, пасха, дѣвы, предтечѣѣ, кратѣ, медѣ;

5. жребѡ, овчѡ, тельмѣ, словесьма, вон, чрево, матери.

4. Визначте, у якій групі усі іменники мають форму Р. в. однини:

1. имена, словесемѣ, отрочѡтъхѣ, земли, отрочѡтъма, жена;

2. жребѡ, овчѡ, словеси, пѣти, отрочѡтъмѣ, млѣко, бѣкы;

3. рабѣ, рѣка, козла, межда, млѣко, бѣкы, нсоусть, вон, чрево, оухо;

4. жены, рѣкы, сѣдильѣ, дѣвы, села, поля, кратоу, медоу;

5. жребѡ, овчѡ, тельмѣ, словесьма, вон, чрево, матери.

5. Визначте, у якій групі усі іменники мають форму Д. в. однини:

1. бѡ, овчѡ, словеси, пѣти, отрочѡтъмѣ, млѣко, бѣкы;

2. рабоу, любѣви, голѣби, рѣцѣ, князю, козлати, домови, чрьви;

3. жены, ржки, сѣднѣа, дѣвы, мѣжь, вон, села, поля, кратоу, меѣоу;

4. жребѣа, имена, словесемъ, отрочатьхъ, земли, отрочатьма;

5. жребѣа, овча, тельмъ, словесьма, вон, чрево, матери.

6. Визначте, у якій групі усі іменники мають форму 3. в. однини:

1. жребѣа, ржка, пасха словеси, пѣти, близна, дѣта, млѣко, бѣкы;

2. рабъ, ржка, козла, межда, млѣко, бѣкы, нсоусть, вон, овча, чрево, оухо;

3. женѣ, ржкѣ, чѣдо, коло сѣднѣѣ, каплѣѣ, имѣ, рабъ, кратъ, меѣтъ;

4. имена, словесемъ, отрочатьхъ, день, капля, земли, отрочатьма, жена;

5. жена, чрево, оухо; ржка, пасха, дѣва, мати, дѣшти.

7. Визначте, у якій групі усі іменники мають форму О.в. однини:

1. имена, словесемъ, отрочатьхъ, день, капля, земли, отрочатьма, жена;

2. пасхоуѣ, словесьмѣ, пѣтьмѣ, отрочатьмѣ, близнатьмѣ, млѣкомѣ, бѣкъвыѣ;

3. жены, ржки, чѣдо, капля, имѣ, рабоу, любѣви, бѣкы, дѣвы, села, поля

4. любы, длы, бѣкы, свекры, чрево, овча, ржка, оухо; смoky, бры, плѣвы;

5. камень, день, мати, дщи., тѣма, ремень, нсоусть, мѣжь, пламень.

8. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму М. в. однини:

1. имена, словесемъ, отрочатьхъ, день, капля, земли, отрочатьма, жена;

2. жены, чѣдо, сжидиѧ, капля, имѧ, словесьмъ, рабоу, бѣкы, села, поля;

3. жребѧ, овча, тельмъ, словесьма, вои, чрево, день, капля, матери.

4. жена, чрево, оухо, ржка, коло, пасха, мати, дщи, капля, ладия, межда;

5. гвозди, голжи, племєнє, ржцѣ, господи, вои, чревѣ, медоу.

9. Визначте, у якій групі всі іменники належать до *-ѡ, *-jѡ-основи:

1. рабѣ, вѣлкѣ, нсоусть, мѣжь, вои, князь, юнець, дѣло, млѣко;

2. сынѣ, колѣ, домѣ, кратѣ, медѣ, полѣ, сждѣ, радѣ, санѣ, грѣхѣ;

3. жена, ржка, пасха, дѣва, предтеча, капля, ладия, межда;

4. жребѧ, овча, телѧ, козлѧ, близнѧ, дѣтѧ, отрочѧ, г҃гнѧ;

5. мати, дщи.

10. Визначте, у якій групі всі іменники належать до *-ā, *-jā-основи:

1. рабъ, влѣкъ, нсоуѣсъ, мѡжъ, вои, князь, юнець, дѣло, млѣко;

2. жена, ржка, пасха, дѣва, предтеча, капла, ладия, межда;

3. гвоздь, голжбъ, господъ, звѣрь, огонь, тать, червь, ногтъ;

4. любви, длы, бѣкы, свекры, смокы, бры, плѣвы;

5. небо, чѡдо, коло, древо, слово, тѣло, диво, чрево, оухо.

11. Визначте, у якій групі всі іменники належать до *-ī-основи:

1. рабъ, влѣкъ, нсоуѣсъ, мѡжъ, вои, князь, юнець, дѣло, млѣко;

2. сынъ, колъ, домъ, кратъ, медъ, полъ, сѣдъ, радъ, санъ, грѣхъ;

3. гвоздь, голжбъ, господъ, звѣрь, огонь, тать, червь, ногтъ;

4. камень, день, има, сѣма, врѣма, тѣма, плема, клень, корень, ремень, брѣма, рама, пламень;

5. жребъ, овча, тела, козла, близна, дѣта, отроча, гагна.

12. У якій групі всі займенники належать до особових:

1. тѣжде, сѧ, кѣ нѣмоу, імѣ, се, ова, ѣ, дроугаѣ, є, дроугаа, ово;

2. оно, всѧ, се, вси, кѣждо, вѣ свої, сѧ, ємоу, тоу, єі, свої, има;

3. по тѣбѣ; вѣ, тѧ, тѣбе, насѣ, нама, азѣ, вы, ваю;

4. оно, єго • сѧ, єѧ, ѡ, ємоу, кѣ нѣмоу, вѣсѧ, себе, онѣ, ємоу, по тѣбѣ;

5. своѧ, ѡже, отѣ нихѣ, сѣ собою, сѧ, всѧ, се, єго, ты.

13.3 наведених слів випишіть окремо якісні прикметники, окремо –

відносні, потім присвійні. З'ясуйте, за допомогою яких суфіксів

утворені наведені прикметники.

Глѣпѣ, нѣмѣ, хромѣ, острѣ, хытрѣ, льстивѣ, крѣвоточивѣ, змиєвѣ, рѣвнивѣ, млѣчливѣ, петровѣ, львовѣ, богатѣ, именитѣ, домовитѣ, жестокѣ, широкѣ, кратѣкѣ, крѣпѣкѣ, слѣзѣкѣ, тѣжѣкѣ, людѣскѣ, дѣтѣскѣ, небесѣскѣ, льнѧнѣ, воштанѣ, вокводиѣнѣ, илиѣнѣ, равѣнѣ, бѣдѣнѣ, пророчѣ, овѣнѣ, оутѣрѣнѣ.

14. Укажіть, у яких реченнях використано присвійні прикметники:

1. сѣ марнѣѡ • обрѣченоѡ ємоу женоѡ сѣщеѡ непраздноѡ;

2. бѣ же тоу стѣждѣнѣцѣ нѣковѣ;

3. проливаемаѣ за многы• въ отъпоуштеніе грѣхомъ•;
4. въ оно врѣмѣ приде иісъ въ градъ самаренскъ;
5. въспѣвъше ізидоша въ горѣ елеоньскѣж•.

15. Подані дієслова згрупуйте за класами .

Кричати, правити, тржсити, трасти, обоути, коуповати, чръпати, раждати, бити, вѣзати, гънати, цвисти, слышати, начинати, пѣти, жити, алкати, отъвѣштати, оутѣшати, имѣновати, велѣти, дати, вости, беседовати, писати, оусънжти, крыти.

16. У якому реченні використано дієслівні форми теперішнього часу:

1. повели ми прити къ тебѣ по водамъ;
2. і излѣзъ ис кораблѣ петръ хождаше на водахъ;
3. і видѣвъше и оученици ходахъ по морю;
4. оубѣди ис оученикы своя вѣлѣсти въ корабь;
5. отъвѣштасте же имъ родителѣ его вѣвѣ ꙗко съ естъ сынъ наю.

17. Визначте тип складеної дієслівної форми:

- 1 – *перфект*
- 2 - *плюсквамперфект*
- 3 – *майбутній складений*
- 4 – *умовний спосіб дії*

1. и искаахъ како и вѣ погоубили боѣхъ во сѣ (МЄ, Мк. XI);

2. оучителю хоштемъ .. . знамение видѣти (ЗЄ, Мф. XII);
3. азъ възалъ выхъ свои съ лихвоиъ (ОЄ, Мф. XII);
4. аште есмъ кого чимъ обидѣлъ възвращаѣ (МЄ, Л. УП);
5. съкрыѣ ... се еда бждетъ сълѣгалъ приходивыи (СР);
6. сжсѣди ... и бѣахъ видѣли прѣжде ꙗко слѣпъ бѣ (МЄ, I. IX);
7. и мѣнѣ николиже не далъ кси козлате (ОЄ, Л. ХУ);
8. братъ съ ... изгывалъ бѣ и обрѣте сѧ (ОЄ, Л. ХУІ);
9. зѣраште оузырите ꙗ не ꙗмате видѣти (ЗЄ, Мф. XII);
10. да оувѣстѣ какъ коплѣ сжтѣ сътворили (МЄ, л. XIX).

ТИПОВИЙ ВАРІАНТ 2

1. Подані іменники згрупуйте за родами та давніми основами:

Писатель, ходатан, длато, поганинъ, копачъ, поводатан, дружба, пиво, рыбарь, врачъ, стрѣво, ходатанство, сокачъ, вдовница, листвик, дружина, татѣба, божество, брань, жатель, звѣрина, гоубитель, число, зѣреник, пѣсѣкъ, кошица, кѣнагыни, грѣньчарь, дѣлатель, трѣжьство,

пласць, пѣснь, събориште, мытарь, пажина, борьць.

2. Визначте рід поданих іменників та давні основи:

Мѣдь, гибель, грѣтань, мьсть, вьсь(село), боль, печать, печаль, гжсь, зависть, моль, чьсть, пжть, голжбь, стоудень(холод), радость рысь, жизнь, огнь, чрьвь, ось, мозоль, свѣрь.

3. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Н. в. множини:

1. имена, словесемъ, отрочатьхъ, день, капля, земли, отрочатьма, жена;

2. раби, ржки, межда, млѣкомъ, вон, овчѧ, оухо, чрево, овчѧ, бры, плѣвы;

3. жребѧ, овчѧ, телѧтьмъ, словесьма, вон, чрево, день, капля, матери;

4. вон, дѣла, капля, млѣка, ржки медове, жены, оушеса, ржки, матери;

5. камень, мати, тѣмѧ, пасха, пламень, овчѧ, свекры, чрево.

4. Визначте, у якій групі всі іменники належать мають форму Р. в.

множини:

1. жребѧ, ржка, пасха словеси, пжти, близна, дѣта, млѣко, вѣкы;

2. жены, ржкы, чѣдо, коло сѣднѣ, мати, рабоу, любѣви, дѣвы, пола, медоу;

3. овча, сынѣ, телѣтъмѣ, словесѣма, вон, чрево, день, капля, матери.

4. коловѣ, домовѣ, чѣдесѣ, овчатѣ, ржкѣ медовѣ, рабѣ;

5. жены, чрево, оухо, ржка, отрочатѣхѣ, дѣва, мати, кратоу, имѣ, дѣшти.

5. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Д. в. множини:

1. сынѣ, имена, словесемѣ, кратѣ, чѣдо, коло, отрочатѣмѣ, земли, медѣ;

2. жены, оухо; ржка, телѣтъмѣ, пасха, дѣва, мати, рабоу, предтечѣж;

3. гвоздь, земли, голѣбѣ, плѣмѣ, ржка господѣ, звѣрь, огонь, татѣ, ногтѣ;

4. любви, бѣкы, свекры, чрево, овча, ржка, оухо; смокы, бры, плѣвы;

5. каменѣмѣ, матерѣмѣ, врѣменѣмѣ, пасхамѣ, кленѣмѣ, небесѣмѣ.

6. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму З. в. множини:

1. имена, словесемѣ, отрочатѣхѣ, день, капля, земли, отрочатѣма, жена;

2. жребѣ, ржка, пасха словеси, пѣти, отрочатѣмѣ, близнѣ, млѣкоу, бѣкы;

3. рабы, ржки, козлаѡта, млѣка, бѣкѣви, воѡ, овчѡта, чревеса, оушеса;

4. жены, ржки, коло сѣдѡѡ, капла, рабоу, любѣви, дѣвы, села, медоу;

5. гвоздь, плема, ржка господь, звѣрь, ногть, ржка, оухо, бры, плѣвы.

7. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму О. в. множини:

1. рабѣ, ржка, козлаѡ, бѣкѣви, млѣко, бѣкы, нсоуѣса, воѡ, овча, ржка, оухо;

2. жены, ржки, чѣдо, коло сѣдѡѡ, рабоу, любѣви, бѣкы, села, пола, медоу;

3. овча, любви, тельмѣ, словесѣма, воѡ, чрево, день, капла, матери.

4. рабѣ, жена, влѣкѣ, мѣжѣ, воѡ, капла, словесемѣ, млѣко, оухо;

5. гвоздьми, голжѣми, племены, ржками, звѣрь, сынѣми, рабы;

6. жребѡ, бѣкы, капла, чрево, овча, ржка, оухо, смокы, день, плѣвы;

8. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму М. в. множини:

1. именьхѣ, словесѣхѣ, отрочѡтѣхѣ, землѡхѣ, женахѣ, конѡхѣ;

2. жребѡ, ржка, словеси, пѣти, отрочѡтѣмѣ, близѡѡ, дѣтѡѡ, млѣко, бѣкы;

3. жены, ржки, чѣдо, коло капла, има, рабоу,
любѣви, дѣвы, села, медоу

4. рабѣ, влѣкѣ, нсоуѣ, мѣжѣ, вои, князь, юнецъ,
дѣло, капла, има, млѣко;

5. гвоздѣ, голжѣ, плѣма, ржка господѣ, звѣрь,
огнь, татѣ, червь, ногтѣ.

9. Визначте, у якій групі всі іменники належать до *-й-основи:

1. сынѣ, колѣ, домѣ, кратѣ, медѣ, полѣ, сждѣ,
радѣ, санѣ, грѣхѣ;

2. гвоздѣ, голжѣ, господѣ, звѣрь, огнь, татѣ,
червь, ногтѣ;

3. любви, длы, бѣжы, свекры, смокы, бры, плѣвы;

4. камень, день, има, сѣма, врѣма, тѣма, плѣма,
кленѣ, коренѣ, ременѣ;

5. небо, чѣдо, коло, древо, слово, тѣло, диво, чрево,
оухо.

10. Визначте, у якій групі всі іменники належать до **-й-основи:

1. рабѣ, влѣкѣ, нсоуѣ, мѣжѣ, вои, князь, юнецъ,
дѣло, млѣко;

2. любви, длы, бѣжы, свекры, смокы, бры, плѣвы;

3. сынѣ, колѣ, домѣ, кратѣ, медѣ, полѣ, сждѣ, радѣ,
санѣ, грѣхѣ;

4. гвоздѣ, голжѣ, господѣ, звѣрь, огнь, татѣ,
червь, ногтѣ;

5. жребѣа, овча, телѣа, козла, близна, дѣта, отрочѣа, ѿгнаѣа.

11. Визначте, у якій групі всі іменники до*еп-основи:

1. рабѣа, влѣкѣа, нсоуѣа, мѣжѣа, вои, князь, юнець, дѣло, млѣко;

2. сынѣа, колѣа, домѣа, кратѣа, медѣа, полѣа, сждѣа, радѣа, санѣа, грѣхѣа;

3. има, сѣма, врѣма, тѣма, корень, ремень, брѣма, рама, пламень;

4. жена, ржка, пасха, дѣва, предѣча, капля, ладия, межда;

5. жребѣа, овча, телѣа, козла, близна, дѣта, отрочѣа, ѿгнаѣа.

12. У якій групі всі займенники належать до вказівних:

1. оно, его• сѣа, єѣа, ѿѣа, ємоу, къ нѣмоу, вѣсѣа, себѣа, онѣа, ємоу, по тебѣа;

2. своѣа, ѿѣа, отѣа, нѣхѣа, сѣа, собоѣа, сѣа, всѣа, се, его, ты;

3. намѣа, вашѣа, наши, вамѣа, намѣа, себѣа, сѣа, нимѣа, ва;

4. імѣа, отѣа, нѣа, вси, се, моѣа, вамѣа, сег о, сѣа, вами, сѣа, вси, вы;

5. ємоу, сѣа, о тебѣа, сиѣа, мене, вси, ємоу, сѣа, мноѣа;

6. къ нѣмоу, томѣа, то, сѣликѣа, сѣа, тѣхѣа, ю.

13. Укажіть, у яких реченнях використано якісні прикметники:

1. **придоша птица небская • і позоваша ѿ •;**
2. **оузьрѣвъ же исъ многъ народъ окръстъ себе •;**
3. **дроугаа же падоша на земли добръ •;**
4. **и пристѣплъ єдинъ отъ кѣнижъникъ рече ємоу •;**
5. **съ марією • обрѣченюю ємоу женою сщцею непразною.**

14. Укажіть, у яких реченнях використано відносні прикметники:

1. **павъ же бѣ отъ нихъ боуі • і павъ мѣдръ •;**
2. **оузьрѣвъ же исъ многъ народъ окръстъ себе •;**
3. **а мѣдрый приѣша і оубі • і въ сѣсѣдѣхъ свѣтильники своїми •;**
4. **и пристѣплъ єдинъ отъ кѣнижъникъ рече ємоу •.**

15. Подані дієслова згрупуйте за класами (за основою теперішнього часу).

Велѣти, дати, сѣнжати, вѣшати, писати, имѣти, востати, бесѣдовати, гнати, минжати, клонити, млѣчати, гоувити, пати, хвалити, тлѣти, пешти, дѣлати, родити, плести, видѣти, грѣмѣти, мошати, летѣти, начати, тешти, слышати, мнѣти, ходити.

16. У якому реченні використано дієслівні форми теперішнього часу:

1. и остави ѿ огня;
2. привѣса къ нѣмоу бѣсѣньги многы• и изгъна словомъ доухы•;
3. єдинъ отъ кѣнижъникъ рече ємоу•;
4. да събѣдетъ сѧ реченоє исанємъ прромъ;
5. въ оно в пришед исъ въ домъ петровъ•.

17. Визначте тип складеної дієслівної форми:

1 – *перфект*

2 - *плюсквамперфект*

3 – *майбутній складений*

4 – *умовний спосіб дії*

1. слоухъмъ оуслышите ї не їмате разоумѣти (ЗЄ, Мф. XII);

2. не доброе ли сѣмѧ сѣѣлъ кси на сѣелѣ (ЛУ, М. XIII);

3. и пришѣдъ азъ възалъ бимъ съ лихвоуѿ (СК, Мф. XXV);

4. оученици бо кго ошъли бѣахѿ въ градъ (ОЄ, I. IV);

5. кѣто хоштетъ по мнѣ їти да отъврѣжетъ сѧ себе (ЗЄ, Л. IX);

6. скръвь велика ѣко же нѣстъ была штъ начала (АЄ, Мф. XXIV);

7. се бо бѣ знамение далъ имъ (МЄ, Л. XII);

8. аште не вышѧ прѣкратили сѧ динне ти (СК, Мф. XXIV);

9. и тогда начьнеши ... послѣднее мѣсто дръжати (СК, Л. XIV);

10. оуподобило сѧ естъ црствіе нѣскок члвкоу (МЄ, Мф. ХУІІІ).

ТИПОВИЙ ВАРІАНТ 3

1. Визначте рід основу поданих іменників:

Гость, кость, брань, тать, лакъть, дрьколь, огонь, зать, мѣдь, оушидь, дань, печать, тръсть, зъль, тьсть, грътань, звѣрь, пѣснь, пжть, ногъть, ковь, длань, вьсь, дьбрь, падь, ноштъ, врьвь, сьнѣдь, масть, твьрьдь, боль, жизнь, юность, жгль, милость, памать, область, часть, чрьвь.

2. Визначте рід, давню стару основу поданих іменників:

Днь, пламы, имѧ, отрочѧ, рѣмы, врѣмѧ, жрѣбѧ, камы, козьлѧ, свѣкры, дѣтѧ, брады, телѧ, мати, слово, любы, дрѣво, коло, око, тѣло, сѣмѧ, дъшти, жрьны, чюдо, боуки, диво.

3. Визначте, у якій групі усі іменники мають форму Н.-З. в. двоїни:

1. имена, сынъ, словесемъ, кратъ, чѣдо, коло, отрочатьмь, земли, медъ;

2. женѣ, оушесѣ; ржцѣ, дѣвѣ, матери, раба, предтечи;

3. ГВОЗДЬ, ЗЕМЛИ, ГОЛЖЕЬ, ПЛЕМА, РЖКА ГОСПОДЬ,
ЗВѢРЬ, ОГНЬ, ТАТЬ, НОГТЬ;

4. ЛЮБЫ, БҪКЫ, СВЕКРЫ, ЧРЕВО, ОВЧА, РЖКА, ОҮХО;
СМОКЫ, БРЫ, ПЛѢВЫ;

5. КАМЕНЬМЪ, РЖКА, МАТЕРЬМЪ, МЕДОҮ; ВОИ,
ПАСХАМЪ, КЛЕНЕМЪ, НЕБЕСЬМЪ.

4. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Р.-
М. .в. двоїни:

1. ИМЕНА, СЛОВЕСЕМЪ, ОТРОЧАТЬХЪ, ДЕНЬ, КАПЛА,
ЗЕМЛИ, ОТРОЧАТЬМА, ЖЕНА;

2. ЖРЕБА, РЖКА, ПАСХА СЛОВЕСИ, ПЖТИ, ОТРОЧАТЬМЪ,
ДѢТА, МЛѢКО, БҪКЫ;

3. РАБЪ, КОЗЛА, МЕЖДА, МЛѢКО, БҪКЫ, НСОҮСЪ, ВОИ,
ОВЧА, РЖКА ЧРЕВО, ОҮХО;

4. ЖЕНОҮ, ЧҪДЕСОҮ, СЖДИЮ, ИМЕНОҮ, РАБОҮ, ЦЕРКВНЮ,
СЕЛОҮ, КРАТОҮ,

5. ЖРЕБА, ОВЧА, ТЕЛЬМЪ, СЛОВЕСЬМА, ЧРЕВО, ДЕНЬ,
КАПЛА, МАТЕРИ.

5. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму Д.-
О. в. двоїни:

1. ИМЕНА, СЛОВЕСЕМЪ, ОТРОЧАТЬХЪ, ДЕНЬ, КАПЛА,
ЗЕМЛИ, ОТРОЧАТЬМА, ЖЕНА;

2. ЖРЕБА, РЖКА, ПАСХА СЛОВЕСИ, ПЖТИ, ОТРОЧАТЬМЪ,
ДѢТА, МЛѢКО, БҪКЫ;

3. ЖРЕБА, ОВЧА, ТЕЛЬМЪ, СЛОВЕСЬМА, ЧРЕВО, ДЕНЬ,
КАПЛА, МАТЕРИ.

4. рабома, влѣкома, мѹжема, кнѹзема, дѣлома, именьма, свекрѣвама;

5. жены, рѣжкы, чѹдо, коло сѣдня, рабоу, любѣви, бѹкы, села, поля, медоу.

6. Визначте, у якій групі всі іменники мають форму М. в. множини:

1. именьхъ, словесехъ, отрочатехъ, зємляхъ, женахъ, конихъ;

2. жребѣ, рѣжка, словеси, пѣти, отрочатѣмъ, близнѣ, дѣтѣ, млѣко, бѹкы;

3. жены, рѣжкы, чѹдо, коло капля, имѣ, рабоу, любѣви, дѣвы, села, медоу

4. рабѣ, влѣкѣ, нсоусѣ, мѹжѣ, вои, кнѹзь, юнецѣ, дѣло, капля, имѣ, млѣко;

5. гвоздь, голѣбѣ, плѣма, рѣжка господѣ, звѣрь, огонь, татѣ, червѣ, ногтѣ.

7. Визначте, у якій групі всі іменники належать до давньої основи на *et:

1. сынѣ, колѣ, домѣ, кратѣ, медѣ, полѣ, сѣдѣ, радѣ, санѣ, грѣхѣ;

2. гвоздь, голѣбѣ, господѣ, звѣрь, огонь, татѣ, червѣ, ногтѣ;

3. любви, длы, бѹкы, свекры, смокы, бры, плѣвы;

4. жребѣ, овчѣ, телѣ, козлѣ, близнѣ, дѣтѣ, отрочѣ, гагнѣ;

5. НЕБО, ЧУДО, КОЛО, ДРЕВО, СЛОВО, ТІЛО, ДИВО, ЧРЕВО, ОУХО.

8. Визначтеу якій групі всі іменники належать до *es-основи:

1. жена, ржка, пасха, дѣва, предтеча, капля, ладня, межда;

2. камень, день, има, сѣма, врѣма, тѣма, плема, клень, корень, ремень;

3. жребя, овча, тела, козла, близна, дѣта, отроча, гагна;

4. НЕБО, ЧУДО, КОЛО, ДРЕВО, СЛОВО, ТІЛО, ДИВО, ЧРЕВО, ОУХО;

5. мати, дъщи.

9. Визначте, у якій групі всі іменники належать до давньої основи на *er:

1. рабъ, влъкъ, нсоусть, мѣжь, вои, князь, юнець, дѣло, млѣко;

2. сынъ, колъ, домъ, кратъ, медъ, полъ, сждъ, радъ, санъ, грѣхъ;

3. любви, длы, бѣки, свекры, смокы, бры, плѣвы;

4. камень, день, плема, клень, корень, ремень, врѣма, рама, пламень;

5. мати, дъщи.

10. Визначте, у якій групі всі іменники належать до давньої основи на

на *jǫ:

1. рабѣ, влѣкъ, нсоуѣ, мѣжѣ, вон, князь, юнець, дѣло, млѣко;

2. сынѣ, колѣ, домѣ, кратѣ, медѣ, полѣ, сждѣ, радѣ, санѣ, грѣхѣ;

3. камень, день, имѣ, тѣмѣ, племѣ, клень, брѣмѣ, рама, пламень;

4. жребѣ, овчѣ, телѣ, козлѣ, близнѣ, дѣтѣ, отрочѣ, гагнѣ;

5. мѣжѣ, юнець, вон, вопль, житель, конь, змин, ножѣ.

11. У якій групі всі займенники належать до присвійних:

1. намѣ, вашего, наши, вамѣ, намѣ, себѣ, съ нимѣ, ва;

2. імѣ, отѣ неѣ, вси, се, моѣ, вамѣ, сег о, съ вами, сѣ, вси, вы;

3. свои, моимѣ, моѣ, вашѣ, нашихѣ, моимѣ;

4. ємоу, сѣ, о тебѣ, сиѣ, мене, вси, ємоу, съ мноѣ;

5. къ ємоу, томѣ, то, селикѣ, съ, тѣхѣ, кю.

12. Укажіть, у яких реченнях використані відносні прикметники:

1. придоша птица небская • і позоваша ѣ•;

2. і готовыѡ вьнидж• съ нимь на бракъ;
3. а мѣдрыѡ приѡша і олѣі• і въ сѣсѣдѣхъ свѣтильниѡ своиѡ;
4. послѣдъ же придоша прочѡѡ дѣвѡ глѣшта•;
5. а боѡѡ рѣша мѣдрыѡмъ•.

13. Укажіть, у яких реченнях використано відносні прикметники:

1. съ маріеѡ• обрѣченоѡ ємоѡ женоѡ сѣцеѡ непраѣноѡ;
2. отъвѣшташа же мѣдрыѡ глѣшта;
3. і готовыѡ вьнидж• съ нимь на бракъ;
4. а мѣдрыѡ приѡша і олѣі• і въ сѣсѣдѣхъ свѣтильниѡ своиѡ;
5. послѣдъ же придоша прочѡѡ дѣвѡ глѣшта•.

14. Подані дієслова згрупуйте за класами (за основою теперішнього часу). У тематичних дієсловах виділіть теми, за допомогою яких утворені ці дієслова.

Бывати, видѣти, вѣдѣти, жѣдати, звѣнѣти, имѣти, ловити, любити, дати, братьи, вѣзати, раждати, млѣти, слѣпнѣти, свѣтлѣти, радовати, велѣти, гнѣти, коѡповати, чрѣпати, дѣлати, млѣчати, цѣловати, минѣти, пѣти, оѡмѣти, слышати, гѣсти.

15. У якому реченні використано дієслівні форми теперішнього часу?

1. оучителю идѣ по тебѣ;
2. і• дѣвѣ ѡже принимѣша свѣтильники своя•
изидоша противѣ женихоу;
3. пѣть же бѣ отъ нихъ боуі• і пѣть мѣдрѣ•;
4. моудаштю же женихоу• въздрѣмаша са вса•;
5. тѣгда вѣсташа вса дѣвы ты• І оукрашиша
свѣтильники своя•.

16. Визначте тип складеної дієслівної форми:

1 – *перфект*

2 - *плюсквамперфект*

3 – *майбутній складений*

4 – *умовний спосіб дії*

1. всѣ си съхранихъ ... чесо есмѣ еще не доконѣчалѣ
(АЄ, Мф. XIX);
2. хоштеши въ животѣ вѣчныи вѣниці (АЄ,
Мф. XIX);
3. оу ногоу іде же бѣ лежало тѣло нсво (ЗЄ, І. XX);
4. аще би вѣдѣлѣ ... въ кѣмъ стражѣ татѣ придетѣ
(МЄ, Мф. XXIV);
5. не имѣтъ съде остати камень на камени (МЄ,
Мф. XXIV);
6. сѣдаше фарисеи ... иже вѣахѣ пришьли ... отъ
[има] (ОЄ, Л. У);
7. жестокѣ еси члкъ жнѣ идеже нѣси сѣ[па]лѣ
(МЄ, Мф. ХУ);
8. і пришьдѣ азѣ възалѣ оубо вимѣ свое (МЄ,
Мф. XXV);

9. аште бысте любили ма въздрадовали са бысте
(СК, I. XIY);

10. да приѡ(т) бжде(т) ... аште бжде(т) праве(д)но
покаалъ (сѡ).

ДОВІДКОВИЙ МАТЕРІАЛ З МОРФОЛОГІЇ

І М Є Н Н И К

Відмінювання на *ā, *jā,				Відмінювання на *ō, *jō		
Однина				Однина		
Н. в. жєна	зємла	сжди(и)		градъ	мжжъ	мѣсто
Р. в. женѣ	зємль	сждиѣ		града	мжжа	мѣста
Д. в. женѣ	зємли	сждиѣ		градоу	мжжоу	мѣстоу
З. в. женѣ	земльѣ	сждиѣѣ		градъ	мжжа	мѣсто
О. в. жєноуѣ	землякюѣ	сждиѣѣѣ		градомъ	мжжємъ	мѣстомъ
М. в. женѣ	зємли	сждиѣ		градѣ	мжжи	мѣстѣ
К. в. жєно	землє	сжди(и)		граде	мжжоу	
Множина				Множина		
Н. в. женѣ	земльѣ	сждиѣѣ		гради	мжжи	мѣста
Р. в. женѣ	земльѣ	сждиѣѣ		градъ	мжжъ	мѣстѣ
Д. в. жєнаѣ	земляѣѣ	сждиѣѣѣ		градомъ	мжжмъ	мѣстомъ
З. в. женѣ	земльѣ	сждиѣѣ		грады	мжжа	мѣста
О. в. жєнаѣ	земляѣѣ	сждиѣѣѣ		грады	мжжихъ	мѣсты
М. в. жєнахъ	земляхъ	сждиѣѣхъ		градѣхъ	мжжи	мѣстѣхъ
Двоїна				Двоїна		
Н.-З. женѣ	зємли	сждиѣѣ		града	мжжа	мѣстѣ
Р.-М. жєноуѣ	землю	сждиѣѣ		градоу	мжжоу	мѣстоу
Д.-О. жєнаѣ	земляѣѣ	сждиѣѣѣ		градома	мжжєма	мѣстомъ

Відмінювання на *ї			Відмінювання на *й		Відмінюванн я на *ӯ	
Однина			Однина			
Н. в.	костъ	пжтъ	Н. в.	сынъ	свекры	
Р. в.	кости	пжти	Р. в.	сыноу	свекръве	
Д. в.	кости	пжти	Д. в.	сынови	свекръви	
З. в.	костъ	пжтъ	З. в.	сынъ	свекръвь	
О. в.	костниж	пжтемь	О. в.	сынъом	свекръвиж	
				ь		
М. в.	кости	пжти	М. в.	сыноу	свекръве	
К. в.	кости	пжти	К. в.	сыноу	свекры	

Множина			Множина		
Н. в.	кости	пѣтиє	Н.в.	сынове	свекръвн
Р. в.	костин	пѣтин	Р.в.	сыновъ	свекръвъ
Д. в.	костемъ	пѣтемъ	Д.в.	сыномъ	свекръвамъ
З. в.	кости	пѣти	З.в.	сыны	свекръвн
О. в.	костьми	пѣтьми	О.в.	сынъми	свекръвами
М. в.	костехъ	пѣтехъ	М.в.	сынохъ	свекръвахъ
Двоїна			Двоїна		
Н.-З. в.	кости	пѣти	Н.-З. в.	сыны	свекръвн
Р.-М. в.	костю	пѣтию	Р.-	сыновоу	свекръвоу
			М. в.		
Д.-О. в.	костьма	пѣтьма	Д.-	сынъма	свекръвама
			О. в.		
Відмінювання іменників на приголосний					
Однина					
	*en	*es	*et	*er	
Н. в.	имѧ	слово	отрочѧ	мати	
Р. в.	имене	словесе	отрочѧте	матере	
Д. в.	имени	словеси	отрочѧти	матери	
З. в.	имѧ	слово	отрочѧ	матерь	
О. в.	именьмъ	словесъмъ	отрочѧтъм	матернѧ	
			ь		
М.в.	имене	словесе	отрочѧте	матери	
К. в.	имѧ	слово	отрочѧ	мати	
Множина					
Н. в.	имена	словеса	отрочѧта	матери	
Р. в.	именъ	словесъ	отрочѧтъ	матерь	
Д. в.	именьмъ	словесемъ	отрочѧтъм	матерьмъ	
			ь		
З. в.	имена	словесы	отрочѧта	матери	
О. в.	именьми	словесъхъ	отрочѧтъ	матерьми	
М. в.	имена	словеса	отрочѧтъхъ	матерьхъ	
			ь		

Двоїна				
Н.-З. в.	именеѣ	словесѣ	отрочѣтѣ	—
Р.-М. в.	именоу	словесоу	отрочѣтоу	—
Д.-О. в.	именьма	словесьма	отрочѣтъм	—
			а	

ЗАЙМЕННИК

Безродові займенники

	Однина	Множина	Двоїна
Н	азъ ты	мы вы	Н. вѣ ва
Р	мене тебе	насъ васъ	Р.-М. наю ваю
Д	мнѣ, ми тебѣ, ти	нам, нѣ вам, вѣ	Д.-О. нама вама
З.	мѧ, мене тѧ, тебе	нѣ, насъ вѣ, васъ	З. на ва
О.	мноѡѡ, тобоѡѡ	нами вами	
М.	мнѣ тебѣ	насъ васъ	

Зворотний займенник

Н.	—
Р.	себе
Д.	себѣ, си
З.	сѧ, себе
О.	собоѡѡ
М.	себѣ

Родові займенники

Відмінювання вказівних займенників

Однина						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	тѣ	то	та	и	к	
Р	того		тоѡѡ	кѡ		
Д	томоу		тон	кмоу		
З.	тѣ	то	тѡ	и	к	ѡѡ
О.	тѣмѣ		тоѡѡ	имѣ		кѡѡѡ
М.	томѣ		тон	кмѣ		кѡѡѡ

Множина						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	ти	та	ты	и	я	
Р		тѣхъ			ихъ	
Д		тѣмъ			имъ	
З.	ты	та	ты	ѡ	я	ѡ
О.		тѣми			ими	
М.		тѣхъ			ихъ	
Двоїна						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н.-З.	та	тѣ	тѣ	я	и	и
Р.-М.		тою			кю	
Д.-О.		тѣма			има	

Відмінювання присвійних займенників

Однина						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	нашъ	наше	наша	мон	мок	моѡ
Р		нашего	нашеѡ		мокого	
Д		нашегоу	нашен		мокогоу	
З.	нашъ	наше	нашѡ	Мон	мок	моѡѡ
О.		нашимъ	нашеѡѡ		монимъ	моѡѡѡ
М.		нашеѡѡ	нашен		моѡѡѡ	
Множина						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	наши	наша	нашаѡ	мон	моѡ	моѡѡ
Р		нашихъ			моихъ	
Д		нашимъ			монимъ	
З.	нашаѡ	наша	нашаѡ	моѡѡ	моѡ	моѡѡ
О.		нашими			моними	
М.		нашихъ			моихъ	
Двоїна						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н.-З.	наша	наши	наши	моѡ	мон	мон
Р.-М.		нашеѡ			моѡѡ	
Д.-О.		нашими			моними	

Відмінювання означальних займенників

Однина				Множина		
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	всь	всьє	всьа	вси	всьа	
Р		всьєго	всьєа		всьѣхъ	
Д		всьємоу	всьєи		всьѣмъ	
З.	всь	всьє	всьиѣ	всьа	всьа	всьа
О.		всьѣмь	всьєиѣ		всьєми	
М.		всьємь	всьєи		всьѣхъ	
Двоїна						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід			
Н.-З.	всьа	всьѣ	всьѣ			
Р.-М.		всьєю				
Д.-О.		всьєма				

Відмінювання займенника такъ

Однина				Множина		
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	такъ	тако	така	таци	така	такты
Р		такого	такоа		тацѣхъ	
Д		такомоу	такои		тацѣмъ	
З.	такъ	тако	такѣ	такты	така	такты
О.		тацѣмь	такоиѣ		тацѣми	
М.		такомя	такои		тацѣхъ	
Двоїна						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід			
Н.-З.	така	тацѣ	тацѣ			
Р.-М.		такою				
Д.-О.		тацѣма				

Відмінювання займенника **ктеръ**

Однина				Множина		
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	ктеръ	ктеро	ктера	ктери	ктера	ктеры
Р		ктера	ктеры		ктеръ	
Д		ктероу	ктерѣ		ктеромъ	ктерамъ
З.	ктеръ	ктеро	ктерж	ктеры	ктера	ктеры
О.		ктеромъ	ктерорѣ		ктеры	ктерами
М.		ктерѣ	ктерѣ		ктерѣхъ	ктерахъ
Двоїна						
	чол. рід		сер. рід		жін. рід	
Н.-З.	ктера		ктерѣ		ктерѣ	
Р.-М.			ктероу			
Д.-О.			ктерома ктерама			

Відмінювання питальних займенників

Н.	къто	чьто				
Р.	кого	чесо, чьсо, чесого, чьсого				
Д.	комоу	чемоу, чьсомоу, чесомоу				
З.	кого	чьто				
О.	цѣмь	чимь				
М.	комь	чемь, чесомь				
Однина			Множина			
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	кѣи	коѣ	каѣ	цѣи	каѣ	кѣѣѣ
Р		коѣго	коѣѣ		кѣѣхъ	
Д		коѣмоу	коѣи		кѣѣмъ	
З.	кѣи	коѣ	коѣж кѣѣж	кѣѣѣ	каѣ	кѣѣѣ
О.		кѣѣмь	коѣѣж		кѣѣѣми	
М.		коѣмь	коѣи		кѣѣѣхъ	

ПРИКМЕТНИК

Відмінювання коротких прикметників

Однина						
Твердий варіант				М'який варіант		
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н.	новъ	ново	нова	синь	синє	синѧ
Р.		нова	новѣ		синѧ	синѣѧ
Д.		новоу	новѣѣ		синю	сини
З.	новъ	ново	новѣ	синь	синє	синѣѧ
О.		новомъ	новоуѣ		синємъ	
М.		новѣѣ	новѣѣ		сини	сини
Множина						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н.	нови	нова	новѣѣ	сини	синѧ	
Р.		новѣѣ			синѣѣ	
Д.		новомѣѣ	новѣѣѣ		синємѣѣ	синѧѣѣ
З.	нови	нова	новѣѣ	синѣѣ	синѧ	синѣѣ
О.		новѣѣ	новѣѣѣ		сини	синѧѣѣ
М.		новѣѣѣѣ	новѣѣѣѣ		синиѣѣѣѣ	синѧѣѣѣѣ
Двоїна						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н.-З.	нова	новѣѣ	новѣѣѣѣ	синѧ	сини	сини
Р.-М.		новоуѣѣ			синюѣѣ	
Д.-О.		новоѣѣѣѣ	новоѣѣѣѣ		синѣѣѣѣ	синѧѣѣѣѣ

Відмінювання повних прикметників

Твердий варіант						
Однина				Множина		
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	новѣли	новоѣ	новага	новии	новага	новѣла
Р	новакго		новѣла	новѣлихъ		
Д	новоукмоу		новѣи	новѣлима		
З.	новѣли	новоѣ	новѣж	новѣла	новага	новѣла
О.	новѣлима		новоѣж	новѣлими		
М.	новѣкма		новѣи	новѣлихъ		
Двоїна						
	чол. рід		сер. рід	жін. рід		
Н.-З.	новага		новѣи	новѣи		
Р.-М.	новоуо					
Д.-О.	новѣлима					
М'який варіант						
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	синии	синек	синѣга	синии	синѣга	синѣла
Р	синѣкго		синѣла	синѣлихъ		
Д	синѣюкмоу		синии	синѣлима		
З.	синии	синек	синѣж	синѣла	синѣга	синѣла
О.	синѣлима		синѣж	синѣлими		
М.	синѣлима		синии	синѣлихъ		
Двоїна						
	чол. рід		сер. рід	жін. рід		
Н.-З.	синѣга		синии	синии		
Р.-М.	синѣю					
Д. - О.	синѣлима					

Творення ступенів порівняння прикметників (суплетивні форми)

	чол. рід	жін. рід	сер. рід
малъ	мънии	мъньши	мъне
великъ	болии	больши	боле
мъногъ	ваѣнии	ваѣии	ваѣшьє
благъ	лоучни	лоучьши	лоуче
добръ	оуни	оуньши	оуньше
зълъ	поуштни	поуштъши	поуштъше

Відмінювання прикметників

Однина			
	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	мъножан	мъножає	мъножанши
Р	мъножанша		мъножанша
Д	мъножаншоу		мъножанши
З.	мъножан	мъножає	мъножаншѣ
О.	мъножаншємъ		мъножаншєѣ
М.	мъножанши		
Множина			
Н	мъножанше	мъножанша	мъножанша
Р		мъножаншь	
Д	мъножаншємъ		мъножаншамъ
З.	мъножанша	мъножанша	мъножанша
О.	мъножанши		мъножаншамн
М.	мъножаншихъ		мъножаншахъ
Двоїна			
Н.-З.	мъножанша	мъножаншимъ	мъножанши
Р.-М.		мъножаншоу	
Д. - О.	мъножаншма		мъножаншама

ЧИСЛІВНИК

Кількісні числівники

	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	єдинъ	єдино	єдина
Р		єдиного	єдиногоа
Д		єдиномуѣ	єдиной
З.	єдинъ	єдино	єдинѧ
О.		єдинѣмъ	єдиноюѧ
М.		єдиномъ	єдиной

Кількісні числівники

	чол. рід	сер. - жін. рід
Н.-З.	дѣва оба	дѣвѣ обѣ
Р.-М.		дѣвою обою
Д. - О.		дѣвѣма обѣма

Кількісні числівники

	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н	три	три	три	чѣтырѣ	чѣтыри	чѣтыри
Р		трии, трыи			чѣтырь	
Д		трымъ			чѣтыримъ	
З.		три			чѣтыри	
О.		трыми			чѣтырьми	
М.		трыхъ			чѣтырьхъ	

Кількісні числівники

	Однина	Множина	Двоїна
Н	десѣтъ	десѣте, -ти	десѣти, -тъѣ
Р	десѣте, -ти	десѣтъ	(десѣтоу)
Д	десѣти	десѣтъмъ	десѣтъма
З.	десѣтъ	десѣти	
О.	десѣтиѣ, -ѣѣ	десѣтъѣ	
М.	десѣте, -ти	десѣтъхъ	

Кількісні числівники

	Однина	Множина	Двоїна
Н	сѣто	сѣта	сѣтъѣ
Р	сѣта	сѣтъ	сѣтоу
Д	сѣтоу	сѣтомъ	сѣтома
З.	сѣто	сѣта	
О.	сѣтомъ	сѣтъѣ	
М.	сѣтъѣ	сѣтъѣхъ	

Кількісні числівники

	Однина	Множина	Двоїна
Н	тысѣашта	тысѣашта	тысѣашти
Р	тысѣашта	тысѣаштъ	тысѣаштиоу
Д	тысѣашти	тысѣаштамъ	тысѣаштама
З.	тысѣаштъѣ	тысѣашта	
О.	тысѣаштеѣѣ	тысѣаштами	
М.	тысѣашти	тысѣаштахъ	

ДІЄСЛОВО

Особові форми теперішнього часу Тематичне дієвідмінювання

1 клас				
Інфінітив нести				
	Однина	Множина	Двоїна	
1 ос.	несж	несемъ	несевѣ	
2 ос.	несеши	несете	несета	
3 ос.	несетъ	несжтъ	Несете	

2 клас				
Інфінітив двигнѣти				
	Однина	Множина	Двоїна	
1 ос.	двигнж	двигнемъ	двигневѣ	
2 ос.	двигнеши	двигнете	двигнета	
3 ос.	вигнетъ	двигнжтъ	двигнете	

3 клас				
Інфінітив дѣлати				
	Однина	Множина	Двоїна	
1 ос.	дѣлаж	дѣлакте	дѣлаквѣ	
2 ос.	дѣлакши	дѣлажтъ	дѣлакта	
3 ос.	дѣлактъ	дѣлажтъ	дѣлакте	

4 клас				
Інфінітив носити				
	Однина	Множина	Двоїна	
1 ос.	ношж	носимъ	носивѣ	
2 ос.	носиши	носите	носите	
3 ос.	носитъ	носѣтъ	носите	

Атематичне дієвідмінювання

5 клас				
Інфінітив бѣти іасти дати вѣдѣти				
	Однина	Множина	Двоїна	
1 ос.	ксмъ, іамъ дамъ	ксмъ, іамъ	ксвѣ іавѣ,	
	вѣмъ	дамъ, вѣмъ	давѣ. вѣвѣ	
2 ос.	кси іаси, даси	кстъ іасте	кста іаста	
	вѣси	дасте, вѣсте	даста, вѣста	
3 ос.	кстъ, іастъ	сжтъ, іадатъ	ксте іасте	
	дастъ вѣстъ	дадатъ вѣдатъ	дасте, вѣсте	

Абсолютні форми

Простий майбутній час

	Однина	Множина	Двоїна	
1 ос.	БЖДЖ	БЖДЕМЪ	БЖДЕВЪ	
2 ос.	БЖДЕШИ	БЖДЕТЕ	БЖДЕТА	
3 ос.	БЖДЕТЬ	БЖДЖТЬ	БЖДЕТЕ	

Майбутній час перший

1 ос.	имамъ знати	имамъ знати	имавъ знати
2 ос.	имашн знати	имате знати	имата знати
3 ос.	иматъ знати	имжтъ знати	имате знати

Відносні форми

Майбутній у теперішньому

1 ос.	хоштж брати	хоштемъ брати	хоштейвъ брати
2 ос.	хоштеши брати	Хоштете брати	хоштета брати
3 ос.	Хоштеть брати	хоштатъ брати	хоштете брати

Передмайбутній

Однина

		чол. рід	жін. рід	сер. рід
1 ос.	БЖДЖ	зналъ	знала	знало
2 ос.	БЖДЕШИ	зналъ	знала	знало
3 ос.	БЖДЕТЬ	зналъ	знала	Знало

Множина				
1 ос.	бждемъ	знали	зналы	знала
2 ос.	бждете	знали	зналы	знала
3 ос.	бждятъ	знали	зналы	знала
Двоїна				
1 ос.	бждевъѣ	знала	зналъѣ	зналъѣ
2 ос.	бждета	знала	зналъѣ	зналъѣ
3 ос.	бждете	знала	зналъѣ	зналъѣ
Майбутній у минулому				
	Однина		Множина	
1 ос.	хотѣахъ брати		хотѣахомъ брати	
2 ос.	хотѣаше брати		хотѣашете брати	
3 ос.	хотѣаше брати		хотѣахъ брати	
Двоїна				
1 ос.	хотѣаховѣ брати			
2 ос.	хотѣашета брати			
3 ос.	хотѣашете брати			

Аорист простий

	Однина	Множина	Двоїна
Інфінітив ити			
1 ос.	идъ	идомъ	идовѣ
2 ос.	иде	идете	идета
3 ос.	иде	идъ	идете

Аорист сигматичний

Інфінітив знати

1 ос.	знахъ	знахомъ	знаховѣ
2 ос.	зна	знасте	знаста
3 ос.	зна	знаша	знасте
Інфінітив вести			
1 ос.	вѣсъ	вѣсомъ	вѣсовѣ
2 ос.	веде	вѣсте	вѣста
3 ос.	веде	вѣса	вѣсте

Инфинитив рѣшти			
1 ос.	Рекохъ	рекохомъ	рекоховѣ
2 ос.	рече	рекосте	рекоста
3 ос.	рече	рекоша	рекосте
Инфинитив быти			
1 ос.	быхъ	быхомъ	быховѣ
2 ос.	бы, быстѣ	бyste	быста
3 ос.	бы, быстѣ	быша	бyste

Имперфект

		1 форма	2 форма
Однина	1 ос.	бѣахъ	бѣхъ
	2 ос.	бѣаше	бѣ
	3 ос.	бѣаше	бѣ
Множина	1 ос.	бѣахомъ	бѣхомъ
	2 ос.	бѣашете	бѣсте
	3 ос.	бѣахѣ	бѣша
Двоіна	1 ос.	бѣаховѣ	бѣховѣ
	2 ос.	бѣашета	бѣста
	3 ос.	бѣашете	бѣсте

1 клас

Инфинитив нести

	Однина	Множина	Двоіна
1 ос.	несѣахъ	несѣахомъ	несѣаховѣ
2 ос.	несѣаше	несѣашете	несѣашета
3 ос.	несѣаше	несѣахѣ	несѣашете

2 клас

Инфинитив съхнѣти

1 ос.	съхнѣахъ	съхнѣахомъ	съхнѣаховѣ
2 ос.	съхнѣаше	съхнѣашете	съхнѣашета
3 ос.	съхнѣаше	съхнѣахѣ	съхнѣашете

3 клас

Инфинитив крѣти

1 ос.	крѣаахъ	крѣаахомъ	крѣааховѣ
2 ос.	крѣааше	крѣаашете	крѣаашета
3 ос.	крѣааше	крѣаахѣ	крѣаашете

4 клас			
Інфінітив хвалити			
1 ос.	хвалаахъ	хвалаахомъ	хвалааховъѣ
2 ос.	хвалааше	хвалаашете	хвалаашета
3 ос.	хвалааше	хвалаахж	хвалаашете
5 клас			
Інфінітив вѣдѣти			
1 ос.	вѣдѣахъ	вѣдѣахомъ	вѣдѣаховъѣ
2 ос.	вѣдѣаше	вѣдѣашете	вѣдѣашета
3 ос.	вѣдѣаше	вѣдѣахж	вѣдѣашете

Перфект

1 ос.	далъ ксмъ	дали ксмъ	дала ксвѣ
	дало ксмъ	дала ксмъ	далѣ ксвѣ
	дала ксмъ	далы ксмъ	далѣ ксвѣ
2 ос.	далъ кси	дали ксте дала	дала кста
	дало кси	ксте далы	далѣ кста
	дала кси	ксте	далѣ кста
3 ос.	далъ ксть	дали сжтъ	дала ксте
	дало ксть	дала сжтъ	далѣ ксте
	дала ксть	далы сжтъ	
Плюсквамперфект			
1 ос.	неслъ, -о, -а	несли, -а, -ы	несла, -ѣ, -ѣ
	бѣахъ	бѣахомъ	бѣаховъѣ
2 ос.	неслъ, -о, -а	несли, -а, -ы	несла, -ѣ, -ѣ
	бѣаше	бѣашете	бѣашета
3 ос.	неслъ, -о, -а	несли, -а, -ы	несла, -ѣ, -ѣ
	бѣаше	бѣахж	бѣашете
Інфінітив хвалити			
1 ос.	хвалилъ, -о, -а	хвалили, -а, -	хвалила, -ѣ, -ѣ
	бѣахъ	ы бѣахомъ	бѣаховъѣ
2 ос.	хвалилъ, -о, -а	хвалили, -а, -	хвалила, -ѣ, -ѣ
	бѣаше	ы бѣашете	бѣашета
3 ос.	хвалилъ, -о, -а	хвалили, -а, -	хвалила, -ѣ, -ѣ
	бѣаше	ы бѣахж	бѣашете

НЕОСОБОВІ ФОРМИ ДІЄСЛОВА

ДІЄПРИКМЕТНИК

	Однина			Множина		
	чол. рід	сер. рід	жін. рід	чол. рід	сер. рід	жін. рід
Н.	несы	несы	несжици	несжце	несжца	несжцаѡ
Р.	несжца		несжцаѡ	несжць		
Д.	несжцоу		несжци	несжцемъ		несжцамъ
З.	несжць	несжце	несжциж	несжцаѡ	несжца	несжцами
О.	несжцемь		несжцеѡ	несжци		несжцахъ
М.	несжци		несжци	несжцихъ		несжцахъ
Двоїна						
Н.-З.	несжца		несжци	несжци		
Р.-М.			несжцоу			
Д.-О.	несжцема		несжцама			
Інфінітивъ быти						
Н.	сы	сы	сжци	сжце	сжца	сжцаѡ
Р.	сжца		сжцаѡ	сжць		
Д.	сжцоу		сжци	сжцемъ		сжцамъ
З.	сжць	сжце	сжциж	сжцаѡ	сжца	сжцами
О.	сжцемь		сжцеѡ	сжци		сжцами
М.	сжци			сжцихъ		сжцахъ
Двоїна						
Н.-З.	сжца		сжци	сжци		
Р.-М.			сжцоу			
Д.-О.	сжцема		сжцтама			

ЛІТЕРАТУРА

1. Актуальные проблемы изучения и преподавания старославянского языка. – М., 1984.
2. Бернштейн С. Б. Очерк сравнительной грамматики славянских языков. – М., 1961.
3. Бернштейн С. Б. Константин-философ и Мефодий. – М., 1
4. Бирнбаум Х. Праславянский язык: Достижения и проблемы в его реконструкции. – М., 1987.
5. Бондалетов В. Д., Самсонов Н. Г., Самсонова Л. Н. Старославянский язык: Сборник упражнений. Для студентов, аспирантов, преподавателей-филологов. – М.: Наука, 2000.
6. Бошкович Р. Сравнительная грамматика славянских языков. Фонетика и словообразование. – М., 1984.
7. Бунина И. К. Система времен старославянского глагола – М., 1959.
8. Вайян А. Руководство по старославянскому языку. – М., 1952.
9. Ван-Вейк Н. История старославянского языка. – М., 1957.
10. Висоцкий С. О. Київська писемна школа Х-ХІІ ст. – Львів; Київ; Нью-Йорк, 1998.
11. Вступ до порівняльно-історичного вивчення слов'янських мов / За ред. О. С. Мельничука. – К., 1966.
12. Гадолина М. А. История форм личных и возвратного местоимений в славянских языках. – М. 1963.
13. Георгиев Е. Славянская письменность до Кирилла и Мефодия. – София, 1952.
14. Горшков А. И. Старославянский язык. – М., 1963.
15. Иванова Т. А. Старославянский язык. – М., 1977.
16. Ильинский Г. А. Праславянская грамматика. – Ніжин, 1916.
17. Истоки древнерусской книжности. – М.: Изд-во Московского ун-та, 1994.
18. Камчатнов А. М. Старославянский язык, Курс лекций. – М.: Наука, 2000.
19. Карский Е. Ф. Славянская кирилловская палеография. – Л.,

1928.

20. Кондратов Н. А. Славянские языки. – М., 1962.

21. Кузнецов П. С. Очерки по морфологии праславянского языка. Именное склонение – М., 1961.

22. Кульбакин С. М. Древнецерковнославянский язык. – М., 1917.

23. Леута О.І. Старослов'янська мова. – К.: Вища школа, 2001.

24. Львов А. С. Очерки по лексике памятников старославянской письменности. – М.: Наука, 1966.

25. Майборода А. В. Старослов'янська мова. – К., 1975.

26. Мейе А. Общеславянский язык. – М., 1951.

27. Нахтигал Р. Славянские языки. – М., 1963.

28. Огієнко І. Історія церковнослов'янської мови: Короткий науково-популярний нарис. – Варшава: Друк. Синодальна, 1931.

29. Огієнко І. Історія церковнослов'янської мови. Повстання церковнослов'янської мови. Костянтин і Мефодій. їх життя і діяльність. – Варшава, 1926. – Т. 1. – 426 с.

30. Огієнко І. Історія церковнослов'янської мови. Фонетика церковнослов'янської мови. – Варшава, 1927, – Т. 3. – 455 с.

31. Огієнко І. Історія церковнослов'янської мови: Пам'ятки старослов'янської мови Х–ХІ віків. – Варшава, 1929. – Т. 5 (Студії до української граматики. Видають І. Огієнко та Р. Смаль-Стоцький; Кн.5).

32. Попов М.Б. Введение в старославянский язык. Учебное пособие. – Санкт-Петербург, 1997.

33. Поржезинский В. Сравнительная грамматика славянских языков. – М., 1916.

34. Ремнева М.Л. Старославянский язык. Учебное пособие. – М., 2004

35. Селищев А. М. Старославянский язык. – М., 1951. – Ч. 1, 2.

36. Сказания о начале славянской письменности. – М., 1981.

37. Соболевский А. И. Древний церковнославянский язык. – К., 1910.

38. Станівський М. Ф. Старослов'янська мова. – Л., 1964.

39. Станівський М.Ф. Старослов'янська мова. - К. 1983.

40. Тихонова Р.И. Старославянский язык. М., 1995.
 41. Толстой Н. И. Значение кратких и полных форм прилагательных в старославянском языке // Вопросы славянского языкознания. – Вып. 2. – М., 1957.
 42. Толстой Н. И. История и структура славянских литературных языков. – М.: Наука, 1988.
 43. Филин Ф. П. Образование языка восточных славян. – М.; Л., 1962.
 44. Фортунатов Ф.Ф. Сравнительная морфология индоевропейских языков // Избранные труды. – Т. 2. – 1957. – С. 331–352, 361 – 426.
 45. Хабургаев Г. А. Старославянский язык. – М., 1986.
-
1. CEJTLIN, R. M. & R. VEČERKA AD. *Staroslavjanskij slovar'*, 1994, 1999².
 2. ČERMÁK, V. K pojetí nové církevní slovanštiny v areálu Slavia orthodoxa a Slavia latina. *Sl* 77, 2008, 29–39.
 3. ČERMÁK, V. Zu der neueren Erforschung der Übersetzungen des slavischen Parömienbuchs (Zur Edition des Belgrades Parömienbuchs). *Byz* 66, 2008, 333–347.
 4. ČERMÁK, V. Staroslověnské písemnictví cyrilometodějské a jeho rukopisné dochování. In Mitáček, J. (ed.), *Cyril a Metoděj – doba, život a dílo/ Cyril and Methodius – Their Era, Lives, and Work*, 2013, 55–68.
 5. DAMJANOVIĆ, S. *Jezik hrvatskih glagoljaša*, 2008.
 6. DIELS, P. *Altkirchenslavische Grammatik*, 1932, 1963².
 7. DOBROVSKÝ, J. *Institutiones linguae slavicae dialecti veteris*, 1822.
 8. DUJČEV, I. & A. KIRMAGOVÁ AD. *Kirilomelodievská bibliografija*, 1983.
 9. DÜRRIGL, M.-A. & M. MIHALJEVIĆ. (eds.) *Glagoljica i hrvatski glagolizam*, 2004. *ESJS*, 1989.
 10. GALUŠKA, L. *Slované – doteky předků. O životě na Moravě 6.–10. století*, 2004.

11. GRIVEC, F. *Slovanská blagovestníka sv. Ciril in Metod*, 1963.
12. GUTSCHMIDT, K. & S. KEMPGEN AD. (eds.) *Die slavischen Sprachen/The Slavic Languages* 2, 2014, 1211–1344.
13. HAUPTOVÁ, Z. & V. BECHYŇOVÁ. *Zlatý věk bulharského písemnictví: výbor textů od X. do počátku XV. století*, 1982.
14. JAGIĆ, V. *Entstehungsgeschichte der kirchenslawischen Sprache*, 1913.
15. KALHOUS, D. Slované písemnictví a liturgie 10. a 11. věku. *Český časopis historický* 108, 2010, 1–33.
16. KIRÁLY, P. *Istinnaja povest' o Kirille i Mefodii*, 2001.
17. KONZAL, V. *Staroslavjanskaja molitva protiv djavola*, 2002.
18. KÖLLN, H. *Westkirchliches in altkirchenslavischer Literatur aus Grossmähren und Böhmen*, 2003.
19. KRIVKO, R. N. K istorii vtoroj pesni gimnografičeskogo kanona. In Christians, D. & D. H: Stern ad. (eds.), *Bibel, Liturgie und Frömmigkeit in der Slavia Byzantina: Festgabe für Hans Rothe zum 80. Geburtstag*, 2009.
20. KURZ, J. *Učebnice jazyka staroslověnského*, 1969.
21. LUNT, H. G. *Old Church Slavonic Grammar*, 2001.
22. MAREŠ, F. V. *Cyrilometodějská tradice a slavistika*, 2000.
23. MICHALOV, J. & P. IVANIČ AD. (eds.) *Duchovné, intelektuálne a politické pozadie cyrilometodejskej misie pred jej príchodom na Veľkú Moravu*, 2007.
24. MICHALOV, J. & M. HETÉNYI AD. (eds.) *Poznávanie kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda. Zborník príspevkov z medzinárodnej vedeckej konferencii*, 2007.
25. MICHALOV, J. & M. HETÉNYI AD. (eds.) *Význam kultúrneho dedičstva sv. Cyrila a Metoda pre Európu*, 2008.
26. MIKLAS, H. & S. RICHTER AD. (eds.) *Glagolitica – Zum Ursprung der slavischen Schriftkultur*, 2000.
27. MIKLOSICH, F. *Radices linguae slovenicae veteris dialecti*, 1845.
28. MIKLOSICH, F. *Lexicon palaeoslovenico-graeco-latinum*, 1862–1865.

29. MIKLOSICH, F. *Altslovenische Formenlehre in Paradigmen mit Texten aus glagolitischen Quellen*, 1874.
30. MIKLOSICH, F. *Die christliche Terminologie der slavischen Sprachen: eine sprachgeschichtliche Untersuchung*, 1875.
31. NEMCOVÁ, E. & J. PÍŠOVÁ. (eds.) *Cyril a Metod – Slovensko a Európa*, 2007.
32. PAULINY, E. *Slovesnosť a kultúrny jazyk Veľkej Moravy*, 1964.
33. PICCHIO, R. *Slavia Orthodoxa. Literatura i jazyk*, 2003.
34. POGAČNIK, J. *Jernej Kopitar und die Entstehung der Karantanisch-Pannonischen Theorie*, 1976.
35. POLÍVKA, J. Kterým jazykem psány jsou nejstarší památky církevního jazyka slovanského[,] starobulharsky či staroslovensky? *Slovanský sborník* 2, 1883, 481–488, 545–554.
36. ROGOV, A. I. & E. BLÁHOVÁ AD. *Staroslověnské legendy českého původu*, 1976.
37. SARVAN, A. *Vatroslav Jagić und die Slawisten seiner Zeit*, 2011.
38. ŠAFAŘÍK, P. J. *Serbische Lesekörner oder historisch-kritische Beleuchtung der serbischen Mundart*, 1833.
39. ŠAFAŘÍK, P. J. *Slovanské starožitnosti*, 1837.
40. TKADLČÍK, V. Systém hlaholské abecedy. In Bauerová, M. & M. Štěrbová (eds.), *Studia palaeoslovenica. Sborník k uctění 70. narozenin prof. Dr. J. Kurze*, 1971, 357–377.
41. TROST, K. *Perfekt und Konditional im Altkirchenslavischen*, 1972.
42. VAILLANT, A. *Manuel du vieux slave*, 1948.
43. VASICA, J. *Literární památky epochy velkomoravské*, 1966, 1996².
44. VAN WIJK, N. *Geschichte der altkirchenslavischen Sprache*, 1931.
45. VEČERKA, R. *Slovanské počátky české knižní vzdělanosti*, 1963.
46. VEČERKA, R. Zur Periodisierung des Altkirchenslavischen. In Zagiba, F. (ed.), *Methodiana. Beiträge zur Zeit und Persönlichkeit sowie zum Schicksal und Werk des hl. Method*, 1976, 92–121.
47. VEČERKA, R. *Staroslověnština*, 1984.

48. VEČERKA, R. Tschechische Terminologie der ältesten slavischen Schriftsprache. *Palaeobulgarica* 9, 1985, 102–103.
49. VEČERKA, R. *Počátky slovanského spisovného jazyka*, 1999.
50. VEČERKA, R. *Staroslověnština v kontextu slovanských jazyků*, 2006.
51. VEČERKA, R. *Staroslověnská etapa českého písemnictví*, 2010.
52. WEINGART, M. *Československý typ církevněj slovančiny*, 1949.
53. Viz též Cyrilice, Hlaholice, Velká Morava, Praslovanština, Vliv staroslověnštiny na češtinu.

СЛОВНИКИ

1. Белей Л. О., Белей О. О. Старослов'янсько-український словник. – Львів, 2001.
2. Востоков А. Х. Словарь церковнославянского языка. – Спб., 1858.
3. Дьяченко Г. Полный церковнославянский словарь. – М., 1900.
4. Пуряєва Н. Словник церковнообрядової термінології. – Львів: Свічадо, 2001.
5. Старославянский словарь (по рукописям X-XI веков): Около 10 000 слов / Под ред. Р. М. Цейтлин, Р. Вечерки и Э. Благовой. — М.: Русский язык, 1994.
6. Фасмер М. Этимологический словарь русского языка. Т. I–IV. – М.: Прогресс, 1976–1987.
7. Этимологический словарь славянских языков: Праславянский лексический фонд / Под ред. О.Н.Трубачёва. Вып. 1–30. –М.: Наука, 1974–2005 (продолжающееся издание).
8. Slovník jazyka staroslověnského Hl red J. Kurz. — Praha: Akademia, 1958–1999.